

Bosna i Hercegovina

Postkonfliktna rekonstrukcija

i tranzicija na tržišnu ekonomiju

OED, evaluacija podrške Svjetske banke

© 2004 Međunarodna banka za obnovu i razvoj / Svjetska banka
1818 H Street, NW
Washington, D.C. 20433
Tel. 202-473-1000
Internet: www.worldbank.org
E-mail: feedback@worldbank.org

Sva prava zadržana
Proizvedeno u Sjedinjenim Američkim Državama
Prvo izdanje septembar 2004.
1 2 3 4 07 06 05 04

Nalazi, tumačenja i zaključci, izneseni ovdje, od autora su i ne odražavaju nužno stavove Odbora izvršnih direktora Svjetske banke, niti vlada koje oni predstavljaju.

Svjetska banka ne garantira tačnost podataka obuhvaćenih ovim radom. Granice, boje, denominacije i druge informacije, prikazane na bilo kojoj karti u ovom radu, ne impliciraju nikakav sud Svjetske banke u vezi s pravnim statusom bilo koje teritorije, niti potvrđivanje ili prihvatanje takvih granica.

Prava i dozvole

Materijal u ovoj publikaciji zaštićeno je autorsko djelo. Kopiranje i/ili prenošenje dijela ili cjelokupnog ovog rada bez dozvole može predstavljati kršenje važećih zakona. Svjetska banka podstiče diseminaciju ovog rada i uobičajeno će dati dopuštenje u kratkom roku.

Za dopuštenje za fotokopiranje ili ponovno štampanje bilo kojeg dijela ovog rada, molimo pošaljite zahtjev s potpunim informacijama na Copyright Clearance Center, Inc. 222 Rosewood Drive, Danvers, MA 01923, USA, tel. 978-750-8400, fax 978-750-4470, www.copyright.com.

Svi drugi zahtjevi za prava i licence, uključujući supsidijarna prava, trebaju se uputiti na Office of the Publisher, World Bank, 1818 H Street, NW, Washington, D.C. 20433, USA, fax 202-522-2422, e-mail: pubrightst@worldbank.org.

Fotografija na naslovnoj strani: Tim Cullen, ljubaznošću foto-biblioteke Svjetske banke

ISBN: 0-8213-5978-9
e-ISBN: 0-8213-5979-7

Podaci o katalogizaciji publikacija Kongresne biblioteke primijenjeni.

World Bank InfoShop
E-mail: pic@worldbank.org
Tel. 202-458-5454
Fax: 202-522-1500

Operations Evaluation Department
Knowledge Programs and Evaluation Capacity
Development (OEDKE)
E-mail : eline@worldbank.org
Tel. 202-458-4497
Fax: 202-522-3125

Sadržaj

iii	Sadržaj
v	Zahvale
vii	Predgovor
ix	Izvršni rezime
xiii	Akronimi i skraćenice
1	1 Osnovne informacije
	1 Raspad Jugoslavije i njegov uticaj na Bosnu i Hercegovinu
	1 Rat u Bosni i Hercegovini
	2 Mirovni sporazum i nova struktura vlade
	2 Međunarodni naponi na rekonstrukciji
5	2 Strategija i program pomoći Svjetske banke
	5 Priprema za podršku Svjetske banke Bosni i Hercegovini
	6 Strategija i ciljevi Svjetske banke
	7 Pregled IDA pozajmljivanja
	9 Pozajmljivanje u odnosu na ciljeve
	9 Ekonomska politika, ekonomsko upravljanje i vladavina
	10 Razvoj privatnog sektora
	12 Reforma i restrukturiranje financijskog sektora
	14 Podrška socijalnom sektoru: Obrazovanje
	14 Podrška socijalnom sektoru: Zdravstvo
	15 Podrška socijalnom sektoru: Socijalna zaštita i zapošljavanje
	17 Infrastruktura
	17 Analitičke i savjetodavne aktivnosti
	18 Mobilizacija i koordinacija pomoći
21	3 Ishodi
	21 Sveukupni ekonomski učinak
	21 Ekonomska politika, ekonomsko upravljanje i vladavina
	22 Razvoj privatnog sektora
	23 Financije

- 24 Obrazovanje
- 25 Zdravstvo
- 26 Socijalna zaštita i zapošljavanje
- 27 Infrastruktura
- 27 Sveukupno rangiranje
- 27 Uticaj na institucionalni razvoj
- 28 Održivost

31 4 Doprinos ishodima

- 31 Uloga Banke
- 32 Ostali donatori
- 33 Klijent

35 5 Preporuke

37 Aneksi

- 39 Aneks A: Statistička biblioteka
- 55 Aneks B: Lista ljudi s kojima su obavljani razgovori
- 57 Aneks C: Uputstvo za OED-ovu metodologiju evaluacije pomoći zemlji
- 61 Aneks D: Komentari Vlade
- 63 Aneks E: Pomoć IFC-a Bosni i Hercegovini u FG97-03
- 67 Aneks F: MIGA-ine operacije, garancije u Bosni i Hercegovini
- 69 Aneks G: Evidencija aktivnosti uprave
- 71 Aneks H: Rezime predsjedavajućeg: Komitet za efektivnost razvoja (CODE)

73 Bibliografija

Zahvale

Ovu evaluaciju pripremio je Stephen O'Brien, konsultant Odjeljenja za evaluaciju operacija (OED). Laurie Effron (OED) vođa je tima. Osnovne materijale pripremili su: James Harrison, Sunil Mathrani i Chandra-shekar Pant (konsultanti).

Pregled su izvršili Poonam Gupta i Nicholas Krafft. Gulmira Karaguishiyeva i Maria Lourdes Gallardo pružile su pomoć u istraživanju. Roziah Baba i Betty Casely-Hayford pružile su administrativnu i podršku u uređivanju materijala.

Generalni direktor Evaluacija operacija: *Gregory K. Ingram*
Direktor Odjeljenje za evaluaciju operacija: *Ajay Chhibber*
Viši rukovodilac Evaluacija zemalja i regionalni odnosi: *R. Kyle Peters*
Voda tima: *Laurie Effron*

Predgovor

Ovaj izvještaj ispituje pomoć Svjetske banke Bosni i Hercegovini (BiH) tokom perioda 1996.-2003.g; analizira ciljeve i sadržaj programa pomoći Banke tokom tog perioda, ishode u smislu ekonomskog i društvenog razvoja BiH, te doprinos Banke i drugih razvojnih partnera razvojnim ishodima. Ovaj izvještaj zasnovan je na pregledu projektne dokumentacije, ekonomskih i sektorskih izvještaja, izvještaja o završetku implementacije (ICR), izvještaja o procjeni izvršenja projekta (PPAR) i drugih OED-eovih evaluacija (vidjeti, naročito, OED 2000); rangiranja kvaliteta na početku za BiH projekte i ekonomske i sektorske izvještaje od Grupe za osiguranje kvaliteta (QAG), i razgovorima s osobljem Banke koje radi, ili je radilo, na programima u BiH. CAE, takođe, obuhvata rad iz osnovnih materijala za obrazovanje, zdravstvo, socijalnu zaštitu, tržišta rada, finansijski sektor, razvoj privatnog sektora i infrastrukturu. CAE tim boravio je u BiH u decembru 2003. g. u cilju obavljanja razgovora s BiH zvaničnicima, predstavnicima drugih razvojnih partnera, privatnog sektora, Akademije, nevladinih organizacija (NGO) i osobljem Svjetske banke iz ureda u zemlji. Terenska posjeta provedena je u saradnji s PPAR misijom koja priprema evaluaciju četiri kredita za usklađivanje za BiH (koji su u pripremi). Spisak osoba s kojima su obavljani razgovori dat je u Aneksu B.

Ovaj izvještaj organiziran je na sljedeći način: Poglavlje 1 daje osnovne informacije o situaciji u BiH na kraju rata u zemlji koji je trajao od 1992-95. g, uslove mirovnog sporazuma i strukturu vlasti dogovorenu između tri glavne etničke grupe, te kratak pregled međunarodnih napora na rekonstrukciji poduzetoj na obnovi ekonomije i društva. Poglavlje 2 daje pregled strategije i programa pomoći Svjetske banke za BiH u periodu 1996-2003. Poglavlje 3 analizira ostvarene ishode u BiH u vladavini, ekonomskom rastu, stvaranju radnih mjesta, razvoju privatnog sektora, pružanju socijalnih usluga i obezbjeđenju mreža sigurnosti, te učinku programa Svjetske banke u tim oblastima. Ovo poglavlje, takođe, uključuje i procjenu vjerovatne održivosti programa kojeg je financirala Svjetska banka u BiH. Poglavlje 4 pokušava pripisati odgovornost za postignute ishode različitim uključenim stranama - Svjetskoj banci, drugim razvojnim partnerima i nekoliko vlada u BiH. Posljednje Poglavlje izvlači zaključke i daje preporuke za budući rad Svjetske banke u BiH i drugim postkonfliktnim zemljama.

Komentari regionalne uprave Banke ugrađeni su u ovaj izvještaj. Izvještaj je, takođe, dostavljen BiH vlastima, čiji su komentari dati u Aneksu D.

Izvršni rezime

Nakon tri godine rata u Bosni i Hercegovini (BiH), tokom kojeg je preko 10 procenata stanovništva ubijeno ili ranjeno i preko polovine raseljeno, u novembru 1995. g. dogovoren je mirovni sporazum, Dejtonski sporazum. Dejtonskim sporazumom priznate su gorke etničke podjele, koje su dovele do rata, uspostavljanjem strukture vlasti sa slabom centralnom državom; etnički zasnovani "entiteti" (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) zadržali su političku, vojnu i ekonomsku vlast. Dejtonski sporazum je, takođe obezbijedio jaku međunarodnu policijsku i vojnu prisutnost i međunarodni nadzor - Ured visokog predstavnika (OHR)¹. Iako je ta struktura bila nužni politički kompromis u vrijeme Dejtonskog sporazuma, ona je predstavljala težak izazov za Banku, kao i za ostale donatore.

Međunarodna zajednica brzo je počela s podrškom rekonstrukciji u BiH. Banka, Evropska unija (EU), Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), procijenile su da je ukupno potrebna donatorska pomoć u iznosu od 5,1 milijarde \$ i približno taj iznos je uložen u periodu rekonstrukcije od 1996-99. g. Sredstva su se brzo ugovarala i isplaćivala. Sveukupni naponi na rekonstrukciji bili su veoma uspješni. Do 2000. g. većina stambenih objekata, škola, vodovoda, cesta, telekomunikacija i elektroenergetskog sistema obnovljena je gotovo do predratnih standarda. U početnim postkonfliktnim godinama ekonomija se brzo oporavljala, ali do 1995. g. došlo je do tolikog pada (ukupna proizvodnja

manje od 20 procenata od predratnog nivoa, više od 50 procenata stanovništva nezaposleno i u siromaštvu prema grubim procjenama), da bi se do 1999. g. bruto domaći proizvod (GDP) oporavio tek do oko 60 procenata od predratnog nivoa.

Banka je imala vodeću ulogu u naporima na rekonstrukciji. Zajedno s EU, Banka je organizirala donatorske konferencije za mobilizaciju sredstava od nekih 50 zemalja donatora i 14 međunarodnih organizacija. Banka je, takođe, brzo pripremila hitne projekte rekonstrukcije za financiranje od Međunarodne asocijacije za razvoj (IDA) i trust fondova, koji su uključivali infrastrukturu, stambeni fond, škole, bolnice, demobilizaciju i žrtve rata; mnoge od tih projekata su kofinancirali drugi donatori.² Banka je odobrila izuzetan iznos IDA/trust fond sredstava za BiH u periodu 1996-2003. g. ugovorivši ukupno 983 miliona \$ po glavi stanovnika, to je više nego za bilo koju drugu poskonfliktnu zemlju do sada. Samo su EU i USA prevazišle IDU u isplati pomoći BiH. Da bi pojačala efektivnost svojih intervencija tokom perioda rekonstrukcije, Banka je otvorila Stalnu misiju početkom 1996. g, zaposlila kompetentno domaće profesionalno osoblje da pomogne pri nadzoru projekata i uspostavila Jedinice za upravljanje projektima (PMU), koje su bile od bitnog značaja u postkonfliktnom okruženju. Gotovo svi projekti rekonstrukcije imali su uspješne ishode. Učinak Banke u pružanju podrške rekonstrukciji u BiH ocjenjuje se kao pravovremen i veoma relevantan i trebao

¹ Visoki predstavnik predstavlja Vijeće za implementaciju mira, kojeg čine države koje su pružile podršku za mirovni sporazum. Vijeće je odgovorno Evropskoj uniji (EU) i Vijeću sigurnosti UN-a.

² Tokom 1996. kalendarske godine Banka je započela 16 projekata rekonstrukcije, uz ukupno 356 miliona \$ ugovorene pomoći od IDA-e i trust fondova.

bi služiti kao primjer dobre prakse u postkonfliktnoj rekonstrukciji.

Banka je od samog početka bila u potpunosti svjesna potreba za uspostavljanje osnove za održiv ekonomski rast, stvaranje radnih mjesta i smanjenje siromaštva. Kao i u drugim ekonomijama u tranziciji, glavni izazov bila je transformacija od socijalizma na tržišnu ekonomiju. Čak su i najraniji projekti IDA-e uključivali elemente reforme politike i institucionalnih reformi u pravcu ostvarivanja tog cilja, a ti su se aspekti sve više naglašavali nakon perioda rekonstrukcije. Određeni napredak je ostvaren. Na primjer, u vladavini i ekonomskom upravljanju, pomoć Banke imala je određenog uspjeha u poboljšanju upravljanja budžetom i harmonizaciji oporezivanja, ali utaja poreza i korupcija ostaju ozbiljni problemi. U finansijskom sektoru uspostavljena je Centralna banka (koja funkcionira na principu valutnog odbora-currency board), formirane su agencije za privatizaciju, uvedena je nova nacionalna valuta, na tržište su ušle nove privatne banke i ostvaren je značajan uspješan razvoj mikrokreditnih institucija. U socijalnom sektoru obnovljeno je obrazovanje i zdravstvene usluge, ostvaren je određeni nivo penzijskih reformi, a ostvarena je i određena saradnja između entiteta.

Međutim, u drugim oblastima rezultati su manje zadovoljavajući, naročito u stvaranju pogodnog ambijenta za razvoj privatnog sektora, uprkos organiziranim naporima Banke i mnogih drugih donatora. Podrška Banke privatizaciji nije ispala dobro. Banka je u početku podržala privatizaciju vaučerima za mala i srednjevelika preduzeća, imala je razočaravajuće rezultate, a njena podrška za privatizaciju velikih preduzeća je u zastoju. Regulatorni okvir još uvijek zadržava mnoge restriktivne aspekte bivšeg jugoslovenskog sistema.

Sveukupni ishod pomoći Banke rangira se kao zadovoljavajući, a uticaj institucionalnog razvoja se rangira kao umjeren, pod veoma teškim okolnostima. Smatra se da se održivost programa Banke ne može ocjenjivati zbog značajnih neizvjesnosti u procesu stvaranja jedinstvenog ekonomskog prostora i promocije rasta i otvaranja radnih mjesta. Iako se dostignuća na nivou sektora uglavnom smatraju održivim, održivost ukupne donatorske podrške iz prethodnih osam godina

zavisi, u velikoj mjeri, od toga kako zemlja odgovora na nekoliko ozbiljnih izazova: prelazak na tržišnu ekonomiju, smanjenje priliva pomoći, rješavanje unutrašnjeg duga i trgovinskog disbalansa, te nastavak procesa reformi koji vodi ka pridruživanju i - konačnom priključenju EU.

U budućnosti bi se Banka trebala koncentrirati na pitanja vladavine i upravljanja javnim sektorom i na smanjenje preostalih barijera za razvoj privatnog sektora. Banka bi trebala preispitati svoj pristup privatizaciji i posvetiti veću pažnju nametanju većih budžetskih ograničenja za državna preduzeća i uklanjanju zakonskih i institucionalnih barijera za privatizaciju - finalizacija prihvatljivog zakona o bankrotu, reforma privrednih sudova, rješavanje vlasništva i statusa duga strateških preduzeća i pomoć za jačanje uloge agencija za privatizaciju.

Treba se naći rješenje za PMU-e. Iako su bili bitni tokom rekonstrukcije, sada bi trebali biti integrirani u vladine strukture. Međutim, s obzirom na velike razlike između naknada u PMU-ima i plata u vladi, to bi se moglo uspješno obaviti jedino u okviru reforme državne službe. To je pitanje koje Banka treba razmotriti kao prioritet.

Prije nego što se BiH mogla pridružiti Banci u 1996. g. trebalo se naći rješenje za dug Međunarodnoj banci za obnovu i razvoj (IBRD, koja se uobičajeno pominje kao Svjetska banka) kojeg je zemlja preuzela kao svoj dio duga bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ); više od 80 procenata tog iznosa predstavljao je dug do kraja rata. Banka se složila da izvrši restrukturiranje tog duga kao novi IBRD zajam i pretpostavila je da će BiH, nakon ekonomskog oporavka, biti kreditno sposobna za uzimanje daljih zajmova. Stoga bi potreba za izuzetnim IDA sredstvima bila samo privremena. BiH servisira taj restrukturirani IBRD dug, ali još uvijek nije proglašena kreditno sposobnom za nove IBRD zajmove. S obzirom na značajan otpis duga od ostalih kreditora, IBRD dug, plus brzo nagomilavanje IDA kredita, rezultirali su da na grupu Banke otpada skoro 50 procenata ukupnog vanjskog duga BiH. Nadalje, kada se nivo IDA sredstava za BiH smanji na "normu" od 30-35 miliona \$ godišnje, počevši od 2005. g. fiskalne godine, servisiranje IBRD i IDA duga od strane BiH bi

moglo ubrzo preći isplate IDA sredstava. Čak i ako bi se BiH proglasila kreditno sposobnom za nove IBRD zajmove, postojeća velika izloženost Grupe Banke mogla bi ograničiti davanje zajmova i bilo bi teško izbjeći negativne neto transfere. Uprkos ograničenim dostignućima zemlje kada je u pitanju tranzicija i gore pomenuta neizvjesna budućnost, još uvijek je moguć napredak u oblastima gdje su raniji rezultati bili razočaravajući. Vlade BiH, pod vodstvom države, uložile su značajne napore u proces izrade Strategije smanjenja siromaštva (PRSP) u toku prethodne dvije godine, uključujući i opsežne konsultacije s

građanskim društvom i donatorima i ugradile su PRSP u strategiju ekonomskog i društvenog razvoja zemlje. Pored toga, izgledi za ulazak u Pakt za stabilizaciju i pridruživanje EU i moguće buduće članstvo u EU, daju jake motivacije za provođenje reformi koje su u prošlosti bile u zastoju. Banka bi trebala iskoristiti svoju sve više ograničenu pomoć kroz podršku za proces pridruživanja/priključivanja EU. Takođe, buduća strategija Banke trebala bi biti bazirana na PRSP-u u cilju pružanja podrške za veće vlasništvo vlade nad procesom reforme.

Gregory K. Ingram
generalni direktor, Evaluacija operacija

Akronimi i skraćenice

AAA	Analitične i savjetodavne aktivnosti
BAC	Kredit za prilagođavanje poslovnog ambijenta
BHP	Projekt osnovnog zdravstva
BiH	Bosna i Hercegovina
CAS	Strategija pomoći zemlji
CEEC	Zemlje centralne i istočne Evrope
CG	Konsultativna grupa
CIDA	Kanadska agencija za međunarodni razvoj
DA	Dejtonski sporazum
DFID	Odjeljenje za međunarodni razvoj (U.K.)
EBPAC	Kredit za privatizaciju preduzeća i banaka
EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj
EDP	Projekt razvoja obrazovanja
EDRP	Hitni projekt demobilizacije i integracije
EHSP	Hitni projekt bolničkih usluga
EMIS	Informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem
ERP	Projekt rekonstrukcije obrazovanja
ERP	Projekt hitnog oporavka
ESW	Ekonomski i sektorski radovi
EU	Evropska unija
FBH	Federacija Bosne i Hercegovine
FIAS	Savjetodavna služba za strane investicije
FIHF	Federalni zavod za zdravstveno osiguranje
FM	Porodična medicina
GDP	Bruto domaći proizvod
IBRD	Međunarodna banka za obnovu i razvoj (Svjetska banka)
ICR	Izvještaj o završetku implementacije
IDA	Međunarodna agencija za razvoj
IFC	Međunarodna finansijska korporacija
IGA	Agencija za garanciju investicija
IMF	Međunarodni monetarni fond
IMR	Stopa mortaliteta dojenčadi
KfW	Kreditna banka za obnovu
LIP	Projekt lokalnih inicijativa (mikrofinanciranje)
LSMS	Anketa mjerenja životnog standarda
MCOs	Mikrokreditne organizacije
MIGA	Agencija za garanciju multilateralnih investicija

NATO	Sjevernoatlantski pakt
NGOs	Nevladine organizacije
ODA	Međunarodna pomoć za razvoj
OHR	Ured visokog predstavnika
PA	Procjena siromaštva
PAD	Dokument o procjeni projekta
PEIR	Pregled javnih rashoda i institucija
PELRP	Hitni pilot-projekt radnog prezapošljavanja
PFSAC	Kredit za strukturalno prilagođavanje javnog financiranja
PIC	Vijeće za implementaciju mira
PMU	Jedinica za upravljanje projektom
PPAR	Izveštaj o procjeni izvršenja projekta
PRSP	Strategija smanjenja siromaštva
PSD	Razvoj privatnog sektora
PTAC	Projekt tehničke pomoći za privatizaciju
QAG	Grupa za osiguranje kvaliteta
RS	Republika Srpska
SAA	Agencija za standarde i procjenu
SAC	Kredit za strukturalno prilagođavanje
SEEE	Razvoj preduzeća u jugoistočnoj Evropi
SFOR	Stabilizacijske snage
SFRY	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SITAP	Projekt tehničke pomoći za socijalno osiguranje
SMEs	Mala i srednjevelika preduzeća
SOEs	Državna preduzeća
SOSAC	Kredit za prilagođavanje socijalnog sektora
SOTAC	Kredit za tehničku pomoć za socijalni sektor
TA	Tehnička pomoć
TAC	Kredit za pomoć u tranziciji
TFBH	Trust fond za Bosnu i Hercegovinu
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih naroda
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih naroda za izbjeglice
USAID	U.S. Agencija za međunarodni razvoj
WVRP	Projekt rehabilitacije žrtava rata

Osnovne informacije

Raspad Jugoslavije i njegov uticaj na Bosnu i Hercegovinu

Bosna i Hercegovina (BiH) bila je jedna od najsiromašnijih i etnički najmješovitijih republika bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ).¹ Nakon smrti predsjednika Tita 1980. g, u SFRJ je došlo do progresivnog pogoršanja i ekonomske i političke stabilnosti, uz konačni raspad 1991. g, kada su republike Slovenija i Hrvatska proglasile samostalnost.

Rat koji je u Hrvatskoj uslijedio između Hrvata i domicilnih Srba proširio se na teritoriju BiH, doprinoseći političkoj i sigurnosnoj destabilizaciji. U BiH su izbori u novembru 1990. g. rezultirali oštrom podjelom Parlamenta između tri vodeće etničke partije, posebno kada je riječ o pitanju nezavisnosti. Referendum o nezavisnosti održan 1. marta 1992. g, kojeg su bosanski Srbi bojkotirali, rezultirao je izlaskom nešto manje od dvije trećine glasača. Ipak, 99 procenata onih koji su izašli, glasali su za nezavisnost, koja je odmah objavljena, nakon čega je uslijedio prijem u Ujedinjene narode i međunarodno priznanje od Evropske unije (EU) i Sjedinjenih Država. Populacija bosanskih Srba odbila je to prihvatiti. U aprilu 1992. g., lokalna srpska milicija, uz podršku elemenata nacionalne armije SFRJ, počela je rat koji se brzo proširio na sve tri etničke grupe.

Rat u Bosni i Hercegovini

Rat u BiH trajao je tri i po godine, do kraja 1995. g. Iako je nemoguće doći do potpuno tačnih

informacija o ljudskim i materijalnim gubicima u ratu, postoji generalno slaganje da su ljudska stradanja i gubici veličine koji nije viđen u Evropi nakon Drugog svjetskog rata. Procjenjuje se da je na kraju rata 10 procenata stanovništva bilo pod oružjem. Čak 250.000 ljudi je ubijeno, 200.000 - 400.000 ranjeno i više od 2 miliona je ili napustilo zemlju ili bilo interno raseljeno. Kao indikator devastirajućih posljedica rata na zdravlje, stopa smrtnosti dojenčadi u BiH porasla je sa 7,4 na hiljadu živorođenih beba u 1991. g. na 14,0 do 1995. g. Rat je uzrokovao velike materijalne štete. Preko dvije trećine kuća i stanova je oštećeno, jedna petina je potpuno uništena. Procjenjuje se da je 30-40 procenata bolnica uništeno i 30 procenata zdravstvenih radnika izgubljeno zbog gubitka života ili emigracije. Na kraju 1995. g. do 70 procenata školskih objekata bilo je uništeno, oštećeno ili korišteno u druge namjene, a izgubljen je i veliki broj nastavnog osoblja.

Do kraja rata industrijska proizvodnja je opala na procijenjenih 5 procenata od nivoa iz 1990. g, uz uništenih 45 procenata industrijskih postrojenja;

¹ U 1991. g. stanovništvo od 4,4 miliona sastojalo se od 43,7 procenata Muslimana (koji se sada nazivaju Bošnjaci), 31,4 procenta Srba, 17,3 procenta Hrvata i 7,6 procenata 'ostalnih' ('Jugosloveni' ili ostale nacionalnosti).

proizvodnja električne energije i uglja iznosile su 10 procenata od predratnog nivoa; stočni fond je opao na 30 procenata od predratnog broja. Do 1994. g. bruto domaći proizvod (GDP) i GDP po glavi stanovnika opali su na manje od 20 procenata od predratnog nivoa, što je značajno niže u odnosu na osnovu iz perioda 1989-90. g. nego u bilo kojoj drugoj zemlji u istočnoj Evropi i bivšem Sovjetskom Savezu. Na kraju rata su nezaposlenost i siromaštvo bili široko rasprostranjeni.

Mirovni sporazum i nova struktura vlade

Mir je postignut krajem 1995. g. odlučnim naporima Sjedinjenih Država i Evropske unije. Dejtonski sporazum (DA),¹ koji je dogovoren 25. novembra 1995. g. i formalno potpisan u Parizu 14. decembra 1995. g. morao je priznati krajnje nepovjerenje i ogorčenost potaknute nasilnim konfliktom. Dejtonskim sporazumom uspostavljena je BiH s više nivoa vlasti, odražavajući želje tri glavne etničke grupe da zadrže što je moguće više kontrole nad svojim poslovima. Uspostavljen je Ured visokog predstavnika (OHR), s iznimnim ovlastima (vidjeti Okvir 1.1.). Vladi države BiH date su tek minimalne ovlasti.² Većina nadležnosti je dana dvama entitetima - bošnjačko/hrvatskoj Federaciji Bosne i Hercegovine (FBH) i Republici Srpskoj (RS) bosanskih Srba.³ Ti su entiteti zadržali nadležnosti za odvojene vojne i policijske snage,⁴ i nad bukvalno svim fiskalnim prihodima, supervizijom banaka i pružanjem socijalnih usluga.⁵ Država zavisi od entiteta za sredstva za servisiranje vanjskog duga - za plaćanje diplomatskih misija u inostranstvu i za pokrivanje

administrativnih troškova. Vlada RS je u velikoj mjeri centralizirana, dok je FBiH podijeljena u 10 kantona koji su u principu organizirani po etničkim linijama. Kantoni imaju premijere i vlade. Oni zadržavaju kontrolu nad većinom prihoda koji se ubiru na njihovoj teritoriji i nadležni su, između ostalih funkcija, za obrazovanje i zdravstvene usluge, uključujući i visoko obrazovanje. Ispod entitetskog i kantonalnog nivoa postoje dalje podjele na općine i gradove.

Ukratko, političku scenu karakterizira više nivoa vlasti, kratak mandat (do 2002. g. izbori su se održavali svake dvije godine), veliki broj političkih partija (16 u Parlamentu FBiH i 15 u RS) i česta nevoljnost ili odbijanje političkog vodstva da saraduju na pitanjima koja bi trebala biti od zajedničkog interesa. Ti su faktori negativno uticali na mogućnost Banke i ostalih donatora da efektivno doprinesu ekonomskom i socijalnom napretku u BiH tokom cijelog postkonfliktnog perioda.

Međunarodni naponi na rekonstrukciji

Nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma Banka, EU, UN agencije, ostale multilateralne i bilateralne agencije za pomoć, nevladine organizacije (NGO) i privatne fondacije brzo su odgovorile na kritične potrebe za rekonstrukcijom u BiH. Mnoge UN agencije i NGO bile su aktivne u BiH tokom rata, obezbjeđujući pomoć u hrani i drugu humanitarnu pomoć izbjeglicama i drugim žrtvama rata i pripremile procjene potreba i troškova rekonstrukcije. Na osnovu toga, Banka i EU dale su procjenu za 5,1 milijardu \$ donatorske pomoći potrebne za rekonstrukciju.⁶

¹ Pod zvaničnim nazivom 'Opći okvirni mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu'

² To obuhvata vanjske odnose; carinu i vanjsko-trgovinsku politiku, imigraciju, međuentitetsku politiku transporta, komunikacija i energetike, nadležnost za vanjski dug i Centralnu banku na čijem je čelu stranac i koja bi u period od najmanje šest godina trebala poslovati na principu valutnog odbora. Dejtonski sporazum je MMF-u dao kontrolu nad monetarnom politikom i ovlasti da imenuje guvernera Centralne banke.

³ Takođe postoji i enklava Brčko, koja ima odvojenu administraciju.

⁴ Entitetske vlade provode demobilizaciju od 1999. g. pod intenzivnim pritiskom međunarodne zajednice i sporo se ostvaruju pomaci u pravcu jedinstvene vojne politike i jedinstvenih odbrambenih snaga.

⁵ Ipak, Dejtonski sporazum omogućuje da uz odobrenje državnog Parlamenta, država može uvoditi poreze.

⁶ Pod nazivom Program prioritetne rekonstrukcije i oporavka. Ukupan iznos trebao je biti podijeljen između

Okvir 1.1

Međunarodno nadgledanje mira u Bosni i Hercegovini

Vijeće za implementaciju mira (PIC), kojeg čini 55 zemalja i međunarodnih organizacija koje su učestvovala u Dejtonskom sporazumu, uspostavljeno je za nadgledanje mirovnog sporazuma; ono se još uvijek sastaje nekoliko puta godišnje. PIC je uspostavio Ured visokog predstavnika (OHR), sa sjedištem u Sarajevu, od januara 1996. g, koji je zadužen za praćenje i nadgledanje implementacije civilnih aspekata Dejtonskog sporazuma. PIC je OHR-u dodijelio izuzetne ovlasti, uključujući ovlasti za nametanjem zakona i smjenom ili hapšenjem javnih zvaničnika koji rade nezakonito ili koji ne ispunjavaju svoje dužnosti. OHR je uključen u cijeli niz ekonomskih i političkih aktivnosti: na primjer, civilne institucije, izbori, povratak izbjeglica, radno zakonodavstvo, vladine naknade, penzije, zavodi za platni promet, reforme zdravstva i obrazovanja, reforme

pravosuđa, regulacija privatnog sektora i reforme bankarskog sistema. Dok se prvobitno OHR primarno fokusirao na politička i humanitarna pitanja, posljednjih godina proširio je svoje aktivnosti i na ekonomske reforme.

PIC je takođe ojačao svoju ulogu u očuvanju mira stacioniranjem stranih policijskih i vojnih jedinica u BiH. UN-ova međunarodna policija uvedena 1996. g. je u 2002. g. zamijenjena policijskom misijom EU od 500 članova. Vojne snage od 60.000 vojnika, uglavnom iz zemalja članica NATO-a, ali uključujući i predstavnike drugih zemalja, uspostavljene su početkom 1996. g. Stabilizacijske snage (SFOR) su postepeno smanjile svoj broj na 16.000 vojnika u 2003. g. i u 2004. g. će ih zamijeniti manje snage iz zemalja EU.

Prva donatorska konferencija održana je u Briselu krajem decembra 1995. g, nakon koje su uslijedile još četiri od 1996-99. g. Na tim konferencijama

potiču od izuzetno niskih nivoa; do 1999. g. ukupni GDP i GDP po glavi stanovnika oporavili su se tek do procijenjenih 60 procenata od pre-

Tabela 1.1

GDP i GDP po glavi stanovnika, procjene za BiH

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003a
Stopa rasta realnog GDP	32.4	61.9	30.0	15.8	9.6	5.5	4.4	5.5	3.5
Realni GDP kao procenat GDP-a iz 1999. g.	.22	.36	.47	.55	.60	.64	.66	.70	.72
GDP po stanovniku u konstantnim 1995 \$	546	981	1,298	1,445	1,551	1,595	1,632	1,671	

a. projicirano

Izvori: Baze podataka Svjetske banke i MMF-a.

obećano je gotovo 5 milijardi \$, a u periodu 1996-99. g. 48 zemalja donatora i 14 međunarodnih organizacija (Aneks A, tabela A3a) isplatio je 3,7 milijardi \$, što predstavlja značajan odgovor čime je pružena podrška za veliki dio obnove stambenog fonda, infrastrukture i socijalnih usluga. Do 2000. g. izvršena je rekonstrukcija cesta, elektroenergetskog sistema, telekomunikacija, vodosa-bdijevanja i škola gotovo do predratnih standarda.

Početni odgovor BiH ekonomije na napore na rekonstrukciji bio je izuzetno pozitivan, što je odraženo u procjenama oporavka GDP-a i GDP-a po glavi stanovnika u ranim poslijeratnim godinama (Tabela 1.1). Ipak, te velike stope rasta

dratnog nivoa.⁷ Iako je krajnje siromaštvo koje je pogađalo većinu stanovništva na kraju rata značajno smanjeno, incidenca siromaštva u BiH ostala je veća nego u susjednim zemljama.⁸ Nezaposlenost je, takođe, ostala velika.

⁷ Podaci o GDP-u tek su procjene. Osnovne serije podataka su ili slabe ili ih nema. Sadašnji broj stanovnika takođe predstavlja procjenu; od 1991. g nije bilo popisa. Povratak izbjeglica i naseljavanje interno raseljenih pažljivo dokumentira Visoki komesarijat Ujedinjenih naroda za izbjeglice, a takođe je došlo i do značajnog iseljavanja iz zemlje. Neki izvori procjenjuju da je trenutni broj stanovnika 4,0-4,1 milion, ali mnogi posmatrači vjeruju da se stanovništvo nije obnovilo do tog nivoa. U ovom izvještaju koriste se procjene od 3,8 miliona.

⁸ UN-ove procjene incidence siromaštva neposredno poslije rata kretale su se od 50 do 70 procenata. Jedina pouzdana procjena siromaštva u zemlji je LSMS anketa domaćinstava provedena u 2001. g., koja daje ukupnu stopu siromaštva od 19,5 procenata (16 procenata u FBiH i 25 procenata u RS), ali uz sljedećih 30 procenata stanovništva koji žive tek iznad linije siromaštva. Incidenca siromaštva za druge republike bivše SFRJ za koje postoje podaci (1999. g.) iznosi: Hrvatska 8 procenata; Makedonija 16, Srbija i Crna Gora 18. Vidjeti: Svjetska banka 2003 g.

FBiH (3,7 milijardi \$) i RS (1,4 milijarde \$), primano na osnovu broja stanovnika.

Strategija i program pomoći Svjetske banke

Priprema za podršku Svjetske banke Bosni i Hercegovini

Brzi odgovor Banke po okončanju neprijateljstava bio je moguć dijelom zbog toga što se od kraja 1994. g. osoblje Banke često susretalo s BiH zvaničnicima van zemlje. Nakon oktobra 1995. g, osoblje Banke je moglo raditi s vladama i agencijama u zemlji na izradi procjena potreba za rekonstrukcijom i pripremi konkretnih projekata rekonstrukcije.¹ Pored toga, Banka je imala status posmatrača prilikom dogovaranja Dejtonskog sporazuma u novembru 1995. g.

¹ S obzirom da BiH nije još bila članica Banke, nije bilo budžeta Banke za te aktivnosti. Radnu grupu za BiH je u početku financirala Vlada Nizozemske, a kasnije i Sjedinjenih Država.

U februaru 1993. g. Banka je prekinula članstvo SFRJ i podijelila njen upisani kapital i IBRD dug na pet republika nasljednica. Kao jedan od uslova za članstvo, od svake republike zahtijevalo se da preuzme i pokrije svoj dio preostalog duga od raspodijeljenog IBRD duga (nije bilo IDA duga niti duga Međunarodnoj finansijskoj korporaciji). S obzirom da tokom rata nije vršila otplatu duga, BiH dio IBRD duga narastao je na 620,6 miliona \$ do kraja 1995. g, od čega je 80 procenata činilo neplaćenu glavnicu i kamate (ukupan vanjski dug BiH na kraju 1995. g. procijenjen je na približno 3,5 milijarde \$, od čega su 2 milijarde duga). Banka se složila da odobri izuzetno refinanciranje ukupnog IBRD duga, uključujući i glavnicu koja još uvijek nije dospjela, u formi tri nova IBRD zajma pod relativno povoljnim uslovima (25 godina rok dospijeca, za razliku od 20 godina za ranije zajmove). Banka je predvidjela da bi se taj IBRD dug mogao smanjiti za nekih 60 miliona \$ doprinosom donatora u ime BiH. Međutim, primljeno je samo 25 miliona \$, što je smanjilo ukupan neotplaćeni iznos na 959 miliona \$.

Banka je predvidjela da će oslanjanje BiH na IDA sredstva biti privremeno i da će se BiH oporaviti značajno iznad limita podobnosti za IDA financiranje i da će obnoviti kreditnu sposobnost za IBRD pozajmljivanje do 1998. g. a U skladu s tim, Banka je predvidjela da bi se novo IBRD pozajmljivanje, počevši od 1998. fiskalne godine, moglo povećati do gotovo 200 miliona \$ godišnje do 2004. g. Na osnovu tih projekcija, i uz otplatu glavnice restrukturiranog IBRD duga počevši od 2001. g., Banka bi održavala pozitivan, ali koji se brzo smanjuje, neto transfer BiH. Međutim, te su pretpostavke ubrzo modificirane. Do 1997. g. uprava Banke projicirala je da obnavljanje kreditne sposobnosti BiH za IBRD pozajmljivanje neće biti vjerovatno prije 2000.

g. a potom je u julu 1998. g. Banka uvidjela da će BiH nastaviti primati IDA zajmove sve do 2002. fiskalne godine. U 2000. g. uprava Banke je navela da bi se kreditna sposobnost mogla postići do 2003. fiskalne godine, ali do 2002. g. Banka nije eksplicitno pominjala buduće IBRD pozajmljivanje. Jasno je da je Banka bila previše optimistična o brzini ekonomskog napretka u BiH i izgledima za nove IBRD zajmove.

BiH vrši servisiranje svog IBRD duga (tokom perioda 1996-2000. g. samo kamata, a od 2001. g. kamata plus amortizacija), iako ponekad uz određene teškoće. Ipak, za budućnost, pitanje kreditne sposobnosti nije najveća briga s kojom se Banka suočava u BiH; već je to pitanje izloženosti. Zahvaljujući velikodušnom otpisu duga ostalih kreditora, posebno Londonskog i Pariškog kluba, omjer vanjskog duga i GDP-a BiH smanjen je ispod 50 procenata, a omjer servisiranja duga i izvoda ispod 10 procenata. Uz ubranu isplatu IDA sredstava tokom prethodnih osam godina, plus IBRD dug, na Grupu banke sada otpada gotovo 50 procenata vanjskog duga BiH. Ako bi se IDA sredstva smanjila na nivo "norme" u 2005. fiskalnoj godini (vidjeti ispod) servisiranje duga BiH Grupi banke bi na kraju bilo veće od priliva postojećih i novih IDA kredita. Čak i ako bi BiH postala kreditno sposobna za nove IBRD zajmove, a Banka željela izbjeći situaciju negativnog neto transfera zemlji, nije jasno da li bi dodatno IBRD pozajmljivanje bilo mudro, s obzirom na već veliku izloženost Grupe banke (vidjeti Aneks A, Tabele A9a i A9b).a.

S obzirom na očekivanja, uprava je predložila da se BiH tretira mješovito, uz rok dospijeca IDA kredita od 25 godina. To predstavlja manje povoljne uslove nego za druge zemlje (35 godina).

Početakom 1996. g. Banka je uspostavila Trust fond za Bosnu i Hercegovinu (TFBH) od 150 miliona \$ od profita Svjetske banke tako da su se mogli davati zajmovi i grantovi za hitne projekte prije nego što je BiH postala članica Banke¹ i bez obzira na postojeće bojazni za osobnu sigurnost u neposrednom postkonfliktnom periodu, otvorila Stalnu misiju u Sarajevu u januaru 1996. g. za nadgledanje brzorastućeg portfelja na terenu.

BiH je primljena u članstvo Banke 12. marta 1996. g, efektivno od 25. februara 1993. g. Članstvo je zavisilo od rješavanja pitanja neotplaćenog duga

Međunarodnoj banci za obnovu i razvoj (IBRD) (vidjeti Okvir 2.1).

Strategija i ciljevi Svjetske banke

Prvi prioritet pomoći Banke od 1996. g. do 1999. g. bila je podrška rekonstrukciji u svim privrednim sektorima. Ostali strateški ciljevi bili su uspostavljanje i održavanje dobrog makroekonomskog okvira i pružanje podrške tranziciji BiH iz socijalističke na tržišnu ekonomiju. Dodatni ciljevi, implicitni na samom početku, ali eksplicitniji od 2000. g, bili su jačanje vladavine i uspostavljanje priuštivih i jednakih socijalnih usluga. U osnovi tih primarnih ciljeva bili su takvi

¹ Od ukupnog iznosa TFBH, 25 miliona \$ je dato kao grant, a ostalo pod IDA uslovima.

gradivni elementi kao što su zdrava fiskalna i monetarna politika, reforma poreskog sistema, privatizacija državnih preduzeća, uključujući banke, smanjenje regulacije prestrogo regulirane ekonomije, te institucionalna i reforma politike u vladinoj administraciji, pravosudnom sistemu i pružanju socijalnih usluga, uključujući zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu.

Tranziciju na tržišnu ekonomiju potvrdile su političke vođe u BiH, ali upitno je da li su u potpunosti prihvatili samu transformaciju ili su bili opredijeljeni za proces - upravljanje njegovim troškovima i koristima i konfrontiranje s prisutnim vlastitim interesima od zadržavanja statusa quo. Takođe, kao rezultat rata, BiH je više od pet godina kasnila za ostalim zemljama u tranziciji s početkom procesa transformacije. Iako je taj kasni početak mogao dati priliku da se posmatra i uči na iskustvima drugih, BiH zvaničnici bili su donekle izolirani od tog iskustva, s obzirom na njihovu preokupiranost ratom i poslijeratnom rekonstrukcijom. Pored toga, proces tranzicije u BiH i naponi Banke na pružanju podrške tranziciji, morali su se suočiti sa složenom strukturom vlasti i jedinstvenim karakteristikama SFRJ sistema - društveno vlasništvo i radničko samoupravljanje.

Strategija i ciljevi Banke bili su u velikoj mjeri relevantni za situaciju u zemlji i bili su blisko integrirani u pristupe drugih donatora. Ali, Banka i donatorska zajednica morali su raditi sa složenom strukturom vlasti koju je uspostavio Dejtonski sporazum, što je značilo prvenstveno rad s entitetskim vladama, a ne s državom. U radu, a u okviru te strukture, Banka je morala prihvatiti mnoga tek druga najbolja rješenja s ekonomskog i socijalnog stanovišta. Nadalje, iako je Banka uložila velike napore na izgradnji vladine opredijeljenosti i vlasništva nad programom reforme, uz određeni uspjeh mora se priznati da je gore opisane ciljeve i strategije u osnovi donijela Banka i da nisu bili povezani s formalnim *ciljevima zemlje* ili vlade. To nije iznenađujuće, s obzirom da novoformirane vlade u BiH, koje su se često smjenjivale, nisu imale koncenzus o nacionalnim ciljevima.

Pregled IDA pozajmljivanja

Do 31. decembra 2003. g, Banka je ugovorila

983,1 milion \$ IDA i TFBH sredstava za BiH kroz 47 projekata. Od tog ukupnog iznosa, 696,4 miliona \$ ugovoreno je za 30 projekata tokom perioda rekonstrukcije (FG96-99) i 286,7 miliona \$ u postrekonstrukcijskom periodu (FG00-03). Pored uspostavljanja TFBH od 150 miliona \$, Banka je dala izuzetnu IDA alokaciju za BiH od 400 miliona \$ u periodu FG96-99. Uz prihod po glavi stanovnika od oko 500 \$ u 1995. g, BiH je bila jasno podobna za IDA financiranje,¹³ ali ukupan iznos od 550 miliona \$ IDA i TFBH sredstava predstavlja četiri puta veći iznos nego što bi bila "normalna" IDA alokacija za zemlju veličine BiH. Uprava Banke opravdala je tu izuzetnu IDA alokaciju kao bitnu da bi Banka mogla imati centralnu ulogu u rekonstrukciji BiH. U 1997. g. uprava Banke dodala je daljih 120 miliona \$ IDA sredstava za FG98-99. U 2000. g. uprava Banke je predložila nastavak izuzetne IDA podrške za BiH od 300 miliona \$ za FG00-02, približno trostruki iznos norme, što se nije više opravdavalo rekonstrukcijom, već potrebom da Banka zadrži vodeću ulogu u reformi politike. U 2002. g. Banka je izdvojila 128 miliona SDR IDA podrške za FG03-05, što je 75 miliona SDR više od norme. Ipak, uprava je potvrdila da će se IDA alokacija za BiH smanjiti na iznos norme od 25 miliona SDR godišnje u FG05. Odnos između planiranih ovlaštenih ugovaranja i stvarno ugovorenih iznosa dat je u Tabeli 2.1., koja pokazuje da je Banka prevazišla IDA ovlaštenje tokom perioda rekonstrukcije, ali da su ugovaranja počela kasniti u odnosu na planove u postrekonstrukcijskom periodu.

Odgovarajući brzo na hitne potrebe za rekonstrukcijom u BiH, Banka je odobrila sedam hitnih projekata u iznosu od 160 miliona \$ (150 miliona TFBH i 10 miliona \$ IDA financiranja) tokom FG96 i još devet projekata u ukupnom iznosu od 196,4 miliona \$ tokom prve polovine FG97 (za opis svake od tih operacija vidjeti OED 2000). Od ovog ukupnog iznosa 73 procenata isplaćeno je do kraja FG97. Donesena je svjesna odluka da se financiraju odvojeni projekti u svakom sektoru, a ne jedan složeni projekat rekonstrukcije, te da se traži donatorsko kofinanciranje za svaku od tih operacija. Banka je, takođe, odlučila da dostavlja

¹³ Granični nivo prihoda za podobnost za IDA sredstva je u 1994. g. bio GNP od 865 \$..

Tabela 2.1	Planirana vs. stvarna ugovaranja					
	FY96–99		FY00–02		FY03–04 ^a	
	Planirano	Ostvareno	Planirano	Ostvareno	Planirano	Ostvareno
FY96-99 strategija	670.0	696.4				
FY00-02 strategija			300.0	264.0		
FY03-05 strategija					102.0	22.7

a. Planirana i ostvarena ugovaranja samo do 31.12.03

projekte Odboru na odobrenje bez obzira da li su u potpunosti finansijski pokriveni ili ne, što je ponekad dovelo do toga da neke aktivnosti nisu bile u potpunosti financirane, ali je značajno smanjilo vrijeme odgovora Banke. Ti hitni projekti obuhvatali su rehabilitaciju industrija, infrastrukture, stambenih objekata, škola i bolnica, uspostavljanje mikrokreditnih institucija, uklanjanje mina i podršku za civilne žrtve rata i demobilizirane borbe. Pored toga, *Kreditom za pomoć u tranziciji* (TAC) iz FG97 od 90 miliona \$ obezbijeđene su devize za budžetsku podršku i servisiranje duga.

Značajan element strategije Banke u periodu rekonstrukcije bilo je uspostavljanje Jedinice za upravljanje projektom (PMU) za svaki projekt da bi se premostile slabosti vladinih struktura i osoblja. Banka je bila uspješna u upošljavanju kvalificiranog domaćeg osoblja za te PMU-e obezbjeđujući naknade koje su bile znatno veće od plata državnih službenika. Kompetentnost tih PMU-a, uz blisku superviziju svih projekata na terenu, omogućili su Banci da efektivno provede svoje fiducijarne nadležnosti. Iako je Banka pokušavala ubijediti ostale donatore koji su obezbjeđivali paralelno financiranje za IDA projekte da rade putem istih PMU-a, nije uvijek imala uspjeha u tome. Nekim projektima upravljala su dva ili više PMU-a, a tokom vremena pojavila su se brojna pitanja vezana za PMU-e (vidjeti Poglavlje 5).

Nakon početne grupe projekata rekonstrukcije slijedila je druga faza hitnih operacija, uključujući sveobuhvatan projekt rekonstrukcije za RS, kojoj je pozajmljivanje bilo ograničeno sve do izбора 1996. g. Distribucija IDA pozajmljivanja po sektorima tokom FG96-03 prikazana je u Aneksu A, Tabela A4b. U skladu s ciljevima Banke za rekonstrukciju, transformaciju i poboljšanje pružanja

socijalnih usluga, udio pozajmljivanja Banke bio je relativno visok u razvoju finansijskog i privatnog sektora, socijalnom sektoru i infrastrukturi.

Pored toga, od FG96 Banka je odobrila šest operacija za usklađivanje u iznosu od 339 miliona \$ ili 34 procenata od ukupnog pozajmljivanja. Uključujući gore pomenuti TAC, tokom faze rekonstrukcije u FG96-99 bile su četiri operacije usklađivanja u ukupnom iznosu od 275 miliona \$ ili 39 procenata od pozajmljivanja. To je značajno veći udio pozajmljivanja za usklađivanje od prvobitno planiranih 23 procenata i takođe je više nego u većini ostalih postkonfliktnih zemalja. S obzirom na različite rezultate tih zajmova za usklađivanje (o čemu se govori u narednim poglavljima), upitno je da li je to bilo najbolje korištenje IDA sredstava za rekonstrukciju.

Sveukupan učinak portfelja Banke je zadovoljavajući. Na dan 31. decembra 2003. g. bilo je 19 projekata u procesu implementacije, a 28 ih je bilo završeno. Ni jedan od projekata koji se trenutno implementira ne smatra se problematičnim niti rizičnim. Trendovi problematičnih i rizičnih projekata i omjeri isplate prikazani su u Tabeli 2.2. Jako visoki omjeri isplate u ranim godinama odražavaju brzu stopu isplate za projekte rekonstrukcije, plus brzina odobrenja novih projekata tokom svake godine. Stopa isplate je ostala zadovoljavajuća i u postrekonstrukcijskom periodu osim jednokratnog pada u FG02. Od završenih projekata OED je izvršio rangiranje 26 njih, i uprkos rangiranju jednog od njih kao veoma nezadovoljavajućeg (*Hitni projekt uklanjanja mina*), sveukupno rangiranje BiH povoljno je u okviru Regije Evrope i centralne Azije (ECA) i prosjeka za cijelu Banku (Aneks A, Tabela A5a). Međutim, za još četiri kredita provodi se Procjena izvršenja projekta

Tabela 2.2	Omjeri portfelja za BiH							
	FY96	FY97	FY98	FY99	FY00	FY01	FY02	FY03
Problematični projekti (%)	0	0	0	0	0	0	0	0
Broj rizičnih projekata (%)	0	0	6.3	11.1	0	0	0	0
Projektni iznos u riziku (%)	0	0	2.8	7.8	0	0	0	0
Omjer isplate	na	429	105	50.1	28.3	26.5	10.9	18.1

(PPAR), pa se neka od ovih rangiranja mogu promijeniti.

IDA pozajmljivanje BiH je, po svim mjerilima, značajno. U BiH, Banka i donatorska zajednica očekivale su da Banka preuzme vodeću ulogu u rekonstrukciji. U četiri godine nakon sukoba, BiH je primila jednu od najvećih alokacija po glavi stanovnika *ukupne donatorske pomoći* u poređenju s bilo kojom postkonfliktnom zemljom, odmah iza Istočnog Timora, a udio IDA-e u ODA isplatama u tom periodu bio je oko 10 procenata (Aneks A, Tabela A3a i A3b). Samo su EU i Sjedinjene Države isplatile više pomoći BiH od IDA-e, tokom perioda rekonstrukcije i tokom cjelokupnog post-konfliktnog perioda i stoga se čini da je Banka zaista imala centralnu ulogu u donatorskim aktivnostima. Ipak, kada se IDA podrška upoređi, ne s ukupnom donatorskom pomoći za BiH, već s odgovorom Banke u drugim postkonfliktnim zemljama, izuzetan slučaj BiH se značajno ističe. U FG96-99 godišnja ugovaranja za BiH (uključujući TFBH) iznosila su 47 \$ po glavi stanovnika, što je znatno više nego u bilo kojoj drugoj postkonfliktnoj situaciji u posljednje vrijeme (Tabela 2.3 i Aneks A, Tabela A3c). Pored toga, IDA ugovaranja u post-rekon-

strukcijskom periodu iznosila su 264 miliona \$ (FG00-02), ili 23 \$ po glavi stanovnika godišnje, što je duplo više od norme koja iznosi 10 \$.

Pozajmljivanje u odnosu na ciljeve

Ovaj odjeljak daje pregled pomoći za ključne sektore koji su u najbližoj vezi s ciljevima Banke za BiH - vladavina i ekonomsko upravljanje, razvoj privatnog sektora i financiranje, socijalni sektor (obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita) i infrastruktura.

Ekonomska politika, ekonomsko upravljanje i vladavina

Banka je radila na svojim ciljevima vezanim za vladavinu i ekonomsku politiku i upravljanje kombinacijom ekonomskog i sektorskog rada (ESW), dijaloga o politici, tehničke pomoći (TA) i pozajmljivanja. Banka je blisko saradivala s MMF-om i drugim članovima Radne grupe za ekonomsku politiku (OHR, EU, USAID) na pitanjima ekonomske politike. Osnovni instrument pozajmljivanja bile su operacije usklađivanja. Banka je prvobitno namjeravala pregovarati za Kredit za strukturalno prilagođavanje (SAC) kojim bi se podržalo uspostavljanje institucija za fiskalno

Tabela 2.3		Prosječna godišnja IDA ugovaranja po glavi stanovnika za postkonfliktne zemlje
Zemlja i godina		Godišnji prosjek po stanovniku (US\$)
Bosna i Hercegovina (1996-99)		47.0
Istočni Timor (1999-02)		35.4
Zapadna Obala i Gaza (1994-97)		19.7
Ruanda (1994-97)		5.3
Eritreja (1994-97)		3.4
Kambod-a (1992-95)		2.4

upravljanje na nivou države, FBiH, i kantonalnom nivou; početak reforme penzija, financiranja zdravstva i socijalnog osiguranja; početak privatizacije državnih preduzeća i početak restrukturiranja i privatizacije banaka, uz razvoj zakonskog i institucionalnog okvira za finansijski sistem. To se pokazalo kao preambiciozan program. Umjesto toga pripremljen je *TAC*, koji je obuhvatio samo državu i FBiH, uz dosta reduciran program reforme koji se ticao ujedinjenja carinske administracije (uz tehničku pomoć EU), dostavljanje Zakona o privatizaciji Parlamentu, usvajanje Zakona o bankarstvu i ujedinjenje Zavoda za platni promet.

Nakon toga, Banka je odobrila *Kredite za strukturalno prilagođavanje javnog financiranja* (PFSAC, FGY98 i PFSAC II, FGY99), koji su se bavili financiranjem državnog budžeta, razvojem kapaciteta za upravljanje dugom, poboljšanjem efikasnosti i transparentnosti budžetskih operacija, uvezivanjem godišnjih budžeta sa srednjoročnim ekonomskim okvirom i reformom i harmonizacijom poreske politike i administracije. Neka od najznačajnijih dostignuća *PFSAC-ova* bila su u upravljanju budžetom: uspostavljanje trezorskog sistema kojim svi prihodi i rashodi idu kroz jedinstveni trezorski račun (za šta su podršku u obliku tehničke pomoći obezbijedili US Treasury i USAID), te uspostavljanje glavnih revizora i vrhovnih institucija za reviziju na državnom i entitetskom nivou. Ti su programi bili sveobuhvatni i dobro dizajnirani. Poreska reforma i harmonizacija doprinijeli su naporima na stvaranju "jedinstvenog ekonomskog prostora" u BiH, a penziona reforma bila je značajna za finansijsku održivost sistema i dobro stanje penzionera. Podrška Banke za penzijsku reformu i uspostavljanje Federalnog zavoda za zdravstveno osiguranje doprinijeli su naporima na iznalaženju rješenja za prevazilaženje nejednakosti u financiranju između kantona u FBiH, iako je nekoliko aspekata tog pitanja još uvijek ostalo neriješeno.

Tokom odvijanja tih operacija za usklađivanje, Banka je značajno pooštrila svoje insistiranje na pridržavanju uslova. U okviru *TAC-a*, koji bio je operacija iz jedne tranše, Banka je popustila na uslovu za prezentaciju Odboru, potom ga promijenila na uslov efektivnosti, a potom, iako nije bio

u potpunosti ispunjen, ipak je izvršila isplatu sredstava. Takođe je došlo do odstupanja sa sredstvima *TAC-a* u smislu financiranja aktivnosti koje nisu bile predviđene kreditom, uključujući deficit državnih preduzeća. U *PFSAC-u*, operaciji od dvije tranše, bilo je manjih kašnjenja u isplati tranši i Banka je tražila odstupanje od dva uslova druge tranše (ta se odluka kritizira u PPAR-u koji je u pripremi, iako se odstupanje nije zahtijevalo). Međutim, u *PFSAC-u II*, kreditu iz tri tranše, Banka se striktno pridržavala uslova pregovora bez odstupanja i došlo je do kašnjenja isplate druge i treće tranše, posebno je značajno bilo kašnjenje treće. O narednoj operaciji za usklađivanje, nakon dva *PFSAC-a*, prvobitno predloženoj za FG02, koja bi se bavila reformom javne administracije i državne službe i fiskalnom decentralizacijom, razgovara se već dvije godine i još uvijek nije postignut dogovor s BiH vladama. Banka je, jasno, postala mnogo odlučnija da insistira na punom provođenju bitnih reformi u ekonomskoj politici i upravljanju.

Banka nije bila direktno uključena u područje vladavine, kao što je pravosudna reforma, velikim dijelom jer je to u okviru mandata OHR-a, iako je Banka, na zahtjev vlade, provela anketu o korupciji u BiH.

Razvoj privatnog sektora

U BiH, kao i u drugim dijelovima SFRJ, preduzeća su bila u društvenom vlasništvu i njima su upravljali radnički savjeti. Privreda BiH imala je veliku industrijsku bazu, gdje je polovina proizvodnje i radnih mjesta bila u velikim industrijama. Predratnom privredom je dominiralo 10 velikih konglomerata koji su ostvarivali više od polovine GDP-a. Nakon rata, javljaju se nova privatna preduzeća, uglavnom u građevinarstvu, trgovini i transportu, a mnoga društvena i mješovita preduzeća su zatvorena. Struktura državnih preduzeća koja su preživjela u osnovi je ostala ista kao i za vrijeme SFRJ. Državna preduzeća su i dalje bila vlasnici najvećih banaka i u FBiH i u RS, koje su primarno davale zajmove svojim matičnim kompanijama, obično bez obzira na njihovu kreditnu sposobnost. Pored toga, postojao je različiti zakonski okvir koji je regulirao razvoj privatnog sektora u FBiH i RS; to bili su dijelovi

neusklađenih zakona i propisa, koji su datirali iz vremena SFRJ i ratne administracije. Konačno, privatni sektor suočavao se s izuzetno restriktivnim regulatornim ambijentom, velikim poreskim opterećenjem, neusklađenim poreskim tretmanom, pri čemu ništa od toga nije pogodno za razvoj privatnog sektora.

U postrekonstrukcijskoj fazi, značajan dio financijske i tehničke pomoći Banke usmjerio se na razvoj tržišno zasnovanih institucija i stvaranje pogodnog ambijenta za razvoj privatnog sektora. Identificirane su tri bitne oblasti za reformu: (i) razvoj poslovnog ambijenta koji promovira konkurenciju; (ii) privatizacija društvenih preduzeća i imovine u državnom vlasništvu; i (iii) razvoj discipliniranog i konkurentnog financijskog sektora. Mnogi donatori su, takođe, podržali razvoj privatnog sektora. USAID je obezbijedio sredstva za pozajmljivanje malim i srednjevelikim preduzećima (SME) i učestvovao, kao i EU, u naporima na privatizaciji velikih preduzeća. EBRD i Međunarodna financijska korporacija (IFC) obezbijedili su financiranje kapitala u izabranim privatnim preduzećima. Bilateralni donatori (Austrija, Njemačka, Italija, Japan, Nizozemska, Švedska, Švicarska i Ujedinjeno Kraljevstvo) podržali su projekat za razvoj privatnog sektora kojeg je financirala IDA, a radili su i na svojim posebnim programima.

Banka je radila na tim ciljevima putem pozajmljivanja, tehničke pomoći i ekonomskog i sektorskog rada. Ekonomski i sektorski rad identificirao je ograničenja za razvoj privatnog sektora, što je dovelo do dizajniranja specifične operacije pozajmljivanja i uslova koji se odnosio na politiku.¹⁵ Putem niza instrumenata pozajmljivanja, Banka je pružala podršku reformi vezanoj za razvoj privatnog sektora i obezbjeđivala financijska sredstva, tehničku pomoć i obuku za privatni sektor. Operacije kojima su se uspostavljale ili jačale financijske institucije, obezbjeđivale kreditne linije, garancije ili osiguranje od rizika za privatni sektor opisane su u sljedećem odjeljku o Reformi i restrukturiranju financijskog sektora.

U okviru *TAC-a*, u FBiH je usvojen Zakon o Agenciji za privatizaciju koji je omogućio uspostavljanje entitetske i kantonalnih agencija za privatizaciju. Iako je federalni Parlament usvojio Zakon u junu 1996. g, kantonalne agencije za privatizaciju nisu počele raditi do sredine 1999. g. Nažalost, Zakon i njegova primjena nisu riješili konflikt između samih agencija, niti između agencija i Vlade FBiH, što je značajno zakočilo privatizaciju u FBiH. Pored toga, projekt je podržao vladine planove za program vaučerske ("masovne") privatizacije,¹⁶ uprkos svjesnosti Banke o slabostima takvog programa, koji je ranije bio proveden u drugim zemljama u tranziciji. Taj program vaučerske privatizacije imao je slabe rezultate, što je i bilo predvidljivo.

Kredit za privatizaciju preduzeća i banaka (EBPAC) iz FG99, se pored pokretanja reformi u financijskom sektoru, usmjerio na završetak institucionalnog i zakonskog okvira za privatizaciju, početak privatizacije malih i srednjevelikih preduzeća, još uvijek korištenjem vaučerskog pristupa, te pripremu terena za privatizaciju velikih preduzeća, holding kompanija i javnih komunalnih preduzeća. Implementacija reformi u okviru *EBPAC-a* bila je znatno sporija nego što je bilo predviđeno i projekat je zatvoren gotovo dvije godine kasnije nego što je planirano. Iako su specifični ciljevi u okviru projekta ostvareni, kasnija privatizacija velikih preduzeća u samo ograničenoj mjeri rezultirala je s malo pozitivnog uticaja na sveukupno restrukturiranje i učinak preduzeća. Mjere koje je vlada poduzela da prevaziđe nedostatke masovne privatizacije nisu bile adekvatne; korporativno upravljanje firmama koje su privatizirane vaučerima i dalje je bilo loše. EBPAC nije riješio ograničenja za ulazak novih privatnih firmi niti barijere za njihovo efikasno poslovanje. Taj se nemar možda može pripisati previše optimističnoj procjeni klime za privatni biznis - uprava Banke je u to vrijeme tvrdila da je BiH dosta ispred drugih zemalja u tranziciji na uspostavljanju neophodnih struktura za privatna

¹⁵ Procjena privatnog sektora od strane Svjetske banke iz 1997. g i FIAS-ov izvještaj, Komercijalni i zakonski okvir i administrativne barijere za investicije u BiH (FIAS 2001. g.). Procjena privatnog sektora dostavljena je širokom krugu aktera i razmatrana je na seminaru kojeg je organizirao Institut Svjetske banke.

¹⁶ Vlada je uz podršku ključnih elemenata Međunarodne zajednice bila za masovnu privatizaciju, prvenstveno da bi riješila značajna potraživanja građana od države koja su proistekla kao rezultat rata.

tržišta i da je u poziciji da pravi brze pomake.¹⁷ Takva procjena je vjerovatno bila preusko zasnovana na promjenama regulatornog ambijenta za nove strane investicije na državnom i entitetskom nivou, dok se nisu rješavala regulatorna ograničenja na nivou lokalnih vlasti. Četiri godine nakon *EBPAC-a*, Banka još uvijek pokušava riješiti ta osnovna ograničenja.

Kredit za usklađivanje poslovnog ambijenta (BAC) iz FG02 bio je prvi projekat koji se fokusirao isključivo na ambijent za razvoj privatnog sektora. Pristup BAC-a bio je (i) olakšati ulazak stvaranjem pojednostavljenog i transparentnog sistema registracije i licenciranja u cijeloj zemlji; (ii) pojednostavljenje ambijenta za poslovanje smanjenjem administrativnih i regulatornih troškova za kompanije racionalizacijom inspekcija i propisa, poboljšanjem kapaciteta za rješavanje privrednih sporova i poboljšanjem provođenja osiguranih transakcija; i (iii) olakšati prestanak poslovanja jačanjem zakona koji reguliraju bankrot i likvidaciju. Iako je ostvaren napredak, tok implementacije sporiji je nego što se predviđalo. Očekuje se da će se prvobitni datum zatvaranja kredita, kraj 2003. g, produžiti za godinu dana. Još uvijek je prerano da bi se moglo reći da li, i kada će se, ostvariti predviđena poboljšanja poslovnog ambijenta.

Jasno je da su masovna privatizacija velikih preduzeća i rezultirajuće usitnjavanje vlasništva onemogućili restrukturiranje i poboljšanje korporativnog upravljanja. Vlade sada namjeravaju nastaviti s privatizacijom velikih preduzeća putem procesa tendera dizajniranog da privuče strateške investitore koji mogu restrukturirati preduzeća, proširiti proizvodnju i izvor i povećati zaposlenost. Projekat tehničke pomoći za privatizaciju (PTAC) iz FG01 pružio je podršku za tendersku privatizaciju 45 velikih preduzeća. Ostali ciljevi projekta obuhvataju pomoć na pripremi

zakonskog i regulatornog okvira za komunalna preduzeća i ostale agencije koje pružaju javne usluge i pomoć na razvoju tržišta kapitala. Zajam je postao efektivan tek u maju 2002. g, 11 mjeseci nakon odobrenja, dijelom zbog početnog parlamentarnog otpora da bude isključen iz privatizacije tih preduzeća. Kašnjenje takođe odražava kočenje procesa privatizacije neriješenim problemima vlasništva, neisplaćenih dugova, političkih i socijalnih problema vezanih za moguće smanjenje radne snage i etničko rivalstvo oko pitanja budućeg vlasništva. Do sada ni jedna velika privatizacija nije završena, iako su do marta 2004. g, prihvaćene ponude za četiri preduzeća i u procesu je pregovaranje s najuspješnijim ponuđačima.

Reforma i restrukturiranje finansijskog sektora

U predratnoj BiH, kao i u ostatku SFRJ, poslovne banke su kontrolirale velika preduzeća kao njihovi vlasnici i zajmoprimci. Njihova orijentacija nije bila komercijalna, karakteriziralo ih je direktno pozajmljivanje i velika koncentracija zajmova. Rat je značajno oštetiо bankarski sektor. Neisplaćivanje stare devizne štednje domaćinstvima i firmama dovelo je do velikog nepovjerenja u banke i otežalo je mobilizaciju štednje. U FBiH i RS bili su odvojeni bankarski sistemi i regulatorni i nadzorni okvir. Većina banaka koje nisu bile privatne bile su u izuzetno lošem finansijskom stanju,¹⁸ dok male privatne banke nisu imale dovoljno kapitala. Direktno pozajmljivanje na nekomercijalnoj osnovi još uvijek je preovladavalo među državnim bankama. Računovodstveni i regulatorni standardi nisu bili u skladu s potrebama tržišno zasnovanog bankarskog sistema.

Primarni cilj podrške Banke bio je povećanje raspoloživosti financiranja za razvoj privatnog sektora. Drugi cilj bila je reforma i jačanje samog finansijskog sektora. Banka je identificirala tri ključne oblasti za reformu: (i) jačanje zakonskog okvira; (ii) uvođenje konkurencije i slobode ulaska; i (iii) restrukturiranje i privatizacija banaka u društvenom vlasništvu.

¹⁸ Više od 90 procenata aktive bankarskog sektora u FBiH nije bilo u funkciji 1996. g.

¹⁷ U EBPAC dokumentima (vidjeti: Svjetska banka 2003. g.) Banka je navela da je napredak na uspostavljanju strukture za jačanje privatnih tržišta u velikoj mjeri ispred razvoja u ostalim ekonomijama u tranziciji, te da je BiH sada u poziciji da napreduje brzo. Ipak, anketa Wall Street Journal-a iz 1999. g. investicionu klimu u BiH rangirala je na 19. mjesto od 27 zemalja. FIAS-ova studija iz 2001. g. potvrdila je nepostojanje transparentnog i predvidivog zakonskog i regulatornog okvira kao najveću prepreku za pokretanje i održavanje poslovnih djelatnosti u BiH.

Banka je radila na tim ciljevima putem pozajmljivanja (uključujući mobilizaciju kofinanciranja od drugih donatora), tehničke pomoći, obuke i analitičkog rada, iako nije bilo formalnog ekonomskog i sektorskog rada za financijski sektor. Banka je blisko saradivala s MMF-om na razvoju zakonskog i regulatornog okvira za bankarstvo u oba entiteta i saradivala je i s ostalima koji su pružali podršku za razvoj financijskog sektora kao što su: EBRD, Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) i USAID. IFC i Multilateralna agencija za garancije (MIGA) takođe su bili aktivni u financijskom sektoru u BiH. Trinaest TFBH i IDA projekata imalo je za cilj poboljšanje funkcioniranja financijskih institucija u BiH. Oni obuhvataju: (i) šest kreditnih linija sa sekundarnim ciljem poboljšanja financijskog stanja uključenih banaka; (ii) dvije operacije za usklađivanje u kojima je reforma bankarskog sektora bila bitna komponenta; (iii) dvije operacije garancija za podršku uspostavljanju agencije za osiguranje za podsticanje privatnih investicija i izvoza privatnog sektora; (iv) dva projekta dizajnirana primarno u cilju socijalne zaštite i zapošljavanja pružanjem podrške mikrokreditnim institucijama (MCO); i (v) operacija tehničke pomoći čiji je jedan cilj bio dalji razvoj tržišta kapitala. Ukupna sredstva Banke za te projekte iznosila su približno 296 miliona \$.

Kreditne linije bile su u velikoj mjeri uspješne u obezbjeđenju kredita privatnom sektoru. U većini slučajeva, preduzeća koja su dobila financiranje putem tih projekata značajno su povećala svoju proizvodnju, zaposlenost i (gdje je bilo primjenljivo) izvoz. Isplata kredita se odvijala brzo i stope otplate zajmova bile su velike.¹⁹ Zadovoljavajući učinak tih kreditnih linija predstavlja suprotnost operacijama Banke u drugim zemljama, koje su bile manje uspješne u isplatama ili otplatama. Možda je jedan od razloga taj što je većina operacija u BiH imala najmanje šest kofinancijera i uključivala je relativno skromne

iznose sredstava, tako da je bila manja vjerovatnoća predimenzioniranja i istiskivanja. Pored toga, bilo je velike koristi od neuobičajno jake supervizije i nadgledanja. Većina tih projekata takođe je uključivala financiranje tehničke pomoći za poboljšanje funkcioniranja uključenih financijskih posrednika. Ipak, ti su projekti bili manje uspješni u ovom aspektu, posebno u početnim godinama, imali su tek marginalni uticaj na učinak banaka.

Dvije operacije za usklađivanje pružile su podršku za reforme u financijskom sektoru, *TAC* i *EBPAC*, na koje otpada gotovo 47 procenata od ukupno ugovorenog iznosa za operacije u financijskom sektoru. Prvi je pružio podršku za početne korake na poboljšanju bankarskog zakonodavstva i supervizije, dok je drugi predstavljao sveobuhvatnije nastojanje na promociji privatizacije, restrukturiranja i konsolidacije državnog bankarskog sektora. Rezultati implementacije reformi financijskog sektora u okviru oba projekta su, u najboljem slučaju, mješoviti. U *EBPAC-u*, neke od komponenti reforme financijskog sektora nisu bile adekvatno pripremljene i uslov od kritičnog značaja trebalo je revidirati prije isplate prve tranše. Isplata prve tranše je u RS kasnila gotovo pet mjeseci, a u FBiH gotovo osam mjeseci, i bilo je potrebno odstupanje. Drugi uslovi zajma trebali su se dalje doradivati tokom implementacije. Kao rezultat, implementacija značajnih reformi dosta je kasnila.²⁰ Datum zatvaranja zajma produžavan je tri puta u RS i pet puta u FBiH; konačni datum zatvaranja bio je dvije godine kasnije od planiranog. Iako su uslovi za isplatu tranši, posebno oni koji su se odnosili na privatizaciju banaka bili ispunjeni u tehničkom smislu, u nekim oblastima su bitne reforme ostale nezavršene.²¹

Dvije IDA Operacije pružile su podršku za mikrokreditne organizacije (MCO). Iako je mikrofinciranje činilo samo 3,5 procenata zajmova

¹⁹ U RS je Hitni pilot projekat kredita u potpunosti isplaćen šest mjeseci prije predviđenog roka i stopa otplate bila je 97 procenata. Više od 50 procenata kreditne linije u okviru Projekta kredita za privatni sektor (PSCP) isplaćene u toku prve godine i do oktobra 2003. g. nije bilo kašnjenja u otplati. Međutim, zajmovi općinama su bili manje uspješni, a zajmovi dati farmerima nemaju dobru evidenciju otplate.

²⁰ Jedan od razloga kašnjenja mogao je biti dug prelazni proces prilikom formiranja novih vlada nakon jesenjih izbora 2000. g. ali to se moglo predvidjeti i uzeti u obzir prilikom dizajniranja zajma.

²¹ Na primjer, u FBiH još uvijek nije došlo do pune privatizacije Grupe PBS (Privredna banka Sarajevo, iako je najveća jedinica PBS grupe, Central profit banka spojena s drugom bankom PBS grupe, Travničkom bankom i konačno u oktobru 2003. g. prodana velikoj austrijskoj banci.

banke do kraja 2001. g, ovaj sektor bilježi brzi rast. Osnovni cilj dva kredita za mikrofinanciranje (*Projekat lokalnih inicijativa FG97 i Projekat lokalnih inicijativa II*, FG01) bio je pružanje pomoći siromašnim poduzetnicima koji su u ekonomski nepovoljnom položaju u pogledu pokretanja ili obnavljanja privrednih djelatnosti. Sekundarni cilj bio je jačanje uključenih MCO da se učine samoodrživim i da budu u boljoj mogućnosti da pružaju usluge većoj grupi klijenata s niskim prihodom bez dalje zavisnosti od donatorske pomoći. Nalazi nedavne studije uticaja pokazuju da su ti projekti pružili pomoć za više od 10.000 klijenata, od kojih su oko 50 procenata žene, i omogućeno je zapošljavanje nekih 200.000 radnika. Stope otplate su izuzetno velike. Prosječni procent portfelja u riziku (plaćanja koja kasne više od 30 dana) ostao je ispod 1 procent tokom 2003. g. Ovi projekti ocjenjuju se kao izuzetno uspješni u ispunjavanju svojih primarnih i sekundarnih ciljeva.

U dva projekta su IDA sredstva korištena za stimulaciju privatnih investicija uspostavljanjem Agencije za garanciju političkog rizika u cilju podrške izvoza iz BiH, putem garancije učinka. Agencija za garanciju investicija (IGA), uspostavljena 1996. g, koja je podržana ovim operacijama, stekla je značajnu međunarodnu reputaciju.

Podrška socijalnom sektoru: Obrazovanje

Početna podrška Banke obrazovanju fokusirala se na rehabilitaciju osnovnih škola putem dvije hitne operacije za rekonstrukciju, *Hitni projekat rekonstrukcije obrazovanja* (ERP) iz FG96 i *Drugi projekat rekonstrukcije obrazovanja* (ERP II) iz FG98. Iako su obje operacije mobilizirale značajno donatorsko kofinanciranje, ERP II je uslijedio samo 17 mjeseci nakon ERP-a, kada je postalo očito da će kofinanciranje prvog projekta biti ispod očekivanja. Pored obnove i popravke škola, ove operacije su financirale i udžbenike i nastavni materijal i pružile podršku za izgradnju kapaciteta entitetskih ministarstava obrazovanja. Drugi projekat uključio je pilot Fond za kvalitet da se pomogne podizanju kvaliteta nastave, te tehničku pomoć za prvu veću analizu obra-

zovnog sistema u BiH u postkonfliktom periodu. Taj izvještaj,²² koji je pripremljen s Vijećem Evrope, uradile su i razmatrale vlade, NGO-i i donatori u cilju postizanja koncenzusa oko njegovih preporuka. Banka je, takođe, analizirala nejednakosti u financiranju obrazovnog sistema u Procjeni siromaštva.

Te početne operacije fokusirale su se na rekonstrukciju, ali su takođe pružile podršku i za analitički rad i uključile pilot komponente u okviru kojih je pripremljena osnova za reforme za poboljšanje kvaliteta i pristupa javnom obrazovanju. Njihovi ishodi su rangirani kao *zadovoljavajući*, uz istu ocjenu i održivosti. Tekući Projekat razvoja obrazovanja (EDP) iz FG00 bavi se poboljšanjem upravljanja u sektoru, uspostavljanjem institucija i instrumenata kao što su Agencija za standarde i ocjenjivanje (SAA), Informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem (EMIS) i Vijeće za visoko obrazovanje, koje djeluje za oba entiteta. Te su strukture značajne za bolji učinak obrazovnog sistema.

Postoje značajni dokazi o velikoj opredijeljenosti za ovaj program, što je dijelom pomognuto korištenjem pilot projekata za uvođenje inovativnih pristupa (kao što je pilot Fond za kvalitet), korištenjem kolaborativne tehničke pomoći i ekonomskog i sektorskog rada i partnerskim radom s agencijama kao što su Vijeće Evrope i Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE).

Podrška socijalnom sektoru: Zdravstvo

Čak i prije rata, zdravstveni sistem u BiH suočavao se s ozbiljnim problemima, sličnim onima u većini zemalja u tranziciji. Njegovi troškovi bili su neodrživi jer je omogućavao gotovo univerzalan pristup širokom spektru usluga, orijentiran na skupi kurativan tretman od strane specijalista, često u bolnicama, dok je mali prioritet davao rentabilnijem pristupu osnovnim zdravstvenim uslugama i prevenciji bolesti.

Prvi zdravstveni projekat Banke bio je u FG96 *Projekat rehabilitacije žrtava rata* (WVRP), koji je bio dizajniran da zadovolji hitne medicinske

²² Vijeće Evrope i Svjetska banka 2000. g. i druge s projektom u vezi analitičke aktivnosti, uklopile su se u druge integrativne studije kao što su Svjetska banka 2002b i 2003d.

potrebe velikog broja ljudi s ratnim fizičkim i mentalnim traumama i da ih reintegrira u normalan produktivan život. To se ostvarivalo putem novog, rentabilnog modela decentraliziranog pružanja usluga, uspostavljanjem centara za fizičku i mentalnu rehabilitaciju u zajednici u okviru ili u blizini postojećih domova zdravlja. Nakon ove operacije ubrzo je uslijedio *Projekat osnovnih bolničkih usluga* (EHSP) u FG97, koji se fokusirao na hitne potrebe za rekonstrukcijom uz istovremenu pripremu za kasnije reforme. Njegov cilj bio je obnavljanje barem minimalnog nivoa usluga u osnovnim bolnicama i kliničkim centrima financiranjem: (a) fizičke rekonstrukcije; (b) medicinske opreme i materijala; i (c) unaprjeđenjem kliničkih vještina i praksi. On je, takođe, obezbijedio tehničku pomoć u saradnji s EU i Odjeljenjem za međunarodni razvoj UK (DfID), za dizajniranje i implementaciju reformi financiranja zdravstvenog sistema da bi se učinio održivim i da bi se više ujednačio, posebno u FBiH, gdje je financiranje bilo podijeljeno između dva etnički zasnovana sistema. Ishodi oba ova projekta koji su završeni rangirani su kao *zadovoljavajući*. Uticaj na institucionalni razvoj je rangiran kao umjeren za WVRP, ali značajan za EHSP. Održivost se smatra vjerovatnom za oba projekta. Učinak Banke bio je rangiran kao *zadovoljavajući* za WRVP i *veoma zadovoljavajući* za EHSP. Jedina oblast koja je mogla biti bolja je monitoring, posebno za WVRP.

Najznačajnije dostignuće dosadašnjeg programa pomoći Banke u zdravstvu je razvoj i uvođenje novog modela pružanja primarne zdravstvene zaštite putem tekućeg *Projekta osnovnog zdravstva* (BHP) iz FG99. Ovaj pristup razvijen uz blisku saradnju s entitetskim ministarstvima zdravstva i pilot kantonima, kanadskom agencijom za međunarodni razvoj (CIDA) i Queens University, Kanada pruža podršku za osoblje, obuku i rad timova porodične medicine u pilot kantonima u FBiH i pilot regijama u RS, na pružanju efektivnijih i kvalitetnijih usluga primarne zdravstvene zaštite koje su više usmjerene na zdravstvene potrebe stanovništva. Ova je operacija od velikog značaja za potrebe BiH i čini se da ostvaruje dobre rezultate.

Reforme zdravstvenog osiguranja, podržane putem EHSP, naročito ujedinjenje etnički zasnovanih fondova u FBiH, nailazile su na jak politički otpor. Kompromisni federalni Zakon o zdravstvenom osiguranju usvojen je 1997. g, kojim je došlo do zamjene postojećih fondova, ujedinjenim fondom u svakom od 10 kantona i FBiH "fondom solidarnosti". Svrha fonda solidarnosti je da pokriva određena katastrofična oboljenja i neke dodatne usluge, omogućavajući udruživanje rizika između kantona u određenoj mjeri i potencijalno smanjivanje velikih dispariteta u bazi prihoda između kantona. Ipak, implementacija tog zakona bila je u zastoju do sredine 1999. g. samo nekoliko kantona bilo je uspostavilo svoje jedinstvene fondove. Drugi kantoni su i dalje tretirali doprinose kao generalne budžetske prihode i vršili njihovu raspodjelu na nejasan način, dok su u drugim kantonima različiti fondovi pokrivali različite općine. Fond solidarnosti je zakonski uspostavljen, ali nije bila donesena odluka o njegovom financiranju niti uslugama koje će pružati. S obzirom na značaj tog pitanja za sveukupno upravljanje javnim resursima, kao i za financiranje zdravstva, *Drugi kredit za strukturalno prilagođavanje javnog financiranja* (PFSACII) iz FG99 pružio je podršku za implementaciju zakonodavstva iz 1997. g. i s tim u vezi amandmana u FBiH, i imao je uspjeha u implementaciji tih mjera. Tekući Projekat tehničke pomoći za socijalno osiguranje (SITAP) obezbjeđuje tehničku pomoć za razvoj kapaciteta i identifikaciju opcija za rješavanje kritičnih pitanja financiranja i osiguranja s kojima se još uvijek suočavaju zdravstveni i penzioni sistem.

Podrška socijalnom sektoru: Socijalna zaštita i zapošljavanje

Sistem bivše SFRJ obezbjeđivao je praktično zagarantiranu zaposlenost i velikodušan ali neodrživ sistem socijalne zaštite. Sukob je doveo do raspada tog sistema. Od 900.000 zaposlenih radnika u formalnom sektoru početkom 1990 tih, samo 72.000 su još uvijek imale posao na kraju sukoba, a pojavile su se nove kategorije u stanju potrebe - veterani, civilne žrtve rata, siročad, invalidi i izbjeglice. Do 1995. g, padom

zaposlenosti, omjer penzionera i radnika se pogoršao s 1 : 3 na 1 : 1,3. Penzije se nisu isplaćivale i dolazilo je do brzog nagomilavanja dugova; programi socijalne pomoći su propali, zajedno s poreskim prihodima iz kojih su se financirali; a i vladini kapaciteti za upravljanje tim programima značajno su oslabljeni. Etničke tenzije bile su vodeća politička snaga na kojoj se zasnivala fragmentacija programa socijalne pomoći duž etničkih i kantonalnih granica, bez mogućnosti za ujednačavanje prihoda između administrativnih granica.

Rigidnosti tržišta rada su smanjile mobilnost radne snage i mogućnost firmi da odgovore na pritiske tržišta, ograničavanjem otpuštanja i podsticanjem zadržavanja radne snage putem skupog sistema "čekanja",²³ što je rezultiralo velikim dugovanjima firmi na ime neisplaćenih plata. To je kompliciralo privatizaciju i obeshrabrivalo domaće i strane investicije.

Banka je gledala razvoj privatnog sektora kao primarno sredstvo za povećanje zaposlenosti. Pored toga, program Banke u socijalnoj zaštiti i zapošljavanju uključio je (i) niz direktnih projektnih intervencija dizajniranih da zaštiti prihod ili poboljša mogućnost zapošljavanja u kratkom roku; (iii) tri operacije za usklađivanje i dva s njima povezana projekta tehničke pomoći imale su za cilj da programe socijalne pomoći učine efektivnijim, jednakomjernijim i financijski održivim i promociju rasta privatnog sektora i zaposlenosti uklanjanjem rigidnosti tržišta rada i racionalizacijom naknada za nezaposlenost; i (iii) analitički i savjetodavni rad u cilju postizanja razumijevanja, javne svijesti i koncenzusa o reformi, vodeći ka podršci procesu izrade Strategije smanjenja siromaštva (PRSP).

Prva intervencija bila je komponenta socijalne zaštite *Projekta hitnog oporavka* iz FG96, gdje je pružena podrška za siročad i invalide, a proveden je i program gotovinskih naknada za najsiromašnije, koji je financiran donatorskim grantovima. Ovaj projekat ocijenjen je kao *zadovoljavajući*. Dva projekta, završeni *Projekat hitne demobilizacije i reintegracije* (EDRP) iz FG97 i

tekući Hitni prilog projekat radnog prezapošljavanja (PELRP) iz FG00 usmjerili su se na stvaranje mogućnosti za zapošljavanje primarno demobiliziranih boraca. Iako ograničenog učinka (EDRP je rangiran kao *umjereno zadovoljavajući*, pružio je pomoć za nekih 21.000 klijenata, samo 5 procenata od vojnika demobiliziranih u 1996. g, uz prosječne troškove od 440 \$ po klijentu, a PERLP pruža pomoć za samo 6.000 klijenata uz troškove od 3.000 \$ po klijentu); u pripremi je naredna operacija koja će imati mnogo širu ciljnu grupu. Druge dvije operacije, jedna koja je zatvorena i rangirana kao zadovoljavajuća, i druga koja je u toku, pružile su podršku za radove na lokalnoj infrastrukturi, uobičajeno male i radno intenzivne aktivnosti. Konačno, gore pomenuta dva MCO projekta su imala značajnog uticaja na omogućavanje zapošljavanja.

Tri operacije usklađivanja, PFSAC I i II i Kredit za usklađivanje socijalnog sektora (SOSAC) iz FG01, pružile su podršku za reformu politike i programa socijalne zaštite i tržišta rada. Jedna komponenta PFSAC-a I fokusirala se na ujedinjenje dva etnički zasnovana penziona fonda u FBiH i uvođenje drugih reformi za poboljšanje financijske održivosti sistema. Tehnička pomoć iz Nizozemske i Japana pomogla je da se dizajnira i implementira novi penzioni zakon i dodatne reforme. PFSAC II produbio je penzione reforme naročito jakim mjerama uvedenim uz podršku OHR-a, na obnovi financijske ravnoteže. On je, takođe, podržao početne aktivnosti vezane za tržište rada, reforme socijalne pomoći i LSMS u cijeloj zemlji, koja je dala značajan doprinos za analizu siromaštva i socijalnih programa. SOSAC se nadovezao na rad započeo u okviru PFSAC-a II, fokusirajući se primarno na smanjenje rigidnosti tržišta rada, uključujući ukidanje sistema čekanja. SOSAC je pratio projekat tehničke pomoći (Kredit za tehničku pomoć za socijalni sektor (SOTAC)) s ciljem pružanja podrške za dizajniranje naredne operacije za usklađivanje za produbljivanje reformi na tržištu rada i u oblasti socijalne pomoći. SITAP iz FG03 pruža tehničku pomoć za dugoročnije penzijske reforme.

²³ Taj je sistem zahtijevao da firme radnike za koje nisu imali posla zadržavaju na 'čekanju' i isplaćuju im dio plate i socijalna davanja dok ne budu imale posla za njih.

Infrastruktura

Infrastruktura, u široj definiciji, je najveći sektor aktivnosti Banke u BiH. Tokom FG96-03 Banka je dala 350 miliona \$ ili više od 35 procenata ukupnih IDA sredstava za 14 projekata infrastrukture, obuhvatajući javne radove, energetiku, transport, vodovod i kanalizaciju. S obzirom na velika razaranja infrastrukture u BiH tokom rata, početni naglasak na brzu rekonstrukciju osnovnih infrastrukturnih usluga bio je u potpunosti prikladan. Banka je počela implementaciju osam hitnih infrastrukturnih projekata u FG96-97 i dodala još dva u FG98. U oblasti energetike, početna pomoć obezbijedena je za električnu energiju, prirodni gas, centralno grijanje i industriju uglja, koji je bio ključan za proizvodnju električne energije. I pomoć transportnom sektoru bila je jednako široka, obuhvatajući popravku glavnih i ruralnih puteva, obnavljanje mostova, obnavljanje javnog transporta u gradovima uvozom autobusa i popravkom željezničkog sistema i infrastrukture za civilno vazduhoplovstvo. Ostali projekti financirali su investicije u vodosnabdijevanje, kanalizaciju i čvrsti otpad. Projekat hitnog oporavka iz FG96, koji je takođe uključivao i neinfrastrukturne investicije, bio je namijenjen FBiH. Međutim, sličan projekat za RS pokrenut je u FG98. Projekat hitnih radova i zapošljavanja iz FG97 je financirao više od 400 potprojekata u oblasti popravke puteva, distribucije električne energije, vodovoda i kanalizacije. Njega je koristilo gotovo 90 procenata od svih općina u oba entiteta. Uprkos uspjehu i naporima na rekonstrukciji, još uvijek je ostalo dosta radova na osnovnoj rehabilitaciji i održavanju.

Nakon aktivnosti rekonstrukcije, financirani su novi projekti vodovoda, kanalizacije i čvrstog otpada, a Banka sada financira treći krug projekata u elektroenergetici i cestovnom transportu, čiji su osnovni ciljevi prelazak s fizičke rekonstrukcije na institucionalnu izgradnju, financijsku održivost davalaca usluga i unifikaciju usluga. Bančin portfelj za infrastrukturu u BiH impresivan je zbog svog sveobuhvatnog pokrića, kako sektorski tako i geografski. Ti su projekti bili od velikog značaja za potrebe zemlje, bili su dobro dizajnirani i procijenjeni i brzo su provedeni. Raniji izvještaj za BiH zaključio je da je "sveukup-

ni kratkoročni cilj pokretanja ekonomije ostvaren, zajedno s brzim i vidljivim poboljšanjima na obnovi osnovne infrastrukture" (OED 2000). Od 10 završenih projekata, OED je 8 rangirao kao zadovoljavajuće i jedan kao veoma zadovoljavajuće. Jedino je projekat Vodosnabdijevanja, kanalizacije i čvrstog otpada rangiran kao umjereno zadovoljavajuće. Održivost je rangirana kao vjerovatna za 9 od tih 10 projekata, ali institucionalni razvoj je rangiran kao umjeren u većini slučajeva. Konačno, Banka je pripremila Strategiju infrastrukture i energetike (FG03) za usmjeravanje buduće pomoći sektoru.

Analitičke i savjetodavne aktivnosti

Banka je uradila impresivnu količinu različitih aktivnosti generalno visokog kvaliteta. To uključuje zajedničke ekonomske izvještaje Banke i EU za rane donatorske konferencije u kojima su navedeni zahtjevi za rekonstrukcijom u BiH, dva pregleda javnih rashoda, pregled kreditne sposobnosti, studiju antikorupcije, studiju privatnog sektora, studiju Savjetodavne službe za strane investicije (FIAS) o barijerama za investicije, studiju tržišta, podršku za anketu domaćinstava, koristeći LSMS, procjenu siromaštva, fiducijarni sektorski i ekonomski rad i podršku za PRSP. Izvještaji Banke su, generalno, diseminirani širokom krugu čitalaca i razmatrani s vladama, u nekim slučajevima pomogli su da se donese program reformi (kao za razvoj privatnog sektora) ili su poslužili kao osnova za dogovaranje pozajmljivanja za usklađivanje (BAC). Ipak, u razvoju privatnog sektora, analitički rad kojim se ispituje kako preduzeća gubitaši nastavljaju raditi, pokrenut je tek nedavno u saradnji s DfID-om. Takođe, Banka donedavno nije bila provela nikakvu formalnu analizu financijskog sektora, što je iznenađujuće s obzirom na obim uključenosti Banke u reforme financijskog sektora, iako je pregled bankarskog sektora trenutno u pripremi. LSMS, ključni analitički instrument koji je uspostavio nacionalnu bazu podataka za analizu siromaštva, završena je 2001. g. Ona je, takođe, dala vjerodostojne podatke za procjenu uticaja ekonomske i socijalne politike na siromašne; stoga je ona predstavljala kritičan dopri-

nos za BiH PRSP i Strategiju ekonomskog razvoja zemlje. Grupa za osiguranje kvaliteta (QAG) izvršila je ocjenjivanje četiri materijala iz ekonomskog i sektorskog rada od kojih su svi bili rangirani kao zadovoljavajući.

Mobilizacija i koordinacija pomoći

Banka je bila u velikoj mjeri uspješna u mobi-

reformi u postrekonstrukcijskom periodu. Vlada je ponovo zahtijevala održavanje takvog skupa u 2004. g. na kojem bi prezentirala PRSP kao izraz vladine ekonomske i socijalne politike. Lokalna koordinacija pomoći bila je izazov od samog početka, s obzirom na veliki broj uključenih zemalja i agencija donatora i pritisak da se radovi na rekonstrukciji obave što prije. Ipak, uloženi su

Fiskalna godina	Projektni Troškovi (\$m)	IDA + TFBH (\$m)	IDA + TFBH (%)	Donatorski trust fondovi kojima upravlja Banka (\$m)	Ostalo ko-financiranje (\$m)	Donatori (%)	Nedostatak
1996-97	1,162	356	30.7	237	418	56.3	151
1998-99	867	340	39.2	122	319	50.9	86
1996-99	2,028	696	34.3	359	736	54.0	237
2000-03	541	287	53.0	6	232	44.0	17

lizaciji kofinanciranja za BiH (Tabela 2.4). Kao što je ranije navedeno, Banka je pripremajući projekte u nizu aktivnosti rekonstrukcije, utvrđivala iznos koji bi IDA obezbijedila za svaki projekat i potom tražila kofinanciranje ili paralelno financiranje. Značajan dio mobiliziranog financiranja bio je u obliku donatorskih trust fondova, kojima je upravljala Banka. U FG96-99 donatori su financirali 54 procenata troškova projekata koje je pripremila IDA, i finansijski nepokriveno ostalo je tek 12 procenata projektnih troškova. Donatori koji su najviše bili uključeni u kofinanciranje s IDA-om bili su Kanada, Italija, Japan, Nizozemska, Norveška, Švedska i Švicarska.

Banka je bila u velikoj mjeri uključena u koordinaciju donatorskih aktivnosti u BiH, kako na međunarodnim skupovima donatora, tako i u zemlji. Banka je, u saradnji s EU, uložila najveći dio vremena osoblja i uprave na donatorskim konferencijama, održanim između 1995. g. i 1999. g. i trud se isplatio kroz obećane, ugovorene i isplaćene iznose u periodu rekonstrukcije. Ipak, bez obzira na uspjeh tih ranih skupova i stalne zahtjeve vlade da se s njima nastavi, od 1999. g. više nije bilo skupova tipa Konsultativne grupe. Čini se da je razlog bojazan donatora vezana za upravljanje i razočarenje sporim tokom

ozbiljni naponi na koordinaciji i Banka je u tome bila aktivan učesnik. Na početku su uspostavljane lokalne donatorske radne grupe u svakom sektoru. Banka je bila uključena u svaku, za sektor u kojem imala je projekte, ali nije predsjedavala nijednom grupom.²⁵ Ekonomska radna grupa koju je organizirao OHR, koja je uključivala sve agencije za pomoć, često se sastajala, ali bila je prevelika da bi bila efikasna. Mnogi bilateralni donatori takođe su prisustvovali redovnim sastancima Vijeća za implementaciju mira (PIC), koji su bili primarno politički po karakteru. Banka je, takođe, bila uključena u malu ekonomsku grupu koju su činili OHR, EU, MMF, OHR i USAID.

I pored tih pokušaja koordinacije na terenu, rezultati vjerovatno ne odgovaraju uloženom naporu. Prvo, u nekim slučajevima je zaista bilo komunikacije, ali ne i istinske koordinacije - svakom donatoru je više odgovaralo da ide sa svojim projektom, bez obzira šta drugi rade. Drugo, nakon perioda intenzivne rekonstrukcije, većina donatora počela je smanjivati obim i veličinu svojih programa, što je smanjilo percepciju potrebe i interes za koordinacijom. Čini se da se lokalna koordinacija pomoći sada odvija na ad

²⁵ Banka je, ipak, koordinirala Radnu grupu za socijalnu politiku.

hoc osnovi. Treće, i najznačajnije, vlade BiH, bez obzira na kom nivou, nisu bile aktivno uključene u koordinaciju pomoći. Banka je predlagala državnom Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa da preuzme vodstvo u koordinaciji donatora, a UNDP zadnje dvije godine radi na novoj strukturi vladom predvođene koordinacije pomoći putem istog ministarstva, ali bez primjetnog napretka. EU je predložila Koordinacioni odbor za ekonomski razvoj i evropske integracije kao fokus za donatorsku

koordinaciju. Ipak, ohrabrujući znak je nastojanje državne vlade u prethodne dvije godine da uključi donatore u konsultacije o PRSP-u, što su donatori vrlo dobro primili. Ako vlada provede plan pretvaranja jedinice za pripremu PRS-a, možda spojene s gore pomenutim Koordinacionom odborom, u trajnu Jedinicu za ekonomsku politiku i planiranje (EPPU), to bi bila logična osnova za koordinaciju pomoći koju bi vodila vlada.

Ishodi

Sveukupni ekonomski učinak

Nakon rekonstrukcije, kada je rast bio primarno vođen dobivenom pomoći, došlo je do značajnog usporenja zamaha ekonomskog rasta, uz procijenjenu prosječnu stopu rasta GDP-a u periodu 2000-03. g. od 4,7 procenata. To ostavlja GDP i GDP po glavi stanovnika značajno ispod predratnog nivoa (Tabela 1.1). Takođe, navodi da je ostvaren samo ograničen napredak na daljem smanjenju siromaštva. Ima nekih pozitivnih faktora u sadašnjoj ekonomskoj situaciji, kao što su stabilna valuta, niska inflacija do kojih je dovela zdrava ekonomska politika (Centralna banka posluje na principu valutnog odbora) i smanjenje fiskalnog deficita.

Postoje, međutim, mnogi drugi zabrinjavajući trendovi, kao što je stalna visoka nezaposlenost,²⁶ mala domaća štednja i investicije,²⁷ smanjenje stope rasta industrijske proizvodnje i neodrživ trgovinski deficit (Tabela 3.1). Iako se čini da dolazi do porasta priliva privatnih stranih investicija u posljednje dvije godine, njihov nivo je još uvijek dosta ispod potrebnog da bi došlo do značajnog povećanja stope rasta.

²⁶ Zvanična statistika navodi stopu nezaposlenosti od preko 40 procenata, ali je poznato da su ti podaci pretjerani, s obzirom da su poslodavci jako motivirani da ne prijavljuju sve zaposlene; i oni koji nisu prijavljeni iz razloga izbjegavanja plaćanja poreza na platu, plus mnogi samozaposleni, prijavljuju se kao nezaposleni da bi dobili naknadu za nezaposlene. LSMS studija navodi nezaposlenost od 16 procenata. Međutim, većina posmatrača smatra da se ukupna nezaposlenost kreće između 20-25 procenata. Najveću bojazan predstavlja nepostojanje dokaza o bilo kakvom značajnijem smanjenju nezaposlenosti u budućnosti.

²⁷ Privatna štednja bila je procijenjena na 0,7 procenata GDP-a u 2003.g. (Izvor: PRSP).

Ekonomska politika, ekonomsko upravljanje i vladavina

Banka je imala određenog uspjeha u reformi ekonomske politike i upravljanja u BiH. Dosta toga ostvareno je u okviru *PFSAC-a* i *PFSAC-a II* na upravljanju budžetom, harmonizaciji poreza i koordinaciji, uključujući uspostavljanje zajedničkih vanjskih tarifa, kao i smanjenje sveukupnih stopa poreza. I pored određenih kašnjenja u ostvarivanju željenih rezultata, OED smatra da se intenzivni naponi uloženi na pripremi i superviziji tih kredita rangiraju kao najbolje prakse. Banka je, takođe, obezbijedila značajnu tehničku pomoć za široki spektar pitanja kojima su se bavili ti krediti i ta tehnička pomoć bila je od dodatne koristi za omogućavanje saradnje između zvaničnika dvaju entiteta na razmatranju zajedničkih problema. Moguće je da će u budućnosti značajan uticaj na donošenje ekonomske politike i ekonomsko upravljanje, takođe, imati proces

PRSP-a, koji je usmjerio pažnju i državne i entitetskih vlada na prioritetni program reformi za ekonomski oporavak i EU integracije. Državno Vijeće ministara namjerava pretvoriti Jedinicu za pripremu PRSP-a u buduću Jedinicu za ekonomsku politiku i planiranje, koja bi mogla, ako to budu podržali entiteti, pripremati državne politike koje bi vodile ka "jedinstvenom ekonomskom prostoru".

entitetskih budžeta (približno 6 procenata GDP-a u poređenju s prosjekom od 1,5 procenat za EU zemlje. Pozitivan ishod je uspostavljanje Vrhovne institucije za reviziju u 2000. g, za šta je podrška pružena u okviru PFSAC-a II, ali reakcije vlade, uključujući i parlamenta, na nalaze revizije su slabe.

U oblasti vladavine i antikorupcije Banka je pripremila dijagnostički izvještaj o korupciji, koji

Tabela 3.1		Postrekonstrukcijski ekonomski trendovi u BiH					
	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.^a	
Fiskalni deficit/GDP (%)	-7.5	-8.9	-7.0	-2.5	-2.0	0.4	
Stopa rasta industrijske proizvodnje (%)	23	14	11	-5	12	4.5 ^b	
Zvanična nezaposlenost: RS (%)		40.5	40.3	40.9	38.3	38.2	
Zvanična nezaposlenost: FBH (%)		39.0	38.9	39.9	42.7	43.3	
Trgovinski bilans/GDP (%)	-48.8	-43.3	-44.9	-40.4	-49.9	45.3 ^c	
Bilans tekućeg računa/GDP (%)	-9.0	-8.9	-12.5	-16.0	-18.9	-17.4	

a. Procjene

b. Podaci za 6 mjeseci

c. Podaci za 9 mjeseci

Izvor: Podaci PRSP-a, Svjetske banke i MMF-a.

Napredak je ostvaren u nekim oblastima upravljanja javnim sektorom, iako Banka nije bila direktno uključena u sve njih, saradivala je s MMF-om, OHR-om, EU i drugim ključnim donatorima. To obuhvata napore na poboljšanje prikupljanja carina, gdje je ostvaren samo djelimičan uspjeh. Državna granična služba uspostavljena je 2001. g. u cilju sprječavanja krijumčarenja, ali njena kontrola ostaje slaba. Procjene gubitaka carinskih prihoda zbog krijumčarenja iznose čak 250 miliona eura godišnje. Utaja poreza na indirektnim porezima je tokom godina smanjena harmonizacijom poreskih stopa, ali i dalje ostaje ozbiljan problem. Predviđa se da će uvođenje poreza na dodatnu vrijednost (VAT) do 2006. g. biti glavni korak na poboljšanje izvršenja prihoda. Da li je VAT mogao i trebao biti uveden ranije, te da li su Banka i MMF trebali vršiti jači pritisak, pitanje je podložno diskusiji, ali većina stavova u BiH je da se to nije moglo ostvariti ranije. Iako je budžetski deficit smanjen s čak više od 10 procenata GDP-a na 2 procenata u 2002. g, ostaju problemi u strukturi vladine potrošnje - na primjer, na potrošnju na odbranu još uvijek odlazi veliki dio

je ranije spomenut. Vlada je uradila akcioni plan za borbu protiv korupcije u 2002. g., ali je do sada bilo malo konkretne akcije. Korupcija ostaje ozbiljan problem u BiH, kao što potvrđuje i najnoviji izvještaj Transparency International-a.

Razvoj privatnog sektora

Iako su kreditni projekti banke doprinijeli razvoju privatnog sektora, naponi Banke na pružanju podrške za privatizaciju državnih preduzeća i reformu poslovnog ambijenta, imali su mnogo manje uspjeha. Tačno je da je, nakon sporog početka, veliki broj malih preduzeća privatiziran putem vaučera; do privatizirano,²⁸ ali ishodi masovne privatizacije velikih preduzeća generalno su nezadovoljavajući. Od 1.850 velikih državnih preduzeća više od 1.000 prodato je putem masovne privatizacije, uz generalno, gore pomenute, nezadovoljavajuće ishode. Drugih 440 velikih preduzeća (263 u Federaciji i 177 u RS) određeno je za tendersku privatizaciju strateškim investitorima, i jedna trećina njih treba biti priva-

²⁸ EBRD, Izvještaj o tranziciji 2003. g, str. 124. Ove se procjene razlikuju od procjena Svjetske banke iz juna 2003. g. u kojem se navodi da je mala privatizacija u osnovi završena i u Federaciji i u RS.

tizirana uz pomoć međunarodne zajednice, uključujući i Banku. Za sada je prodato tek 15 od tih preduzeća u FBiH i četiri u RS. Postoji protivljenje uključivanju donatora u privatizaciju i privatizaciji generalno, zbog zabrinutosti za sudbinu radnika i lokalne zajednice, kao i zbog percepcije stanovništva da rukovodstvo rasipa državnu imovinu. Potencijalni investitori, takođe, su obeshrabreni nepostojanjem jasnog vlasništva nad većinom državnih preduzeća i velikim dugovima tih preduzeća, uključujući i neplaćene plate radnicima i doprinose za penzijsko osiguranje. Bez usaglašenog okvira za rješavanje tih pitanja, vjerovatno je da potencijalni strani partneri neće biti zainteresirani za kupovinu velikih državnih preduzeća.

Ambijent za razvoj privatnog sektora ostaje nepovoljan. Veliko zvanično poresko opterećenje po preduzeća obeshrabruje privredne djelatnosti u formalnom sektoru. Pravila koja uređuju pokretanje i odvijanje poslovne djelatnosti još uvijek uključuju nepotrebne i preklapajuće propise i inspekcije, što daje vladama značajnu moć nad privatnim poslovanjem. Korupcija ostaje glavni problem, ugrožavajući poslovanje efikasnih i poštenih, dok od nje imaju koristi manje efikasni i korumpirani. Sada se ulažu naponi na rješavanju tih ograničenja, ali su oni još uvijek u početnom stadiju. Prema procjenama EBRD-a, udio privatnog sektora u GDP-u se povećao s 35 procenata u 1998. g. na 50 procenata u 2002. g.,²⁹ ali to je jedan od najnižih procenata među zemljama u tranziciji. Procjenjuje se da su dvije trećine formalne zaposlenosti još uvijek u javnom sektoru. EBRD-ova analiza napretka u zemljama u tranziciji (u maloj i velikoj privatizaciji, vladavini i restrukturiranju preduzeća, i udjelu privatnog sektora u GDP-u) pokazuje da je BiH pri dnu grupe. U privatizaciji (maloj i velikoj) BiH spada među 5 zemalja s najlošijim učinkom od ukupno 27 zemalja, a po vladavini i restrukturiranju preduzeća, samo je 5 zemalja rangirano ispod BiH, iako je ona donekle popravila svoju poziciju od 1998. godine (EBRD, različite godine).

²⁹ Ove bi se cifre naročito trebale uzeti oprezno, s obzirom da su one grube procjene na osnovu grubih podataka o GDP-u, i čak još grubljih podataka o procjenama aktivnosti privatnog sektora (Izvor: različiti EBRD-ovi Izvještaji o tranziciji).

Sveukupno, program pomoći Banke na razvoju privatnog sektora rangira se kao nezadovoljavajući. Nije ostvaren prihvatljiv napredak u njegovu dva glavna cilja. Prvo, dosadašnji sveukupni program privatizacije mora se ocijeniti kao neuspješan.³¹ Firme koje su privatizirane vaučerima pokazale su malo inicijative za restrukturiranje i veću produktivnost, što je poražavajuće za osnovni cilj privatizacije, a privatizacija "strateških" preduzeća putem tendera jedva da je počela. Drugo, poslovni ambijent nije se značajno popravio, ostaje jedan od najnepovoljnijih režima u regiji. Zakonski, regulatorni i poreski režim i dalje predstavlja opterećenje i poteškoće za privatni sektor.

Konačno, Banka se nije dovoljno fokusirala na problem državnih preduzeća gubitaka koja su nastavila poslovati. Iskustva drugdje pokazuju da nastavak poslovanja nesolventnih državnih preduzeća onemogućava aktivnosti privatnog sektora apsorpiranjem oskudnih finansijskih sredstava i povećava domaći dug, što će neizbježno postati obaveza vlade. Donedavno Banka nije provodila nikakav analitički rad na ovom problemu, i nije se ulagalo dovoljno napora da se primora na zatvaranje takvih preduzeća.

Financije

Ishod programa pomoći Banke u finansijskom sektoru ocjenjuje se kao umjereno zadovoljavajući. U reformi i privatizaciji bankarskog sektora ostvaren je prihvatljiv napredak. Oba entiteta usvojila su nove zakone o poslovnim bankama i uspostavljene su nezavisne agencije za superviziju banaka. Minimalni zahtjev za kapitalom značajno je povećan i agencije za bankarstvo u oba entiteta nedavno su intervenirale u smislu stavljanja slabih banaka, i javnih i privatnih, pod prinudnu upravu. U oktobru 2002. g. uveden je fond za osiguranje depozita na državnom nivou i preko polovine poslovnih banaka sada je uključeno u taj fond. U toku je spajanje i konsolidacija banaka; ukupan broj banaka opao je sa 72 u 1998. g. na 37 u 2003. g. Privatizacija državnih banaka počela je u 1998. g. Sve državne banke

³¹ Vlada dijeli to mišljenje o ishodima privatizacije i navodi da je Banka trebala preuzeti jaču vodeću ulogu u procesu privatizacije (vidjeti Aneks D).

Tabela 3.2	Veličina posredovanja i kredita privatnom sektoru 1997-2003						
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Novac van banaka/M2 (%)	9.6	10.5	23.8	26.4	35.9	34.2	28.9
Kreditni privatnom sektoru/GDP (%)	40.1	38.3	31.9	31.0	31.6	38.7	43.2 ^a
Potraživanja od nefinancijskih preduzeća iz privatnog sektora i zadruga/GDP(%)	38.0	34.9	28.7	26.7	24.6	24.9	25.7 ^a

a. Podaci iz oktobra 2003. g.

Izvor: Drugi i treći pregled u okviru Standby aranžmana, MMF, 28. april 2002. g, Tabela 4, str. 38. Monetarni pregled Centralne banke BiH (posljednje godine) na web stranici.

sada su u RS, a sve osim sedam u FBiH (uključujući dvije razvojne banke) su privatizirane. Udio vlade u kapitalu banaka opao je na manje od 1 procenat u RS i na 13 procenata u FBiH na kraju 2003. g. Učešće stranog kapitala u bankama povećalo se na 68 procenata u FBiH i na 65 procenata u RS; većina novih investitora su velike poznate evropske banke. Pored toga što je u Banci i u zemlji postojao početni skepticizam u vezi s radom MCO, dokazi sada pokazuju da su one izuzetno uspješne.

Ipak, u finansijskom sektoru preostaju izazovi. Nekoliko problematičnih banaka, i javnih i privatnih, i dalje radi. Iako je stanje kapitala u velikim bankama zadovoljavajuće, ima previše malih banaka s nedovoljno kapitala i vjerovatna je dalja konsolidacija. Postoje slabosti u agencijama za bankarstvo i potreba za strožijim provođenjem prudencijalne regulative, uspostavljanjem novih standarda računovodstva i revizije i jačeg zakonskog okvira za osigurane transakcije.

Strategija Banke u finansijskom sektoru bila je pružanje podrške reformi za poboljšanje mobilizacije štednje i njena preraspodjela na aktivnosti privatnog sektora. Reforme još uvijek nisu dovele do tih rezultata. Tabela 3.2. pokazuje da je došlo do naglog porasta količine novca van banaka, kao omjer ponude novca, što navodi na nedostatak povjerenja javnosti u bankarski sistem. Istovremeno, krediti poslovnih banaka za privatni sektor (domaćinstva, nefinancijska preduzeća i ostale) u odnosu na GDP opali su između 1997. g. i 2003. g. Pored toga, veliki dio tih kredita dat je domaćinstvima, a velikim dijelom tih kredita se, bez sumnje, financiraju aktivnosti u neformalnom sektoru. Neizbježan zaključak je da se još uvijek

ne javlja značajno povećanje bankarskih kredita za formalni privatni sektor.

EBRD-ovi indikatori tranzicije za finansijski sektor obuhvataju napredak u reformi bankarstva i liberalizaciju kamatnih stopa u kombinaciji s ocjenom solventnosti poslovnih banaka, adekvatnošću zakonskog i regulatornog okvira za bankarstvo i superviziju banaka i smanjenje značaja usmjerenih i subvencioniranih kredita. U 2003. g, od svih zemalja u tranziciji samo Bjelorusija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan i Uzbekistan, bili su rangirani ispod BiH.

Obrazovanje

Sveukupni ishod pomoći Banke u sektoru obrazovanja smatra se zadovoljavajućim. Program je ostvario razuman napredak u pravcu relevantnih ciljeva. Dva projekta rekonstrukcije direktno su pomogla da neto stopa upisa u osnovne škole dostigne oko 93 procenata do 2001. g.³² To predstavlja značajan napredak u odnosu na stanje s kraja rata, što BiH približava ostalim zemljama koje se pridružuju EU (Tabela 3.3). Drugi pozitivan faktor, a što su pokazali podaci LSMS ankete, jeste da od javne potrošnje na osnovno obrazovanje imaju više koristi siromašni nego oni koji su u boljem položaju,³³ što dijelom kompenzira velike disparitete u potrošnji po učeniku uzrokovano veoma decentraliziranim sistemom financiranja između različitih nivoa vlasti, posebno u FBiH, te velikim razlikama u kapacitetu ostvarivanja prihoda u zemlji.

Pored toga, preliminarni izvještaji tekuće procjene Fonda za kvalitet Projekta razvoja obrazo-

³² Neto stopa upisa prije rata bila je vjerovatno blizu 100 procenata.

³³ LSMS podaci citirani u Svjetska banka 2002 b, str. 92-93.

Tabela 3.3		Stope upisa, najnovije procjene		
Zemlja	Osnovno	Srednje	Visoko	
Latvija	92.3	68.5	46.5	
BiH	92.8	72.6	24.2	
Litvanija	95.5	64.8	39.2	
Slovenija	97.4	93.3	51.0	
Estonija	97.5	71.9	45.0	
Češka	97.7	75.9	26.0	
Slovačka	107.5	80.0	22.5	

Napomena: Podaci za BiH su neto stope upisa za 2001. g.; sve ostale su bruto stope upisa (za 1999. g.) te su stoga veće u odnosu na BiH. Čatić procjenjuje bruto upis u osnovu školu u RS odnosno FBiH na 98,4 odnosno 99,1. Podaci su rangirani po stopama upisa u osnovnu školu.
Izvor: Za BiH, LSMS, 2001. g.; za sve ostale Politike rashoda u pravcu pridruživanja EU.

vanja navode da se uvode korisne inovacije u nastavi i učenju u mnogim školama u cijeloj zemlji. Odluka RS vlade da izdvoji dodatna budžetska sredstva da bi se nastavio financirati ovaj program kada se završi IDA financiranje, nagovještava značajnu podršku i vlasništvo nad ovim programom. Nadovezujući se na kolaborativni analitički rad Vijeća Evrope i EU specijalista, ovaj program pomoći pomogao je na uspostavljanju strateški značajnih institucija koje djeluju u cijeloj zemlji (kao što su Vijeće za visoko obrazovanje i Agencija za standarde i ocjenjivanje). Postoji značajna saradnja između entitetskih ministarstava obrazovanja, dijelom zbog ovih novih lokalnih institucija, kao i moći Banke da ih okupi zajedno.

Zdravstvo

Od kraja konflikta, došlo je do značajnog poboljšanja indikatora zdravstvenog stanja BiH stanovništva, do nivoa blizu predratnih ili boljih od predratnih, koji su u granicama kretanja u zemljama s kojima se vrši poređenje. Stopa smrtnosti dojenčadi (IMR) značajno je opala s 14,0 na 1,000 u 1996. g. na 7,6 u 2001. g, što je tek neznatno više od predratnog nivoa od 7,4. Očekivana životna dob za muškarce, odnosno žene, porasla je na 71, odnosno 75, neznatno više od predratnog nivoa i u granicama zemalja s kojima se vrši poređenje (Svjetska banka 2002 b). Iako se ti rezultati ne mogu pripisati samo programu pomoći Banke ili samo BiH zdravstvenom siste-

mu, oni navode da se sistem dovoljno funkcionalno oporavio za podršku obnove tih relativno dobrih zdravstvenih indikatora.

Ishod intervencija Banke u zdravstvenom sektoru može se smatrati zadovoljavajućim. Brzina odgovora Banke putem dva hitna projekta značajno je doprinijela cilju rekonstrukcije sektora. Pored fokusiranja na takve hitne poslijeratne probleme kao što je pomoć žrtvama rata, uključivanje Banke u zdravstveni sektor, također, je obuhvatilo razvoj novog, rentabilnog modela primarne zdravstvene zaštite, pomoć za rehabilitaciju tercijarnog sistema da bi se osigurao barem minimalni nivo hitno potrebnih usluga i početak osnovnog tehničkog rada za reformu zdravstvenog osiguranja. Veoma obećavajući rezultati u okviru Projekta osnovnog zdravstva - kojim se provodi pilot testiranje novog modela zasnovanog na timovima porodične medicine za pružanje primarne zdravstvene zaštite i obezbjeđenje funkcije "vratara" za ostatak sistema - doprinosi direktno postizanju cilja priuštivih i jednakih usluga, kao i efikasnijem korištenju javnih resursa i boljem upravljanju. Povećana saradnja preko etničkih granica u brojnim oblastima je, samo po sebi, dobrodošao ishod i u funkciji je cilja jačanja slabih i fragmentiranih aranžmana upravljanja u BiH.

Bez obzira na gore navedeni značajan napredak, zdravstveni sistem u BiH još uvijek ima značajne, duboko ukorijenjene probleme. Oni se odražavaju u njegovim velikim troškovima: javna potro-

šnja na zdravstvo bila je 7,7 procenata GDP-a u 2000. g. u poređenju s najnovijim prosjecima od ispod 5 procenata za zemlje u tranziciji iz centralne i istočne Evrope (CEEC) s kojima se vrši poređenje. U 2002. g. potrošnja na zdravstvo porasla je na 7,9 procenata GDP-a. Ti veliki prosjeci posljedica su visokih troškova rada u decentraliziranim i fragmentiranim strukturama FBiH, gdje je potrošnja porasla s 8,4 na 9,1 procenat GDP-a. Za razliku od toga, potrošnja na zdravstvo u RS nešto je opala s 5,8 na 5,6 procenata GD. Kada se uključe plaćanja za privatne usluge i zakonom utvrđene participacije za javne usluge i druga plaćanja iz džepa pacijenta, ukupni troškovi su još veći.³⁵ Kao rezultat, finansijska održivost zdravstvenog sistema ostaje ozbiljan problem.

Ostvarenja u financiranju zdravstva takođe su bila ograničena. Zamjena dva etnički zasnovana Fonda za zdravstveno osiguranje u FBiH s 10 kantonalnih fondova i entitetskim Fondom solidarnosti predstavlja tek ograničeni napredak u pravcu objedinjenog, jedinstvenog sistema zdravstvenog osiguranja za cijeli entitet. Činjenica da je čak i za ovo, nesavršeno rješenje bilo potrebno uslovljavanje PRSAC-om II naznaka je intenziteta etničkih podjela u to vrijeme. Ipak, nedavno je ostvaren napredak na saradnji i koordinaciji preko etničkih granica na način koji bi mogao doprinijeti efektivnijem upravljanju i pružanju zdravstvenih usluga u budućnosti.

Socijalna zaštita i zapošljavanje

Ostvareni su određeni značajni pomaci u penzionoj reformi: uveden je sistem plaćanja "iz mjeseca za mjesec", koji ograničava isplatu penzija do iznosa prikupljenih doprinosa u prethodnom mjesecu. Time je ostvarena određena finansijska ravnoteža i prestalo je gomilanje dugova. Pored toga, minimalna osnovna penzija sada je adekvatnija i bolje zaštićena. Kao rezultat tih promjena, i za razliku od mnogih drugih zemalja u tranziciji, kod ljudi iznad dobi penzionisanja manja je incidenca siromaštva nego generalno kod cijelog stanovništva (13,0 procenata u odno-

su na 19,5 procenata). Pored toga, etnički zasnovani penzioni fondovi u FBiH su ujedinjeni, što u velikoj mjeri pomaže mobilnosti radnika i uklanja jedan od izvora etničke podjele.

Ipak, preostaje još veliki reformski program. Osnove sistema su i dalje nestabilne, obračunske stope i omjer penzionera / osiguranika preveliki su u oba entiteta. Uplata doprinosa je mala i firme imaju jake motivacije da izbjegavaju uplatu doprinosa. Slabe veze između doprinosa i naknada pojačavaju taj trend. Firme u lošem finansijskom stanju gomilaju velike dugove za uplatu doprinosa, što ugrožava stabilnost i komplicira privatizaciju. Iako stope doprinosa nisu izvan granica stopa doprinosa u drugim zemljama u tranziciji, kao porez na radnu snagu one obeshrabruju intenzivan rast broja radnika. Ne čini se da bi smanjenje stopa bilo moguće u skorašnjem periodu, ali bi se to moglo razmotriti kao dio širih reformi. Konačno, preostaje pitanje prenosivosti penzija između entiteta. Za analizu tih pitanja financiranja penzija pruža se podrška u okviru Projekta tehničke pomoći za socijalno osiguranje. Na tržištu rada, dva projekta za mikrokreditne organizacije ostvarila su značajne rezultate na otvaranju radnih mjesta. Ostali pozitivni ishodi obuhvataju smanjenje rigidnosti koje je nametao raniji zakon o radu i reforma sistema naknada za nezaposlene. Firme sada mogu uposliti radnike po širokom spektru uslova, naročito po ugovoru i otpustiti ih bez toliko puno ograničenja. Ukinut je proces čekanja, i došlo je do značajnog smanjenja broja radnika na čekanju: u FBiH broj se smanjio sa skoro 88.000 u 1997. g. na 8.800 u 2001. g. Postoje određeni dokazi da je uklanjanje tih ograničenja na tržištu rada olakšalo neke strane investicije i preuzimanja, a anketa među 12 privatnih novootvorenih i novoprivatiziranih kompanija nalazi da rukovodioci sada smatraju da su postojeći zakoni liberalni i da ne predstavljaju više ograničenje za poslovanje. Pored toga, kolektivni ugovori o platama više se ne primjenjuju automatski na privatne firme i druge koje nisu potpisnice ugovora (iako je vjerovatno da ti ugovori i dalje imaju veliki uticaj putem neformalnih pritisaka). Racionalizacija naknada za nezaposlene (smanjenje iznosa i dužine primanja naknade) i uvođenje gotovinskog ograničavanja

³⁵ Anketa iz 1999. g. navodi da je privatna potrošnja na zdravstvo bila oko 4,7 procenata GDP-a, jako visoka u odnosu na zemlje s kojima se vrši poređenje (PEIR, str. 104).

došlo je do smanjenja naknada za dvije trećine i osiguralo financijsku stabilnost sistema. Rezultat je sistem koji je priuštiviji i s manje poremećaja. Zakonodavstvo je harmonizirano među entitetima. U FBiH, Federalnom zavodu za zapošljavanje ide 30 procenata svih prihoda od doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti, koji se dijele kantonalnim zavodima na osnovu potreba. Novi institucionalni okvir će ukinuti etnički zasnovane službe za zapošljavanje. Efektivni participatorni procesi i partnerstvo, posebno s Međunarodnom organizacijom za rad (ILO), bili su od koristi za izgradnju koncenzusa o reformama tržišta rada i socijalne zaštite. Ishod pomoći Banke u socijalnoj zaštiti, zapošljavanju i tržištu rada, ocjenjuje se kao *zadovoljavajući*.

Infrastruktura

Projekti IDA-e koji su financirali infrastrukturu imali su značajan uticaj na obnovu kapaciteta i nivoa usluga. Sveukupni ishod u tim sektorima rangira se kao *zadovoljavajući*. Proizvodnja električne energije u rehabilitiranim pogonima Elektroprivrede BiH (EPBiH) porasla je za dvije trećine do vremena završetka prvog Hitnog projekta električne energije. Proizvodnja uglja se udvostručila između 1996. g. i 1998. g, držeći korak s potrebama elektroenergetskog sektora. Time se, u dvogodišnjem periodu, snabdijevanje električnom energijom gotovo vratilo na predratni nivo u svim većim gradovima, zadovoljavajući ključni preduslov za obnovu ekonomskog rasta. Procjenjuje se da je završetak Projekta vodosnabdijevanja, kanalizacije, čvrstog otpada i hitnih radova rezultirao poboljšanjem vodosnabdijevanja za 300 000 ljudi u 26 općina i da se obuhvat snabdijevanjem povećao za dodatnih 60.000 ljudi. Prvi hitni projekat transporta financirao je radove u FBiH na rehabilitaciji cestovnih dionica u dužini od oko 900 km glavne mreže i rekonstrukciju 32 mosta. Po završetku tog projekta, nije više bilo prepreka za funkcioniranje željezničkog sistema. Od situacije gdje se sarajevski aerodrom nije mogao koristiti za civilne letove u proljeće 1996. g, 10 prevoznika obnovilo je linije sa Sarajevom do kraja projekta. Pista je ponovo asfaltirana, područje aerodroma očišćeno od mina, obnovljen

kontrolni toranj i obezbijedena sigurnosna kao i protivpožarna oprema.

Sveukupno, projekti infrastrukture bili su uspješni u ispunjavanju svojih fizičkih ciljeva i razvojni uticaj portfelja infrastrukture bio je veoma pozitivan. Bez tih investicija ne bi došlo do brzog oživljavanja ekonomskih aktivnosti u periodu 1996.-99. g. Isto tako su ogromne koristi za dobrobit cjelokupnog stanovništva od obnove normalnog snabdijevanja električnom energijom, grijanjem, vodom i uslugu javnog transporta.

Ali, preostaju ozbiljna institucionalna i pitanja politike. BiH plaća veliku ekonomsku cijenu fragmentacije usluga infrastrukture između entiteta i u vezi s tim proliferacije agencija za vladin nadzor i koordinaciju. Na primjer, BiH ima pet javnih kompanija koje su uključene u snabdijevanje gasom, tri elektroprivrede i tri elektroenergetska regulatora. To je, jasno, previše za zemlju s manje od 4 miliona stanovnika. Pored troškova duplikacije i poteškoća u koordinaciji, takva fragmentacija, takođe, ide na štetu financijske održivosti i povećanja sredstava za investicije koje su toliko potrebne. Čini se da postojeći institucionalni aranžmani nisu prikladni ni za srednjoročni ni za dugoročni period.

Sveukupno rangiranje

Sveukupni ishod pomoći Banke za BiH rangira se kao *zadovoljavajući*. Takvom rangiranju dijelom doprinose veoma zadovoljavajući ishodi u rekonstrukciji, što bio je osnovni fokus pomoći Banke u prvoj polovini perioda čiji je pregled izvršen, uz mješovitije ishode, uglavnom zadovoljavajuće, ali u nekim slučajevima i manje zadovoljavajuće (kao što je razvoj privatnog sektora), na nivou sektora.

Uticaj na institucionalni razvoj

Sveukupni uticaj pomoći Banke na institucionalni razvoj rangira se kao umjeren, u izuzetno teškom kontekstu. Ipak, uticaj na institucionalni razvoj varira u zavisnosti od sektora i tematske oblasti, o čemu se govori u narednim paragrafima. U makroekonomskom upravljanju, uticaj podrške Banke na institucionalni razvoj za izgradnju kapaciteta za izradu budžeta, poresku politiku, upravljanje dugom i računovodstvo i reviziju, ran-

gira se kao značajan. Banka je, takođe, doprinijela akumulaciji znanja i ekspertize o pitanjima penzija, socijalne sigurnosti i rada.

U razvoju privatnog sektora, uticaj programa Banke na institucionalni razvoj je, u najboljem slučaju, umjeren. Entitetske i kantonalne agencije za privatizaciju su slabe i nedovoljno financirane, Privatizacijski investicijski fond je pasivan i spora je reforma agencija za registraciju novih poslovnih djelatnosti i inspekcija.

U finansijskom sektoru ostvaren je značajan uticaj programa Banke na institucionalni razvoj. Banka je, zajedno s ostalim donatorima kao što je USAID, obezbijedila značajnu podršku za agencije za superviziju banaka u oba entiteta putem svojih projekata kreditnih linija i operacija za usklađivanje i obje agencije obavljaju svoju funkciju zadovoljavajuće. Zadovoljavajući zakonski i regulatorni okvir, zajedno s efektivnim agencijama za superviziju, pomogao je da se održi zdrav bankarski sistem. Banka je, takođe, bila od koristi na uspostavljanju Agencije za garanciju investicija koja izdaje garancije i osiguranje kreditnog rizika u korist BiH preduzeća; institucija dobro radi i očekuje se da tokom vremena postane BiH agencija za kreditiranje izvoza. Jak rast mikrofinansijskih institucija može se u velikoj mjeri zahvaliti katalitičkoj ulozi Banke putem dva projekta lokalnih inicijativa. Poređenje tih institucija sa sličnim institucijama u cijelom svijetu ide u njihovu korist i one imaju značajnu ulogu u ublažavanju uslova za siromašnije poduzetnike koji su u nepovoljnijem položaju.

Uticaj na institucionalni razvoj u sektoru obrazovanja može se rangirati kao značajan, posebno imajući u vidu razvoj međuentitetskih institucija (Agencija za standarde i ocjenjivanje i Koordinacioni odbor za visoko obrazovanje) i sistema (Informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju) koji su od značaja za dizajniranje i implementaciju narednih reformi. U zdravstvenom sektoru takođe se može rangirati kao značajan, s obzirom na novi model primarne zdravstvene zaštite i povećanu saradnju među entitetskim i etničkim granicama.

Uticaj na institucionalni razvoj bio je naročito velik u oblasti socijalne zaštite i tržišta rada: mnogi pomaci u tim oblastima povećali su mogućnost rada u okviru BiH preko administra-

tivnih granica, što je značajna institucionalna promjena. Izvrstan primjer predstavlja provođenje LSMS-a, jedinstvene ankete u oba entiteta; unifikacija penzionog sistema; zamjena dva etnički zasnovana sistema koji su postojali u FBiH; reforma sistema naknada za nezaposlene i ukidanje čekanja; i proces PRSP-a, u kojem je korišten participatorni pristup i koji je ojačao donošenje ekonomske politike na nivou države.

U oblasti infrastrukture, uticaj na institucionalni razvoj nije bio ključni prioritet u neposrednom postkonfliktnom periodu - to je bilo u potpunosti prikladno. Sedam od 10 završenih projekata imalo je tek umjeren uticaj na institucionalni razvoj. Ipak, čak i u okviru hitnih operacija u elektroenergetskom sektoru, u samom početku su ostvareni neki pozitivni rezultati u institucionalnom razvoju. Naglasak koji je prvi projekat stavio na povrat troškova, usklađivanje tarifa i poboljšanje naplate prihoda vodio je do značajnog poboljšanja finansijskog učinka EPBiH. To je bilo značajno, s obzirom da je signaliziralo potrošačima da trebaju biti spremni da daju svoj doprinos obnovi zadovoljavajućeg snabdijevanja električnom energijom. Projekat je, takođe, pokrenuo ključne pripreme studije za restrukturiranje elektroenergetskog sektora i poboljšanje zakonskog okvira za električnu energiju, koje su se pokazale korisnim u kasnijim fazama rehabilitacije sektora. Osnovna filozofija drugog projekta bila je promocija tehničke saradnje i potom ekonomskih transakcija između zajednica. To je, između ostalog, dovelo do stvaranja koordinacionog centra, u zajedničkom vlasništvu triju elektroprivreda, za olakšanje nacionalne i međunarodne trgovine električnom energijom. Kasniji projekti, posebno oni koji se još uvijek implementiraju, imaju mnogo ambicioznije ciljeve institucionalnog razvoja i generalno idu na promociju nacionalne integracije pružanjem podrške za ekonomski racionalnu i efikasnu organizaciju infrastrukture.

Održivost

Smatra se da se sveukupna održivost pomoći Banke ne može ocijeniti s obzirom na značajan rizik na nivou zemlje. Na nivou individualnih projekata i sektora, većina ishoda smatra se održivim.

U razvoju privatnog sektora, vjerovatno je da će ostvareni mali pomaci biti održivi. Nastavak međunarodnog pritiska, posebno u procesu pridruživanja EU, ojačaće ulogu privatnog sektora u ekonomiji. Takođe, privatni sektor ima svojstvenu fleksibilnost; bez obzira na nepovoljne uslove, on raste brže od ostalih sektora u ekonomiji. Napredak ostvaren u finansijskom sektoru takođe je vjerovatno održiv. Prvo, ključna finansijska institucija, Centralna banka, nezavisna je i njena nezavisnost je zaštićena ustavnim aranžmanima dogovorenim Dejtonskim sporazumom. Drugo, agencije za superviziju banaka i sistem osiguranja depozita razvijeni su i funkcioniraju razumno dobro.

U socijalnom sektoru, održivost dostignuća u socijalnoj zaštiti, tržištu rada, obrazovanju i zdravstvu je vjerovatna. Vladina opredijeljenost za ključne reforme u socijalnoj zaštiti i tržištu rada formalno je izražena u PRSP-u, a manje formalno u jakim naznakama podrške od ključnih zvaničnika ministarstava. U obrazovanju postoje dokazi značajne opredijeljenosti za program, koji je u skladu i s novom Strategijom ekonomskog razvoja i procesom pridruživanja EU. Izdvajanje budžetskih sredstava u RS nakon prestanka IDA financiranja Fonda za kvalitet obrazovanja, primjer je te opredijeljenosti. Informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju i Agencija za standarde i ocjenjivanje nove su institucije koje još uvijek nisu pokazale svoju održivost, ali nastavak njihovog rada će se podstaći narednim IDA operacijama. U zdravstvu, vladina opredijeljenost prema osnovnim elementima programa pomoći čini se jasnom, naročito od kada su oni ugrađeni u PRSP. To se posebno odnosi na reformu primarne zdravstvene zaštite.

U oblasti infrastrukture, izgledi za održivost su mješoviti. Podsektori željeznica i uglja suočavaju se s ozbiljnim finansijskim problemima³⁶ kao i sektor vodosnabdijevanja, gdje je napredak na

povratu troškova slab. Tehničke operacije vodovodnih sistema su zadovoljavajuće, ali slabo finansijsko stanje onemogućava redovno održavanje i hine popravke sistema.³⁷

Osim održivosti specifičnih projekata i sektorskih programa, smatra se da se održivost programa Banke i pomoći svih donatora, na nivou zemlje ne može ocjenjivati, s obzirom da ona primarno zavisi od faktora koji nisu u direktnoj vezi s kvalitetom intervencija. Još uvijek postoje neizvjesnosti oko političke situacije i kapaciteta vlade da dogovori i provede potrebne reforme, posebno u vezi sa stvaranjem jedinstvenog ekonomskog prostora i prelaska na tržišnu ekonomiju. Priliv pomoći značajno opada nakon faze rekonstrukcije i još će više opadati, što znači da kreatori politike u BiH moraju preusmjeriti svoj fokus od zavisnosti od pomoći na interno ostvaren razvoj, u situaciji kada će pojedini donatori, uključujući IDA-u, s manje sredstava koja su im na raspolaganju, imati manju sposobnost da utiču na ishode. Pored toga, BiH vlade će se trebati suočiti s nizom neriješenih problema, uključujući domaći dug i neodrživi trgovinski deficit. Ovaj posljednji problem bi se mogao pogoršati uspostavljanjem potpune slobodne trgovine sa svim susjedima BiH i s EU, kao i konačnim prestankom primjene aranžmana valutnog odbora.

³⁶ Željeznički sektor prima godišnje direktne subvencije reda veličine 40 miliona KM za pokrivanje operativnih troškova. Vlastiti prihodi nisu dovoljni da pokriju ni troškove plata. Sektor uglja prima oko 30 miliona godišnje za pokrivanje obaveza uplate penzijskog doprinosa i za direktno subvencioniranje operativnih troškova.

³⁷ Preko polovine proizvedene vode se gubi, a samo polovina ispostavljenih računa u stvari se naplati. Drugim riječima, samo jedna četvrtina potrošene vode se plaća. Problem je pogoršan niskim tarifama koje nisu dovoljne da pokriju operativne i troškove održavanja

Doprinos ishodima

Uloga Banke

Sveukupno, IDA operacije bile su dobro dizajnirane, relevantne i imale su zadovoljavajuće ishode. To je za svaku pohvalu, uzimajući u obzir da je Banka morala raditi u veoma složenom i teškom ambijentu - fragmentirana struktura vlade i etničke podjele. Ipak, iako su rezultati u smislu fizičke rekonstrukcije impresivni, ishodi u ekonomskim reformama i transformaciji na tržišnu ekonomiju su razočaravajući u poređenju s naporima i sredstvima koje je uložila međunarodna zajednica. Čini se jasnim da su vanjski pritisci, bilo Vijeća za implementaciju mira, OHR-a, EU, Svjetske banke, MMF-a ili drugih agencija, bili od koristi za većinu usvojenih reformskih mjera. Jedinstven aspekt situacije u BiH je da je OHR spreman i u stanju da nameće reformske mjere, ne obazirući se na vlade koje nisu spremne da ih poduzmu. Međutim, ostaje upitno, da li se na ovaj način može razviti vladino "vlasništvo" nad tim mjerama, i da li će one biti efektivno implementirane.

Što se tiče osnovnih ciljeva ekonomske transformacije, Banka je kasnila u rješavanju nekih prepreka za razvoj privatnog sektora, posebno provođenju financijske discipline u državnim preduzećima i zatvaranju nesolventnih firmi. Fokus Banke bio je ograničen na poboljšanje zakonodavstva o bankrotu u oba entiteta; međutim, tu se Banka olako zadovoljila amandmanima bez adekvatnog fokusiranja na ograničenja, kao što su neadekvatan sudski sistem (istina, pod nadležnošću OHR sa drugih strana), koja su onemogućila implementaciju zakona. Više se pažnje trebalo posvetiti ishodima. Takođe se više pažnje trebalo usmjeriti na poboljšanje poreske administracije i smanjenje korupcije. Bez obzira na rano uviđanje da se ta prepreka za pokretanje, odvijanje i prestanak poslovanja trebala eliminirati u cilju poboljšanja poslovnog ambijenta, ostvaren je samo ograničen napredak.

U financijskom sektoru učinak Banke bio je mješovit. Iako je ostvaren napredak na reformi institucija financijskog sektora i otvaranju poslovnih banaka za privatni kapital, napredak na privatizaciji državnih banaka bio je spor i Banka je ponekad prihvatala nepotpuno ispunjavanje dogovorenih uslova. Usvojen je niz različitih instrumenata pozajmljivanja, uključujući kreditne linije, operacije garancije, zajmove za usklađivanje i kredite za tehničku pomoć. Operacije garancije takođe su bile inovativne i Banka je uključila tehničku pomoć i obuku u mnoge od svojih projekata u financijskom sektoru. Međutim, i ostali donatori i agencije takođe su bili značajni akteri u financijskom sektoru, uključujući EBRD, IFC, MMF, KfW i USAID, i ishodi se ne mogu pripisati samo pomoći Banke. Mješoviti ishodi pomoći Banke za reformu financijskog sektora možda su dijelom rezultat fokusa Banke više na zakonske

zahtjeve reforme ili na pripremu planova i zakona, nego na njihovu implementaciju. Banka je trebala kredit za privatizaciju preduzeća i banaka, koji je pokrenuo reformu bankarstva, pratiti jačim uslovima fokusiranim na stvarne ishode.

U obrazovanju, preostali veliki nezavršeni program nakon osam godina pružanja pomoći navodi na pitanje da li se Banka trebala ranije usmjeriti na kritične političke i strukturalne reforme, pokrećući time BiH dalje na putu reformi. Razgovori s klijentima i osobljem Banke koje radi u sektoru obrazovanja, navode da to ne bi bilo produktivno. Podjele između i unutar vlada i početni nedostatak "vlasništva" nad reformama značili su da vjerovatno nije bilo alternative istraživanju na ograničenim izvodljivim ciljevima, uz istovremeni rad na izgradnji opredijeljenosti za ambicioznije reforme. Na primjer, nakon početnih napora u ranim operacijama IDA-e da se radi na etnički osjetljivim pitanjima kao što je jedinstven nastavni program, udžbenici na istom jeziku i zajedničke škole, Banka je odlučila da ne pridaje značaj tome i da se povuče iz financiranja udžbenika, jer se činilo da insistiranje na tom pitanju raspiruje etnične tenzije i da bi bilo kontraproduktivno.

U zdravstvu Banka je uvela ove pristupe kao što je primarna zdravstvena zaštita, zasnovana na timovima porodične medicine i pokušala raditi preko entitetskih granica. Banka je nedavno počela rješavati sistemska pitanja i pokušava naći rješenja u okviru nedavno odobrenog Projekta tehničke pomoći za socijalno osiguranje (FG03). Iako će trebati godine da se reforme u potpunosti implementiraju i da se osjeti njihov uticaj, vjerovatno nije bilo moguće rješavati te velike probleme imalo ranije.

U oblasti socijalne zaštite i zapošljavanja, Banka je efektivno radila s partnerima i dala značajan doprinos penzijskoj reformi, racionalizaciji naknada za nezaposlene i poboljšanjima propisa o tržištu rada.

Banka je imala veliki učinak u oblasti infrastrukture. Riješila je kritične potrebe za rekonstrukcijom u svim podsektorima infrastrukture, mobilizirala velike iznose donatorskog kofinanciranja i blisko nadgledala te operacije da bi osigurala uspješne ishode. Ipak, kada je riječ o pre-

ostalim pitanjima razvoja međuentitetske koordinacije, operativne efikasnosti i financijske održivosti ključnih davalaca infrastrukturnih usluga, preostalo je još dosta rada s kojim se trebaju suočiti Banka i ostali donatori.

Ostali donatori

Jasno je da je donatorska zajednica u cjelini postigla primjetan uspjeh u pružanju doprinosa fizičkoj rekonstrukciji u BiH. Kao što je ranije rečeno, obim pomoći koja je mobilizirana za BiH gotovo je bez presedana u nedavnim postkonfliktnim situacijama. Bile su uključene sve glavne donatorske zemlje, kao i UN organizacije, stotine NGO i privatne fondacije. Koordinacija te masovne podrške bila je teška, ali činjenica da su ishodi napora na rekonstrukciji tako uspješni, mora se zahvaliti opredijeljenosti i donatora i BiH naroda i, takođe, pokazuje da tokovi donatorske koordinacije nisu bili fatalni. Ipak, kao što je bio slučaj kod Banke, postignuća donatorske zajednice u pružanju podrške za prelazak na tržišnu ekonomiju više su mješovita.

Saradnja između Banke i ostalih donatora bila je značajna u svim sektorima BiH ekonomije. U zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj zaštiti i tržištu rada, infrastrukturi, financijama i upravljanju javnim sektorom, bilateralni donatori - uključujući Austriju, Kanadu, Njemačku, Italiju, Japan, Švedsku, Švicarsku, Nizozemsku, Norvešku i Ujedinjeno Kraljevstvo - financirale su IDA-ine projekte, ali i upravljali vlastitim programima. Bilateralni donatori su, takođe, dali značajan doprinos za tehničku pomoć, na grant osnovi, vezanu za IDA projekte.

Od razvojnih partnera, EU je bila jedan od osnovnih davalaca pomoći i, takođe, je preuzela vodeću ulogu među donatorima (Aneks A, Tabela A3). U narednim godinama uticaj EU će se povećati. U vrijeme kada se priliv pomoći ostalih donatora, uključujući IDA-u, smanjuje, EU proširuje svoju podršku za financiranje investicija potrebnih za pripremu BiH za pridruživanje i konačni ulazak u EU. BiH trenutno pokušava ispuniti uslove navedene u Studiji izvodljivosti EU, koja definira potreban napredak prije nego što zemlja može početi pregovarati o sporazumu o pridruživanju. S obzirom na tu dominantnu

ulogu EU, za Banku će biti neophodno, da uz smanjena financijska sredstva, koja znače smanjenu mogućnost postavljanja uslova, pokuša uskladiti svoje aktivnosti s aktivnostima EU. Da je to moguće, naznačeno je efektivnom saradnjom uspostavljenom između Banke i EU u drugim zemljama u tranziciji.

Klijent

Iako je učinak BiH vlada u postkonfliktnoj rekonstrukciji zadovoljavajući, učinak je bio slab u rješavanju nekih ključnih ekonomskih i socijalnih reformi a, naročito u stvaranju uslova za rast vođen dinamičnim privatnim sektorom. Posljednjih godina ostvaren je određen napredak na saradnji unutar i između entiteta i na uspostavljanju nekih institucija na državnom nivou i prenošenju nadležnosti na državni nivo, ali politička situacija još uvijek je teška. Čak i kad političke vođe žele implementirati reforme, vlada se suočava s moćnim interesnim grupama - boračka populacija, jaki radnički sindikati, šefovi političkih partija, kao i kriminalni elementi - koji

blokiraju napredak. I BiH vlade se suočavaju s dilemama s kojima su se suočile ostale zemlje u tranziciji. U situaciji već velike nezaposlenosti, vlade dosta oklijevaju na smanjenju državne službe i privatizaciji ili zatvaranju državnih preduzeća, ukoliko privreda ne raste dinamično i otvara nova radna mjesta. Ali, izgledi za rast vođen privatnim sektorom se smanjuje dok god se reforme odgađaju. Ipak, postoje definitivni indikatori da vlade mogu igrati pozitivniju ulogu u budućnosti, kao što je podrška PRSP procesu i preporuke politike koje proizilaze iz njega, te opredijeljenost i državne i entitetskih vlada za Akcioni plan prioriternih reformi kojeg je usvojio i proglasio Koordinacioni odbor za ekonomski oporavak i EU integracije u julu 2003. godine. U zaključku, uspješna rekonstrukcija u BiH može se zahvaliti zajedničkim naporima zemlje i donatorske zajednice, dok se kašnjenje u reformama i razočaravajući ekonomski učinak nakon 2000. g. mogu, u velikoj mjeri, pripisati nepostojanjem volje ili nesposobnošću političkog vodstva BiH da efektivno implementira program reforme.

Preporuke

BiH daje Banci značajna iskustva o najboljim praksama za rad na postkonfliktnoj rekonstrukciji. Banka je bila spremna na rizik, i rizik se isplatio. Kao rezultat, Banka je dala najveći doprinos procesu rekonstrukcije. Od bitnog značaja za uspješan ishod bila je bliska uključenost višeg rukovodstva; jaka podrška od ključnih članova odbora i, možda najznačajnije, posvećenost osoblja Banka da pomognu narodu BiH. Ta opredijeljenost se u velikoj mjeri uvida i cijeni u zemlji. Iako nisu sve operacije ispunile svoje ciljeve, u sveukupnim naporima "Banka se pokazala u najboljem svjetlu".

Banka je bila previše optimistična u vezi s izgledima za oporavak BiH ekonomije. U razvoju buduće strategije zemlje, biće bitno da Banka usvoji realniju procjenu i izgleda za ekonomski rast i toka reformi, te da izbjegne svaku mogućnost prevelikog ugovaranja bilo IBRD ili IDA sredstava.

Što se tiče procesa tranzicije, nalaz ove Evaluacije pomoći zemlji (CAE) jeste da je Banka mogla više učiniti na rješavanju problema upravljanja, posebno slabe carinske administracije, utaje poreza i krijumčarenja, te da je trebala preispitati svoj pristup razvoju privatnog sektora. Više se pažnje trebalo posvetiti nametanju jačih budžetskih ograničenja za državna preduzeća i uklanjanju zakonskih i institucionalnih barijera za privatizaciju - finalizaciji zakona o bankrotu, reformi privrednih sudova, rješavanju pitanja vlasništva i duga strateških preduzeća i pomaganju jačanja agencija za privatizaciju. Svi investicioni projekti

Banke još uvijek se implementiraju putem PMU-a.³⁹ Iako su oni možda bili neophodni tokom rekonstrukcije s obzirom na nedostatak kapaciteta vlade, njihovo postojanje ne može se više opravdati na toj osnovi. Oni trebaju biti integrirani u vladine strukture. To je preporuka koja je CAE misiji stalno ponavljana u BiH i koju vlada, takođe, podržava u svojim komentarima na CAE (vidjeti Aneks D).

U budućnosti, Banka bi trebala uskladiti svoju strategiju za zemlju s PRSP-om da bi pojačala vlasništvo BiH nad programom Banke i naporima na reformama koje Banka podržava. Uz ograničenija sredstva, Banka će trebati bliže surađivati s ostalim agencijama, naročito MMF-om i EU, na prezentiranju zajedničkog pristupa kritičnim reformama

³⁹ Neki PMU-i pretvoreni su u "Fondacije" koje istovremeno upravljaju s više projekata. Fondacija u RS pokriva osam IDA projekata; ona u FBiH četiri. U većini slučajeva isti projekat ima poseban PMU u svakom entitetu.

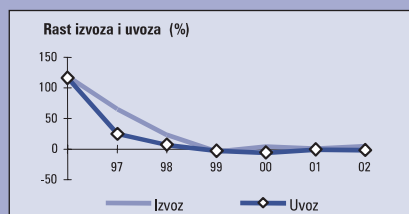
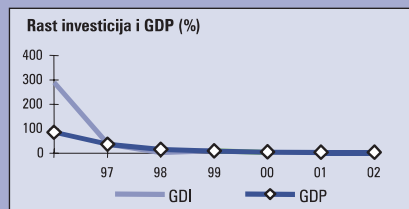
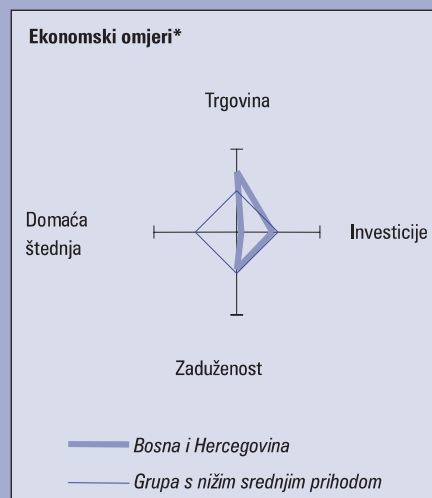
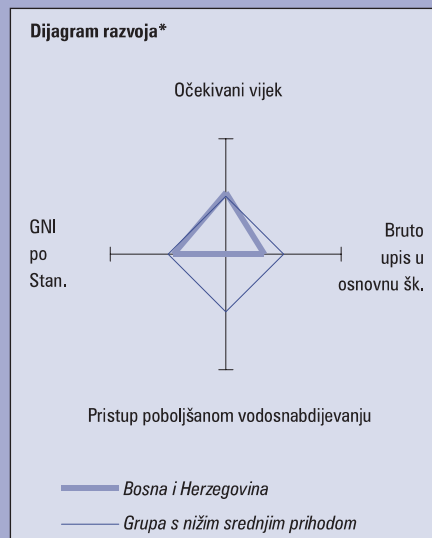
Aneksi

Aneks A: Statistička biblioteka

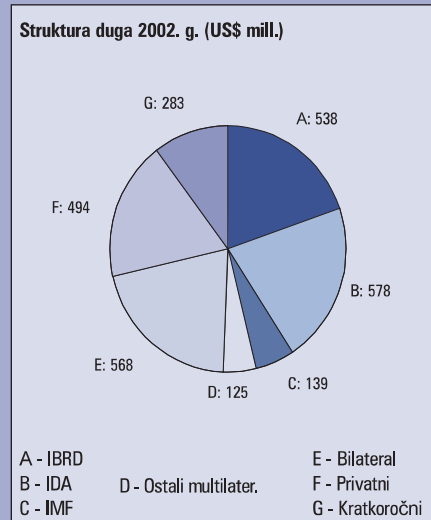
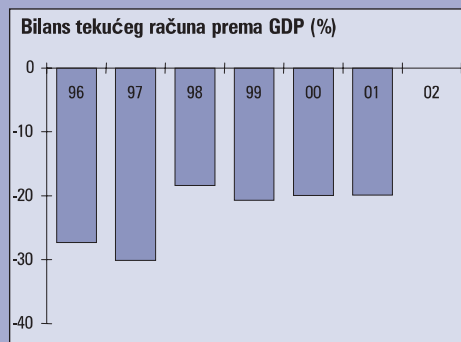
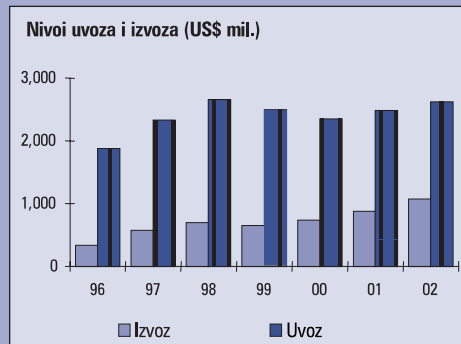
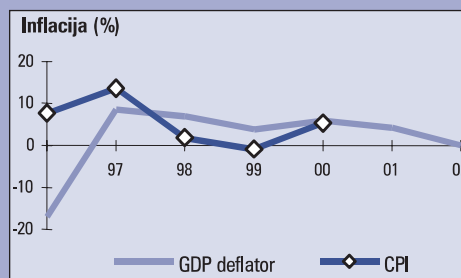
Tabela A1:	Bosna i Hercegovina na prvi pogled
Tabela A2a:	Bosna i Hercegovina, ekonomski indikatori, 1994-02. g.
Tabela A2b:	Bosna i Hercegovina, socijalni indikatori, 1992-02. g.
Slika A1:	Očekivani životni vijek
Slika A2:	Stopa mortaliteta, dojenčad
Slika A3:	Stopa fertiliteta, ukupna
Tabela A3a:	Vanjska pomoć BiH, ukupne neto ODA isplate, 1996-02. godine
Tabela A3b:	Prosječna godišnja zvanična pomoć po glavi stanovnika (neto isplate) za postkonflik- tne zemlje
Tabela A3c:	Prosječna godišnja IDA ugovaranja po glavi stanovnika za postkonfliktne zemlje
Tabela A4a:	Lista odobrenih kredita za Bosnu i Hercegovinu
Tabela A4b:	Ugovaranja Svjetske banke, uključujući WBTF, po sektorima za FG96-03
Tabela A4c:	Ekonomski i sektorski rad i CAS lista za Bosnu i Hercegovinu, 1996-03. g.
Tabela A5a:	OED rangiranja, odobrenja FG96-03
Tabela A5b:	Rizični portfelj za aktivne projekte
Tabela A6a:	Tabele troškova za 1996-03. g.: budžet Banke
Tabela A6b:	Tabele troškova za 1996-03. g.: budžet Banke i trust fondova
Tabela A6c:	Prosječni troškovi pozajmljivanja (budžet Banke), podaci za 1996-03.g
Tabela A6d:	Prosječni troškovi pozajmljivanja (budžet Banke i trust fondova), podaci za 1996-03. godinu
Tabela A7:	Bosna i Hercegovine: Viša uprava Banke, 1995-03. godina
Tabela A8:	Bosna i Hercegovina, milenijumski razvojni ciljevi
Tabela A9a:	Bosna i Hercegovina: IDA isplate i neto transferi, FG97-03
Tabela A9b:	Bosna i Hercegovina: otplata IBRD glavnice i kamata, FG97-03

Tabela A.1 Bosna i Hercegovina na prvi pogled

SIROMAŠTVO I SOCIJALNI	Bosna i Hercegovina	Evropa i Centralna Azija	Nižisrednji prihod	
2002.				
Stanovništvo, sred. god (milioni)	4.1	476	2.411	
GNI po stanovniku (Atlas metod, US\$)	1.270	2.160	1.390	
GNI (Atlas method, US\$ mlrd.)	5.2	1.030	3.352	
Prosječni godišnji rast, 1996-02				
Stanovništvo (%)	2.5	0.1	1.0	
Radna snaga (%)	2.8	0.4	1.2	
Nedavne procjene (P posljednja raspoloživa godina, 1996-02)				
Siromaštvo stanovništva ispod nacionalne linije siromaštva	20	
Urbano stanovništvo (% od ukupnog)	44	63	49	
Očekivani životni vijek (god)	74	69	69	
Mortalitet	15	25	30	
Po hranjenost	4	..	11	
Pristup poboljšanom vodosnabdjevanju (% stanovništva)	..	91	81	
Nepismenost stanovništva dobi 15+	..	3	13	
Bruto upis u osnovnu šk. (% djece šk olske dobi)	74	102	111	
Muški	74	103	111	
Ženski	74	101	110	
KLJUČNI EKONOMSKI OMJERI I DUGOROČNI TRENDOVI	1982.	1992	2001	2002.
GDP (US\$ mlrd.)	4.8	5.2
Bruto domaće investicije/GDP	20.9
Izvoz roba i usluga GDP	26.9
Bruto domaća štednja/GDP	-2.8
Bruto nacionalna štednja/GDP	5.7
Bilans tekućeg računa/GDP	-19.8	..
Plaćanje kamata/GDP	1.8	1.1
Ukupni dug/GDP	46.3	51.9
Ukupno servisiranje duga/izvoz	19.0	9.0
Sadašnja vrijednost duga/GDP	33.1	..
Sadašnja vrijednost duga/izvoz	101.3	..
	1982-92.	1992-02.	2001.	2002.
(prosječni godišnji rast)				
GDP	..	20.6	4.5	3.9
GDP po stanovniku	..	18.0	2.4	2.4
Izvoz roba i usluga	..	27.5	0.8	5.3
	2002.	2002.	2002.	2002-06.
STRUKTURA EKONOMIJE	1982.	1992	2001	2002.
(% GDP)				
Poljoprivreda	14.3	..
Industrija	29.6	..
Proizvodnja
Usluge	56.1	..
Privatna potrošnja
Potrošnja generalne vlade
Uvoz roba i usluga	52.1	50.6
	1982-92.	1992	2001	2002.
(Prosječni godišnji rast)				
Poljoprivreda	..	8.0
Industrija	..	26.2
Proizvodnja	..	17.0
Usluge	..	37.2
Privatna potrošnja
Potrošnja generalne vlade
Bruto domaće investicije	..	35.6
Uvoz roba i usluga	..	13.1	-0.6	-1.9

CIJENE I VLADINO FINSIRANJE	1982.	1992.	2001.	2002.
Domaće cijene (% promj.)				
Potrošačke cijene
Implicitni GDP deflat	4.3	0.0
Vladino financiranje (%GDP, uključuje tekuće grantove)				
Tekući prihod	33.4	37.9
Bilans tekućeg budžeta	-0.6	0.7
Sveukupni višak/defic.	-7.2	-8.1
TRGOVINA	1982.	1992.	2001.	2002.
(US miliona)				
Ukupni izvoz (fob)	877	1,070
n.a.
n.a.
Proizvodnja
Ukupni uvoz (cif)	2,485	2,619
Hrana
Gorivo i energija
Kapitalne robe
Index izvoznih cijeva (1995=100)
Index uvoznih cijeva (1995=100)
Uslovi trgovine (1995=100)
PLATNI BILANS	1982.	1992.	2001.	2002.
(US\$ miliona)				
Izvoz roba i usluga	1,274	1,471
Uvoz roba i usluga	2,617	2,809
Bilans resursa	-1,343	-1,338
Neto prihod	223	252
Neto tekući transferi	-1	-38
Bilans tekućeg računa	-952	..
Financijske stavke	953	..
Promjena neto rezervi	-1	-38
Nap.:				
Rezerve uklj. zlato (US\$ miliona)
Stopa konverzije (DEC, lkal US\$)	2.2	2.1
VANJSKI DUG I TOK SREDSTAVA	1982.	1992.	2001.	2002.
(US\$ milioni)				
Ukupni neotplaćeni dug	2,225	2,725
IBRD	540	538
IDA	443	578
Ukupno servisiranje	229	165
INRD	36	45
IDA	3	4
Struktura neto toka sredstava				
Zvanični grant	431	..
Zvanični kreditori	-109	72
Privatni kreditori	4	6
Direktne strane investicije	222	..
Portfelj udjela	0	..
Program Svjetske banke				
Ugovoreno	124	102
Isplaćeno	62	97
Otplata glavnice	5	23
Neto tok	56	74
Plaćanje kamate	34	25
Neto transferi	22	49

BOSNA I HERCEGOVINA: POSTKONFLIKTNA REKONSTRUKCIJA I TRANZICIJA NA TRŽIŠNU EKONOMIJU

Tabela A.2a	Bosna i Hercegovina, ekonomski indikatori, 1994–2002.									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000.	2001	2002	
GDP rast (godišnji %)	..	20.8	85.9	36.6	15.6	9.6	5.6	4.5	3.9	
GNI po stanovniku, Atlas metod (tekući US\$)	800	1020	1150	1200	1280	1270	1270	
GNI po stanovniku, PPP (tekući međunar. \$)	1330	1760	3200	4220	4700	5110	5450	5620	5800	
Poljoprivreda, dodatna vrijednost (% GDP)	35.85	24.64	20.51	16.90	14.85	13.32	11.71	14.29	..	
Industrija, dodatna vrijednost (% GDP)	25.86	26.96	25.72	25.30	25.96	24.40	24.87	29.65	..	
Usluge, itd., dodatna vrijednost (% GDP)	38.29	48.41	53.77	57.80	59.20	62.27	63.42	56.07	..	
Izvoz roba i usluga (% GDP)	15.45	20.41	24.01	28.41	29.33	25.59	25.96	..	26.87	
Uvoz roba i usluga (% GDP)	86.40	71.47	83.11	73.89	66.11	58.14	55.39	52.12	50.64	
Tok privatnog kapitala, ukupno (% GDP)	0	0	0	0	2.33	1.92	3.29	4.17	5.33	
Bilans tekućeg računa (% GDP)	-14.10	-10.34	-27.29	-30.06	-18.37	-20.69	-19.95	-19.83	-16.81	
Ukupno servisiranje duga (% izvoda roba i usluga)	10.98	19.22	19.08	..	
Bruto međunarodne rezerve u mjesecima uvoza	2.1	5.0	4.7	
Bruto domaća štednja (% GDP)	..	-31.07	-17.21	-4.19	-0.92	-12.58	-2.84	
Inflacija, potrošačke cijene (godišnje %)	-0.3	3.4	5.1	3.1	0.3	
Tekući javni prihodi, uklj. grantove (% GDP)	51.9	39.9	46.3	47.7	46.8	44.4	46.5	
Javni rashodi, ukupni (% GDP)	56.5	62.4	54.9	59.8	57.3	
Sveukupni budžetski bilans, uključujući grantove (% GDP)	-10.0	-5.8	-4.3	

Izvor: Baza podataka Svjetske banke od 9. decembra, 2003. i statistike MMF-a

Tabela A.2b	Bosna i Hercegovina, socijalni indikatori, 1992-2002														
	Bosna i Hercegovina			Albanija		Hrvatska		Srbija i Crna Gora		Gruzija		Makedonija		Zemlje sa niskim-srednjim prihodom	
	1992.	1995.	2000-02. ^a	1992	2000-02.	1992	2000-02.	1992	2000-02.	1992	2000-02.	1992	2000-02.	1992	2000-02.
Stanovništvo, ukupno	4.1	3.4	4.1	3.3	3.2	4.8	4.4	10.5	10.7	5.4	5.2	1.9	2.0	2172.5	2410.7
Rast stanovništva (godišnji %)	0.5	3.4	0.9	-0.6	1.0	0.0	-0.2	0.3	0.1	-0.3	..	0.4	0.5	1.3	0.9
Urbano stanovništvo (% neto)	39.9	40.9	43.9	37.3	43.6	54.7	58.6	51.1	51.9	55.5	56.8	58.6	59.5	43.0	49.4
Upis u osnovnu školu (% neto)	92.8
Upis u osnovnu školu (% bruto)	99.9	107.0	85.6	..	72.7	93.0	86.5	95.5	97.1	98.9	111.5	..
Imunizacija, DPT (% djece ispod 12 mjeseci)	58	55	91	94.0	97.0	83.0	58.0	86.0	..	90.0	86.7	84.3
Očekivani životni vijek na rođenju (godina)	72.2	72.7	73.9	71.3	74.0	71.2	73.8	71.4	72.7	72.6	73.4	72.0	73.4	68.1	69.4
Stopa fertiliteta, ukupna (porodaji po ženi)	1.60	1.60	1.60	2.9	2.2	1.5	1.5	1.9	1.7	1.8	1.1	2.2	1.8	2.3	2.1
Stopa mortaliteta, dojenčad (na 1 000 živorođenih)	7.4	14	7.6	34.2	23.0	11.6	0.7	21.7	17.0	24.0	24.0	30.6	22.0	40.6	30.4
Stopa mortaliteta, ispod 5 godina (na 1 000 živorođenih)	..	19	18	..	25.0	14.0	0.8	24.6	19.0	..	29	32.3	26.0	..	36.6

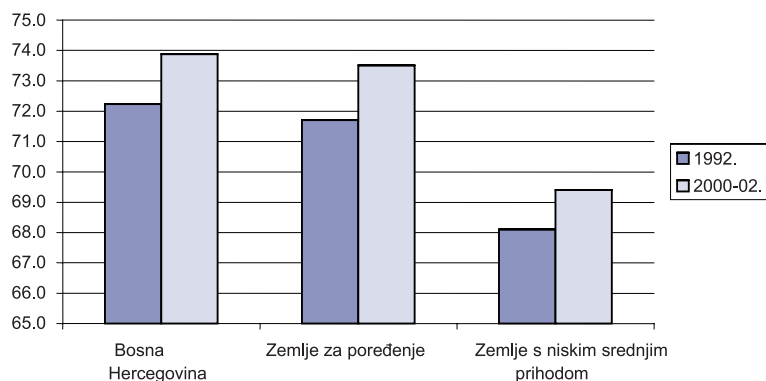
a. Posljednje cifre.

Izvor: Baza podataka Svjetske banke od 9. decembra, 2003 i LSMS za Bosnu i Hercegovinu 2001. godinu

Slika A.1

Očekivani životni vijek

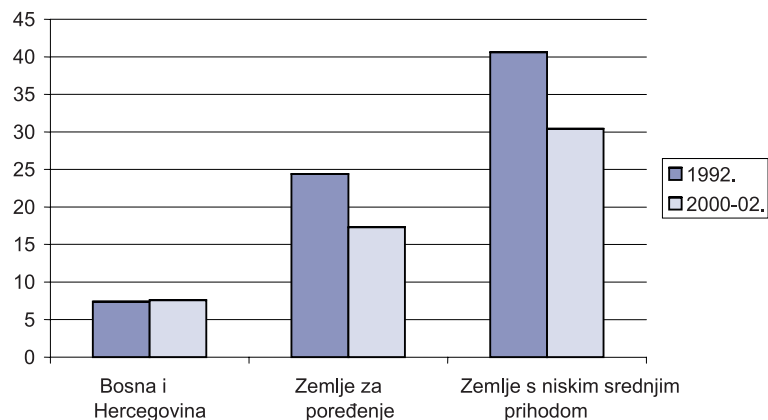
Dob

Slika A.2

Stopa mortaliteta dojen čadi

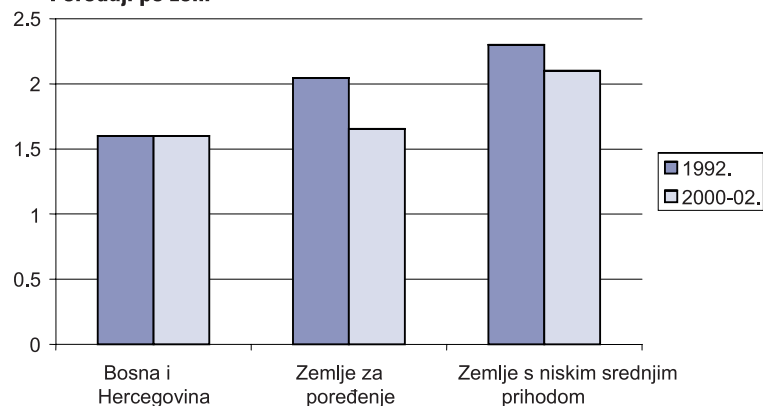
Na 1000 živorođenih

Slika A.3

Stopa fertiliteta, ukupna

Porođaji po ženi

BOSNA I HERCEGOVINA: POSTKONFLIKTNA REKONSTRUKCIJA I TRANZICIJA NA TRŽIŠNU EKONOMIJU

Tabela A.3		Vanjska pomoć BiH, ukupno neto ODA isplate, 1996-2002, u milionima US\$						
Donator	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	Ukupno
Austrija	96.8	44.9	38.5	28.5	22.5	14.2	10.9	256.3
Belgija	2.6	4.3	4.0	5.7	1.3	6.0	1.9	25.8
Kanada	-	8.2	12.3	14.3	5.5	10.6	6.9	57.8
Danska	-	4.0	2.5	2.1	2.7	7.9	0.4	19.6
Finska	15.0	8.8	8.9	8.1	4.3	4.8	4.7	54.6
Francuska	7.2	5.0	5.1	115.7	19.9	2.1	2.4	157.4
Njemačka	39.9	33.0	43.7	65.0	91.5	27.0	19.4	319.5
Grčka	7.2	10.4	22.2	2.0	6.3	8.8	5.7	62.6
Irska	5.9	2.3	0.2	0.2	2.2	1.5	1.6	13.9
Italija	67.4	7.8	16.7	6.0	33.0	5.0	6.4	142.3
Japan	25.0	34.2	57.3	36.4	24.4	9.6	14.7	201.6
Luksemburg	0.9	1.4	1.4	1.2	0.9	0.6	0.3	6.7
Nizozemska	88.3	84.1	77.2	77.0	43.3	52.9	37.3	460.1
Norveška	46.8	40.8	27.9	31.6	30.8	16.9	23.8	218.6
Portugal	-	0.1	1.0	0.9	1.1	0.9	2.2	6.2
Španija	12.2	6.1	22.9	30.3	34.8	25.2	27.8	159.3
Švedska	30.1	31.2	24.6	30.4	23.9	29.0	27.0	196.2
Švicarska	19.9	7.1	12.9	18.0	11.2	12.5	15.8	97.4
Ujedinjeno Kraljevstvo	0.6	1.8	3.4	6.9	7.1	6.1	7.3	33.2
Sjedinjene Države	135.0	185.0	216.4	218.9	85.8	135.1	75.8	1052.0
Ukupno bilateralno	601.0	520.5	599.1	699.2	452.2	376.7	292.0	3541.0
EBRD	0.7	2.0	3.9	2.5	0.5	1.9	1.7	13.2
EC	64.8	216.8	133.5	239.4	196.1	154.3	153.1	1158.0
IDA	109.6	65.2	134.9	68.0	44.1	61.7	96.8	580.3
IFAD	6.0	0.3	3.8	7.5	2.3	-	1.1	21.0
OSTALE UN	8.2	0.5	-	-	0.2	0.3	0.0	9.2
UNDP	3.6	4.8	5.0	5.3	-2.3	0.2	1.1	17.7
UNFPA	0.4	0.2	0.2	0.3	0.1	0.1	0.1	1.4
UNHCR	-	-	-	-	24.1	22.3	19.7	66.1
UNICEF	11.5	1.6	2.4	1.6	0.9	0.4	0.5	18.9
UNTA	0.6	0.5	0.9	0.6	0.3	0.9	0.4	4.2
Arapske agencije	1.0	-	0.1	0.1	-	0.1	0.0	1.3
Ukupno multilateralno	206.3	291.8	284.5	325.2	266.4	242.1	274.5	1890.8
EC + EU članice	439.0	462.0	405.7	619.5	490.7	346.4	308.5	3071.8
Ostali donatori	37.5	49.6	21.6	15.9	18.5	20.3	20.5	183.9
UKUPNO DONATORI	844.8	861.9	905.2	1040.3	737.1	639.2	587.4	5615.9

Izvor: Geografska distribucija finansijskih tokova primaocima pomoći OECD, CD 2003.

Tabela A.3a		Rezime vanjske pomoći i BiH, ukupno neto ODA isplate, 1996-02, u US\$ milionima						
	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	Ukupno
Ukupno donatori	844.8	861.9	905.2	1040.3	737.1	639.2	587.0	5615.5
Ukupno bilateralno	601.0	520.5	599.1	699.2	452.2	376.7	292.0	3540.6
Ukupno multilateralno	206.3	291.8	284.5	325.2	266.4	242.1	274.5	1890.9
Od čega IDA	109.6	65.2	134.9	68.0	44.1	61.7	96.8	580.3
IDA kao % ukupnih donatora	13	8	15	7	6	10	16	10

Izvor: Geografska distribucija finansijskih tokova primaocima pomoći OECD, CD 2003.

Tabela A.3b Prosječna zvanična pomoć po glavi stanovnika (neto isplate) za postkonfliktne zemlje			
Zemlja i godina	Ukupni kumulativni iznos, US\$ miliona	Prosječan broj stanovnika, miliona	Godišnji prosjek po stanovniku, US\$
Istočni Timor (1999-02.)	800.3	0.8	264.0
Bosna i Hercegovina (1996-99.)	3652.2	3.7	246.3
Zapadna Obala i Gaza (1994-97.)	2111.5	2.5	214.5
Ruanda (1994-97.)*	2114.6	5.9	89.0
Eritreja (1994-97.)	589.0	3.6	40.6
Kambodža (1992-95.)	1394.1	10.2	34.1

a. Potcijenjeno, s obzirom da se značajna pomoć usmjerava izbjeglicama van Ruande.

Napomena: Cifre potiču iz OECD DAC baze podataka i značajno su veće od podataka Svjetske banke i MMF-a.

Izvor: OECD i SIMA.

Tabela A.3c Prosječna godišnja IDA ugovaranja po glavi stanovnika za postkonfliktne zemlje			
Zemlja i fiskalna godina	Ukupni kumulativni iznos, US\$ miliona	Prosječan broj stanovnika, miliona	Godišnji prosjek po stanovniku, US\$
Bosna i Hercegovina (1996-99.)	697.6	3.7	47.0
Istočni Timor (2000-03.)	107.3	0.8	35.4
Zapadna Obala i Gaza (1994-97.)	193.5	2.5	19.7
Ruanda (1994-97.)	127.0	5.9	5.3
Eritreja (1994-97.)	48.8	3.6	3.4
Kambodža (1992-95.)	99.7	10.2	2.4

Izvor: Podaci Svjetske banke od 5. februara 2004. g. i SIMA.

Tabela A.4a Spisak kredita odobrenih Bosni i Hercegovini			
Projekat	FG odobrenja	Ugovoreni iznos (US\$ mil.)	Status
Hitni oporavak	1996.	45.0	Zatvoren
Hitna obnova farmi	1996.	20.0	Zatvoren
Hitni radovi: vodosnabdijevanje, čistoća i odlaganje čvrstog otpada	1996.	20.0	Zatvoren
Hitna obnova transporta	1996.	35.0	Zatvoren
Rehabilitacija žrtava rata	1996.	10.0	Zatvoren
Hitna obnova obrazovanja	1996.	10.0	Zatvoren
Hitna obnova centralnog grijanja (uklj. 24026)	1996.	20.0	Zatvoren
Hitno čišćenje mina	1997.	7.5	Zatvoren
Hitni popravak stambenog fonda	1997.	15.0	Zatvoren
Hitna obnova el. energije	1997.	34.4	Zatvoren
Podrška demobilizaciji i reintegraciji	1997.	7.5	Zatvoren
Hitni javni radovi i zapošljavanje	1997.	10.0	Zatvoren
Kredit za pomoć pri tranziciji	1997.	90.0	Zatvoren
Garancija za hitno pokretanje industrije	1997.	10.0	Zatvoren
Mikropreduzeća / Lokalne inicijative	1997.	7.0	Zatvoren
Osnovne bolničke usluge	1997.	15.0	Zatvoren
Hitna obnova transporta 2	1998.	39.0	Zatvoren
Hitna obnova obrazovanja 2	1998.	11.0	Zatvoren
Hitna obnova snabdijevanja prirodnim gasom	1998.	10.0	Zatvoren
Projekat pomoći za rekonstrukciju (RS)	1998.	17.0	Zatvoren
Šumarstvo	1998.	7.0	Zatvoren
Hitni pilot krediti (RS)	1998.	5.0	Zatvoren
El. energija 2	1998.	25.0	Zatvoren
Javno financiranje 1 (strukturno prilagođavanje)	1998.	63.0	Zatvoren
Projekat lokalnog razvoja	1999.	15.0	Otvoren
Projekat osnovnog zdravstva	1999.	10.0	Otvoren
Kredit za privatizaciju preduzeća i banaka	1999.	50.0	Zatvoren
Pomoć izvoznim preduzećima	1999.	12.0	Zatvoren
Pilot projekat kulturnog nasljeđa	1999.	4.0	Otvoren
Javno financiranje 2 (strukturno prilagođavanje)	1999.	72.0	Zatvoren
Projekat razvoja obrazovanja 3	2000.	10.6	Otvoren
Mostar: vodovod i kanalizacija	2000.	12.0	Otvoren
Hitno zapošljavanje radne snage	2000.	15.0	Otvoren
Poticaj transporta i trgovine u jugoistočnoj Evropi	2001.	11.0	Otvoren
Strukturno prilagođavanje socijalnog sektora (SOSAC 1)	2001.	20.0	Zatvoren
Tehnička pomoć za socijalni sektor (SOTAC)	2001.	3.6	Otvoren
Lokalne inicijative 2	2001.	20.0	Otvoren
El. energija 3	2001.	35.0	Otvoren
Razvoj zajednice	2001.	15.0	Otvoren
Tehnička pomoć za privatizaciju	2001.	19.8	Otvoren
Kredit za privatni sektor	2002.	10.0	Otvoren
Upravljanje i sigurnost na putevima	2002.	30.0	Otvoren
Kredit za prilagođavanje poslovnog ambijenta	2002.	44.0	Otvoren
Upravljanje čvrstim otpadom	2002.	18.0	Otvoren
Mala komercijalna poljoprivreda	2003.	12.0	Otvoren
Razvoj i zaštita šuma	2003.	3.7	Otvoren
Tehnička pomoć za socijalno osiguranje (SITAP)	2003.	7.0	Otvoren
Ukupno		983.1	

Tabela A.4b		Ugovaranja Svjetske banke uklju čujući WBTF po sektorima za FG96-03, US\$ milioni									
Sektorska grupa	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Ukupno	%	
Ekonomska politika		90							90	9.1	
Obrazovanje	10		11		10.6				31.6	3.2	
Energetika i rudarstvo	20	35.6	35			35.0			125.6	12.8	
Okoliš							18.0		18	1.8	
Financijski sektor			5	50		20.0	10.0		85	8.6	
Zdravstvo, prehrana i stanovništvo	10	15		10				7.0	42	4.3	
Razvoj privatnog sektora	45	10		12		19.8	44.0		130.8	13.3	
Upravljanje javnim sektorom			63	72					135	13.7	
Ruralni sektor	20		7					15.7	42.7	4.3	
Socijalna zaštita		24.5			15	38.6			78.1	7.9	
Transport	35	7.5	39			11.0	30.0		122.5	12.4	
Urbani razvoj		15	17	19					51	5.2	
Vodosnabdijevanje i kanalizacija	20				12				32	3.3	
Ukupno	160	197.6	177	163	37.6	124.3	102	22.7	984.3	100	

Izvor: Svjetska banka, 9. decembar 2003. godina

Tabela A.4c		Ekonomski i socijalni rad i CAS lista za Bosnu i Hercegovinu, 1980-2003
Naziv izvještaja	Datum	
Ekonomski i sektorski izvještaji		
Ekonomska pitanja i prioriteti	FG96	
Prioriteti za oporavak i rast	FG96	
Prema ekonomskom oporavku (CEM)	FG96	
Od oporavka do održivog rasta (CEM)	FG97	
Prioritetni program rekonstrukcije: Od hitnosti do održivosti	FG97	
Tom I- Pregled napretka i izazova za 1997.		
Tom II- Ekonomska vizija i kratkoro čni zadaci prema održivom oporavku i rastu		
Tom III- Izvještaji o rekonstrukciji sektora		
Implementacija programa prioritetne rekonstrukcije u 1996.godini	FG97	
Tom I- Izvještaj o statusu za donatorsku zajednicu		
Vol II- Dostignuća 1996. g. i ciljevi 1997. g.		
Nove fondacije. Razvoj privatnog sektora u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini	FG97	
Procjena rekonstrukcije	FG99	
Pregled javnih rashoda, Tom 1 i 2	FG98	
Pregled uvoza nafte	FG00	
Bilješka o siromaštvu i osjetljivosti prihoda	FG00	
Dijagnoza i strategija antikorupcije	FG01	
FIAS-ova Studija barijera za investicije	FG01	
Izvještaj o procjeni nabavke u zemlji	FG02	
Pregled kreditne sposobnosti	FG02	
Studija tržišta rada i tehnička pomoć	FG02	
Pregled javnih rashoda i institucija	FG02	
Studija institucija lokalnog nivoa	FG02	
Procjena financijske odgovornosti u zemlji	FG03	
Studija financiranja lokalnih vlada	FG03	
Studija institucija lokalnog nivoa i socijalnog kapitala	FG03	
Procjena siromaštva	FG03	

Tabela A.4c (nast.)	Ekonomski i socijalni rad i CAS lista za Bosnu i Hercegovinu, 1980–2003	
Naziv izvještaja	Datum	
CAS dokumenti		
Bosna i Hercegovina – Strategija pomoći zemlji	FG98	
Bosna i Hercegovina - Izvještaj o napretku strategije pomoći zemlji	FG99	
Bosna i Hercegovina - Strategija pomoći zemlji	FG00	
Bosna i Hercegovina - Izvještaj o napretku strategije pomoći zemlji	FG02	
Bosna i Hercegovina - Izvještaj o napretku strategije pomoći zemlji	FG03	
Ostale aktivnosti koje nisu pozajmljivane		
Donatorske konferencije (decembar 1995. g., april 1996. g., juli 1997. g.)		
Bilten o nabavci u okviru prioritetne rekonstrukcije (periodično)		
Implementacija prioritetnog programa rekonstrukcije: Izvještaj o statusu za donatorsku zajednicu (kvartalno)		
Sektorski projekti i financijske potrebe (periodično)		
EDI seminari o implementaciji projekata (jesen 1996. g.) i o razvoju privatnog sektora (mart 1997.g.)		
Prioriteti za oporavak i rast: Materijal za diskusiju #1	FG96	
Prioriteti za oporavak i rast: Sektorski aneksi, Materijal za diskusiju #2	FG96	
Prioritetne potrebe za 1996. g. Materijal za diskusiju #3	FG96	
Tehnička pomoć za radno zakonodavstvo	FG00	
Tehnička pomoć za strategiju ekonomskog razvoja	FG01	
Tehnička pomoć za anketu domaćinstava (LSMS)	FG02	
IDF Grant- statistika	FG02	
IDF- trezor	FG02	
Program rekonstrukcije i razvoja u Bosni i Hercegovini: Izvještaj o napretku	FG02	
IDF- Akcioni plan za okoliš	FG03	
Tržište rada u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini - Kako podstaći poslovne djelatnike da otvaraju radna mjesta i povećavaju mobilnost radnika	FG03	
Trgovinske politike i institucije u zemljama jugoistočne Evrope u procesu stabilizacije i pridruživanja EU	FG03	

Izvor: : Baza podataka Svjetske banke i CAS-ovi i Izvještaji o napretku CAS-a.

Tabela A.5a OED rangiranja, odobrenja FG96-03									
Zemlja	Ukupno ocijenjeni	Ukupno ocijenjeni (\$m)	Od čega prilagođavanja (\$m)	Ishod		IDI		Održivost	
				% zadovolj.	% zadovolj. uskl.	% znač.	% znač. uskl.	% vjerov.	% vjerov. uskl.
Cijela banka	598	59,332	46,066	79	80	51	47	75	77
ECA	198	13,804	11,606	81	81	53	57	83	86
Bosna i Hercegovina	26	506	293	96	100	38	80	84	80
Albanija	10	184	120	80	100	60	75	80	75
Hrvatska	6	209	83	100	100	67	100	83	100
Gruzija	12	311	203	75	25	58	25	91	75
Makedonija	11	216	84	73	100	50	50	78	50
Srbija i Crna Gora	2	159	159	100	100	50	50	100	100

Izvor: Podaci Svjetske banke od 20. aprila 2004.godina

Tabela A.5b Portfelj u riziku za aktivne projekte				
Zemlja	No. projekata	Neto ugovoreno. (\$m)	Projekti u riziku (%)	Ugovaranja u riziku (%)
Cijela Banka	1400	94,359	18	17
Regija istočne Evrope i centralne Azije	282	13,616	11	13
Bosna i Hercegovina	19	296	0	0
Albanija	21	286	5	4
Hrvatska	11	448	0	0
Gruzija	16	297	19	21
Makedonija	9	156	22	40
Srbija i Crna Gora	11	249	0	0

Izvor: Podaci Svjetske banke, 17. decembar 2003.godina

Tabela A.6a	Tabele troškova za 1996-03, Budžet Banke					
	FG 96-99		FG 00-03		Ukupno	
Ukupno	US\$m	%	US\$m	%	US\$m	%
Bosnia i Hercegovina						
Pozajmljiv	7.2	54	5.2	27.9	12.4	38.8
Supervizija	4.4	33	8.3	44.5	12.7	39.7
ESW	1.1	8	2.4	12.9	3.5	10.9
Ostalo	0.7	5	2.7	14.7	3.4	10.6
Ukupno	13.5	100	18.6	100.0	32.0	100.0
ECA					FG 96-03	
Pozajmljiv					235.0	33.8
Supervizija					231.1	33.2
ESW					122.7	17.6
Ostalo					107.4	15.4
Ukupno					696.1	100.0
Banka						
Pozajmljiv					1,014.4	26.3
Supervizija					1,244.4	32.3
ESW					614.5	16.0
Ostalo					976.9	25.4
Ukupno					3,850.3	100.0

Tabela A.6b	Tabele troškova za 1996-03, Budžet Banke i trust fondova					
	FG 96-99		FG 00-03		Ukupno	
Ukupno	US\$m	%	US\$m	%	US\$m	%
Bosnia i Hercegovina						
Pozajmljiv	14.4	60	8.0	32	22.4	46.0
Supervizija	6.6	28	11.3	45	17.9	36.8
ESW	1.6	7	2.5	10	4.1	8.4
Ostalo	1.2	5	3.1	12	4.3	8.8
Ukupno	23.8	100	24.8	100	48.7	100.0
ECA					FG 96-03	
Pozajmljiv					351.5	37.8
Supervizija					274.5	29.5
ESW					141.7	15.2
Ostalo					161.7	17.4
Ukupno					929.4	100.0
Banka						
Pozajmljiv					2,566.2	36.5
Supervizija					1,533.2	21.8
ESW					967.2	13.8
Ostalo					1961.2	27.9
Ukupno					7,027.8	100.0
Napomena::Struktura ostalih troškova (%)	BiH		ECA		Banka	
	FG 96-99	FG00-03	FG 96-99	FG00-03	FG 96-99	FG00-03
Ostalo	%	%	%	%	%	%
Tehn. pomoć	32.6	35.2	45.5	33.8	45.2	37.2
Podrška programu zemlje	19.2	54.7	14.3	53.6	31.2	42.7
Obuka klijenata	48.2	10.1	40.2	12.5	23.7	20.0

Tabela A.6c		Prosječni troškovi pozajmljivanja (budžet Banke), podaci za period 1996-03							
Regija/zemlja	Ukupno\$m	Broj projekata	Neto ugovaranja, \$m	Neto ugovaranja za zadov. i nerizične projekte	Prosječni troškovi po projektu, \$1,000	Prosječni troškovi \$ po \$1,000 neto ugovaranja	Prosječni troškovi \$ po \$1,000 neto ugovaranja za zadov. i nerizične projekte	Nap.: Prosječna veličina projekta	
BiH	32	42	834	795	763	38	40	20	
ECA	696	474	33,721	21,561	1,469	21	32	71	
Banka	3,850	1,976	168,873	125,188	1,949	23	31	85	

Izvor: Podaci Svjetske banke, 12 decembar 2003.godina

Tabela A.6d		Prosječni troškovi pozajmljivanja (budžet Banke i trust fondovi), podaci za period 1996-03							
Regija/zemlja	Ukupno\$m	Broj projekata	Neto ugovaranja, \$m	Neto ugovaranja za zadov. i nerizične projekte	Prosječni troškovi po projektu, \$1,000	Prosječni troškovi \$ po \$1,000 neto ugovaranja	Prosječni troškovi \$ po \$1,000 neto ugovaranja za zadov. i nerizične projekte	Nap.: Prosječna veličina projekta	
BiH	49	42	834	795	1,157	58	61	20	
ECA	929	474	33,721	21,561	1,961	28	43	71	
Banka	7,018	1,976	168,873	125,188	3,552	42	56	85	

Izvor: Podaci Svjetske banke, 18 decembar 2003.

Tabela A.6d		Prosječni troškovi pozajmljivanja (budžet Banke i trust fondovi), podaci za period 1996-03							
Regija/zemlja	Ukupno\$m	Broj projekata	Neto ugovaranja, \$m	Neto ugovaranja za zadov. i nerizične projekte	Prosječni troškovi po projektu, \$1,000	Prosječni troškovi \$ po \$1,000 neto ugovaranja	Prosječni troškovi \$ po \$1,000 neto ugovaranja za zadov. i nerizične projekte	Nap.: Prosječna veličina projekta	
BiH	49	42	834	795	1,157	58	61	20	
ECA	929	474	33,721	21,561	1,961	28	43	71	
Banka	7,018	1,976	168,873	125,188	3,552	42	56	85	

Izvor: Direktorij Grupe Svjetske banke, 1995-03.

Tabela A.8	Bosna i Hercegovina: Milenijumski razvojni ciljevi			
	1990	1995	2001	2002
1 Iskorijeniti ekstremno siromaštvo i glad	<i>2015 cilj = prepoloviti stope siromaštva i pothranjenosti iz 1990 \$1</i>			
Jaz siromaštva s 1 \$ na dan (%)				
Stanovništvo s manje od 1 \$ na dan(%)				
Procenat prihoda ili potrošnje koji otpada na 20% najsiromašnijih				
Prevalenca pothranjene djece (% djece ispod 5 g)			4	
Stanovništvo ispod minimalnog nivoa unosa hrane (%)				
2 Ostvariti univerzalno osnovno obrazovanje	<i>2015 cilj = neto upis 100</i>			
Neto upis u osnovnu školu (% odgovarajuće dobne grupe)				
Procenat koji dolazi do 5 razreda (%)				
Stopa pismenosti mladih (% 15-24 god)				
3 Promovirati jednakost polova	<i>2005 cilj = omjer obrazovanja 100</i>			
Omjer djevojčica i dječaka u osnovnom i srednjem obrazovanju (%)				
Omjer pismenih mladih žena i muškaraca (% 15-24 god)				
Udio žena zaposlenih u nepoljoprivrednom sektoru (%)				
Broj žena zastupnica u nacionalnom parlamentu (%)			29	7
4 Smanjiti smrtnost djece	<i>2015 cilj = smanjiti za dvije trećine mortalitet djece do 5 g iz 1990</i>			
Stopa mortaliteta ispod 5 g (na 1,000)	22	19	18	
Stopa mortaliteta dojenčadi (na 1,000 živorođ.)	18	16	15	
Imunizacija, ospice (% djece ispod 12 mjeseci)	52	53	92	
5 Poboljšati zdravlje majki	<i>2015 cilj = smanjiti za tri četvrtine mortalitet rodilja iz 1990</i>			
Stopa smrtnosti majki (modelirane procjene, na 100,000 živorođenih.)		15		
Porodaji uz stručni medicinski nadzor (% ukupnih)	97.4		99.6	
6 Suzbijati HIV/AIDS, malariju i ostale bolseti	<i>2015 cilj = zaustaviti i početi sa smanjenjem AIDS, itd</i>			
Prevalenca HIV-a, žene (% 15-24 god)				
Stopa korištenja kontracepcije (% žena 15-49 god)				
Broj djece siročadi zbog HIV/AIDS-a				
Incidenca tuberkuloze (na 100,000 ljudi)			90.5	
Otkriveni slučajevi tuberkuloze po DOTS (%)			47	
7 Osigurati održivost okoliša	<i>2015 cilj = razni (vidjeti napomene)</i>			
Šumsko područje (%ukupnog zemljišt)	44.6		44.6	
Zaštićene zone (% od ukupnog zemljišta)		0.4	0.5	0.5
GDP po jedinici korištenja energije (PPP\$ po kg ekvivalenta nafte)		4.5	4.7	
CO2 emisija (metirička tona po stanovniku)	1.1	1.2	1.2	
Pristup poboljšanim izvorima vode (% stanovništva)				
Pristup poboljšanoj kanalizaciji (% stanovništva)				
Pristup sigurnom posjedu (% stanovništva)				
8 Razviti globalno partnerstvo za razvoj	<i>2015 cilj = razni (vidjeti napomene)</i>			
Stopa nezaposlenosti mladih (% ukupne radne snage 15-24 god)				
Fiksni i mobilni telefoni (na 1,000 ljudi)		70.6	168	
Kompjuteri (na 1,000 ljudi)				
Generalni indikatori				
Stanovništvo	4.5 mil.	3.4 mil.	4.1 mil.	4.1 mil.
Bruto nacionalni dohodak (\$)		2.8 mlrd.	5.1 mlrd.	5.2 mlrd.
Bruto nacionalni dohodak po stanovniku (\$)		800	1,270	1,270
Stopa pismenosti odraslih (% ljudi od 15 i više godina)				
Ukupna stopa fertiliteta (porodaja po ženi)	1.7	1.6	1.6	1.6
Očekivani životni vijek (god)	71.4	72.7	73.6	73.9
Pomoć (% bruto nacionalnog dohotka)		57.4	12.7	
Vanjski dug (% bruto nacionalnog dohotka)			44.1	
Investicije (% GDP)		20	20	20.9
Trgovina (% GDP)		91.9	81.3	77.5

Napomena: U nekim slučajevima podaci su iz ranijih ili kasnijih godina od navedene.

- Cilj 1: Prepoloviti, između 1990 i 2015, udio ljudi čiji je prihod manji od 1\$ na dan. Prepoloviti između 1990 i 2015 udio stanovništva koje gladauje.
- Cilj 2: Osigurati da do 2015. g. djeca svuda, jednako dječaci i djevojčice, završavaju kompletno osnovno obrazovanje.
- Cilj 3: Ukinuti disparitet među polovima u osnovnom obrazovanju, poželjno do 2005, a na svim nivoima obrazovanja do 2015. g.
- Cilj 4: Između 1990 i 2015. g. smanjiti za dvije trećine stopu mortaliteta djece ispod 5 god.
- Cilj 5: Između 1990 i 2015. g. smanjiti za tri četvrtine stopu mortaliteta porodilja.
- Cilj 6: do 2015.g. zaustaviti i početi smanjivati širenje HIV/AIDS-a. Do 2015.g. zaustaviti i početi smanjivati incidencu malarije i drugih važnijih bolesti.
- Cilj 7: Integrirati u politike i programe zemlje principe održivog razvoja i smanjiti gubitak ekoloških resursa. Do 2015. g. prepoloviti Udio ljudi bez održivog pristupa pitkoj vodi. Do 2020.g. postići značajno poboljšanje životnih uslova za 100 miliona stanovnika siromašnih četvrti
- Cilj 8: Dalje razviti otvoren, na pravilima zasnovan, predvidiv i nediskriminatorni trgovinski i finansijski sistem. Riješiti posebne potrebe najnerazvijenijih zemalja. Riješiti posebne potrebe malih kontinentalnih i ostrvskih zemalja u razvoju. Raditi sveobuhvatno na problemu duga zemalja u razvoju, uraditi i putem nacionalnih i međunarodnih mjera u cilju postizanja dugoročne održivosti njihovog duga. U saradnji sa zemljama u razvoju, i provesti strategije za pristojan i produktivan rad mladih. U saradnji s farmaceutskim kompanijama obezbijediti pristup priuštivim osnovnim lijekovima u zemljama u razvoju. U saradnji s privatnim sektorom omogućiti korištenje novih tehnologija, posebno informacijskih i komunikacijskih.

Tabela A.9a		Bosna i Hercegovina: IDA isplate i neto transferi (Uključujući trust fondove), FG97-03 (milioni US\$ na dan 2. februar 2004. g.)		
FG	Bruto isplate	Neto isplate	Neto transferi^b	
1996.	68.2	68.2	68.2	
1997.	175.3	175.3	174.4	
1998.	87.9	87.9	86.1	
1999.	117.4	117.4	114.7	
2000.	80.8	80.8	77.1	
2001.	69.7	69.7	65.8	
2002.	43.4	43.4	39.2	
2003.	82.3	82.3	77.2	
Ukupno	725.1	725.1	702.7	

a. Neto isplate predstavljaju bruto isplate minus otplata glavnice.

b. Neto transferi su neto isplate minus kamata i naknade.

Tabela A.9b		Bosna i Hercegovina: Otplata glavnice i kamata IBRD-a, FG97-03 (millions of US\$ as of February 2, 2004)		
FG	Otplata glavnice	Kamata	Ukupno	
1997.	0	30.0	30.0	
1998.	0	35.5	35.5	
1999.	0	34.9	34.9	
2000.	0	32.6	32.6	
2001.	0	33.4	33.4	
2002.	16.7	26.2	42.9	
2003.	23.8	18.8	42.6	
Ukupno	40.5	211.5	251.9	

Izvor: Podaci Svjetske banke.

Aneks B: Lista ljudi s kojima su obavljani razgovori

Sadašnji i bivši vladini zvaničnici

Azra Hadžiahmetović, bivša ministrica vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
Mirsad Kurtović, bivši ministar vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
Amir Hadžiomerađić, šef odjela za statistiku, Centralna banka
Ljiljana Marjanović, koordinator za superviziju banaka, Centralna banka
Snežana Janjić, ekonomista, Odjeljenje za istraživanja i razvoj, Centralna banka
Nj.E. Marin Kvarternik, ministar zdravlja i socijalne zaštite, RS
Dr. Gordana Jelić, direktor, PMU zdravstvo, RS
Žarko Mionić, pomoćnik ministra financija, RS
Nj.E. Gojko Savanović, ministar obrazovanja i kulture, RS
Zdravko Marjanović, direktor, PMU obrazovanje, RS
Srećko Bogunović, izvršni direktor, RS Fondacija za razvoj i zapošljavanje
Ranko Labović, bivši direktor, RS Projekat pomoći za rekonstrukciju, PMU
Rajko Kličković, Ministarstvo za rad i boračka pitanja RS
Radomir Graonić, Ministarstvo za rad i boračka pitanja RS
Milorad Dodik, bivši premijer RS
Omer Branković, zamjenik premijera RS
Branislav Žugić, sekretar, Ministarstvo za ekonomske odnose i koordinaciju, RS
Gordana Praštalo, Ministarstvo financija RS
Nj.E. Ljerka Marić, ministrica financija BiH
Miroljub Krunić, pomoćnik ministrice financija BiH
Bejta Delić, Ministarstvo financija BiH
Vera Letica, Ministarstvo financija BiH
Nj.E. Ahmet Hadžipašić, premijer, Federacija BiH
Enver Trepčić, zamjenik ministra financija, Federacija BiH
Šefika Hafizović, savjetnica premijera Federacije BiH
Nj.E. Mladen Ivanić, ministar vanjskih poslova BiH
Pero Bosnić, bivši pomoćnik ministra financija, Federacija BiH
Nj.E. Tomo Lučić, ministar zdravstva, Federacija BiH
Dr. Goran Čerkez, pomoćnik ministra zdravstva, Federacija BiH
Lamija Kozarić-Rahman, generalni direktor, Agencija za garanciju investicija
Kerim Karabdić, PMU direktor, obrazovanje, Federacija BiH
Stevan Stević, šef, Agencija za standarde i ocjenjivanje
Zlatko Hurtić, PRSP koordinator, Ministarstvo vanjske trgovine BiH
Munever Imamović, bivši PMU direktor
Dr. Ibrahim Ramić, generalni direktor, PMU zdravstvo, Federacija BiH
Rešad Žutić, direktor, Federalna agencija za privatizaciju
Zlatko Barć, direktor, Federalna agencija za bankarstvo
Marko Pejčinović, bivši pomoćnik ministra za socijalnu politiku
Amrudin Nurak, zamjenik direktora, Hitni pilot projekat radnog preza-
pošljavanja
Kasema Čatović, pomoćnica ministra, Federalno ministarstvo ener-
getike, rudarstva i industrije

Mirsad Nikšić, pomoćnik ministra, Federalno ministarstvo ener-
getike, rudarstva i industrije
Mile Srdanović, pomoćnik ministra, Federalno ministarstvo ener-
getike, rudarstva i industrije

Privatni sektor

Slobodan Pešić, rukovodilac, Vitaminka (Banja Luka)
Dragan Damjanović, izvršni direktor, VS Banka (Banja Luka)
Ljiljana Panić, interni revizor, VS Banka (Banja Luka)
Mirko Risović, CEO, Tropic ribarstvo (Banja Luka)
Damir Miljević, Udruženje poslodavaca RS
Aleksandar Kremenović, direktor, Micro-Fin, Banja Luka
Amina Kurbegović, finansijski rukovodilac, Akova Impex (Sarajevo)
Asim Omanić, direktor, Federalna investicijska banka (Sarajevo)

Međunarodne organizacije/donatorske agencije

Serban Ghinescu, šef ureda, EBRD
Wulf Goretzsky, rukovodilac programa, GTZ
Seid Turkovic, UNDP
John Ging, OSCE
Alexander Paine, generalni direktor, SEED
Merritt Broady, direktor ureda, USAID
Peter Flynn, viši koordinator programa, USAID
Donald Hays, glavni zamjenik visokog predstavnika, OHR
Renzo Daviddi, šef, Ekonomsko i političko odjeljenje, EC
Peter Paproški, šef tehničke saradnje, CIDA
Almir Tanović, službenik na programu, CIDA
Nj.E. Rob Bosscher, ambasador, Ambasada Nizozemske
Jan de Boer, drugi sekretar, Ambasada Nizozemske
Nedim Bukvić, službenik na programu, SIDA
John Hansen, rukovodilac projekta, DfID

NGO

Nejira Nalić, izvršni direktor, MI-BOSPO
Mr. Žarko Papić, Nezavisni biro za humanitarna pitanja
Mr. Greg Aubbery, Katolička služba pomoći

Svjetska banka

Dirk Reinermann, rukovodilac za zemlju
Goran Tinjić, službenik na projektu
Mirjana Karahasanović, analitičar projekta
Jean-Luc Bernasconi, viši ekonomista
Irina Smirnov, analitičar istraživanja
Steve Dimitriyev, konsultant
Tarik Šahović, konsultant
Vesna Frančić, službenik za isplate
Andras Horvai, koordinator programa za zemlju
Siew Chai Ting, vodeći specijalista za finansijskog upravljanje
Christiaan Poortman, bivši direktor za BiH

Martin Slough, viši finansijski specijalista
Michael Koch, vodeći službenik za financije
Orsalia Kalantzopoulos, direktorica za BiH
Roger Robinson, rukovodilac za zemlju (Jermenija)
Neil Simon Gray, vodeći službenik za zemlju
Sonya Brajović-Bratanović, vodeći specijalista za finansijski sektor
Saumya Mitra, vodeći ekonomista
Ulrich Hower, viši ekonomista
Christine Wallich, bivša direktorica za BiH
Egbert Gerken, konsultant
Johannes Linn, bivši potpredsjednik, ECA
Joseph Ingram, bivši rukovodilac za zemlju, BiH
Vladimir Kreačić, vodeći tehnički specijalista
Rory O'Sullivan, bivši stalni predstavnik
Michel Noel, vodeći finansijski specijalista
Sebnem Akkaya, viši ekonomista za zemlju
Betty Hanan, vođa zdravstvenih projekata
Kinnon Scott, LSMS
Philip O'Keefe, vođa projekta za socijalnu zaštitu
James Stevens, viši rukovodilac operacija

Emily Andrews, vodeći službenik za ocjenjivanje
Robert Palacios, viši ekonomista
Verdon Staines, viši ekonomista
Kendra Gregson, konsultant
Misha Belkindas, vodeći statističar
Christian Bodewig, konsultant
Alan Abrahart, konsultant
Ian Bannon, rukovodilac, sprječavanje konflikta i rekonstrukcija
Ruslan Yemtsov, viši ekonomista
Sergei Shatalov, viši ekonomista
Marcelo Bisogno, ekonomista za zemlju
Roy Gilbert, vodeći službenik za ocjenjivanje
Maniza Naqvi, viši službenik za operacije
Csaba Feher, viši ekonomista

IMF

Pierre Lazar
Berina Selimović-Mehmedbašić

Aneks C: Uputstvo za OED-ovu metodologiju evaluacije pomoći zemlji

Ova metodološka bilješka opisuje ključne elemente ODE-ove metodologije evaluacije pomoći zemlji (CAE).¹

CAE rangira ishode programa pomoći Banke, ne sveukupan napredak klijenta na razvoju .

Potrebno je izvršiti procjenu u kojoj mjeri program pomoći ispunjava svoje određene ciljeve, koji tipično predstavljaju podset razvojnih ciljeva klijenta. Ako je program pomoći velik u odnosu na sveukupne razvojne napore klijenta, ishod programa će biti sličan sveukupnom napretku klijenta na razvoju. Međutim, većina programa pomoći Banke obezbjeđuju tek dio ukupnih sredstava namijenjenih razvoju klijenta od strane donatora, drugih subjekata i same vlade. U CAE, OED rangira samo ishode programa Banke, ne sveukupne razvojne ishode klijenta, iako su oni jasno relevantni za procjenjivanje ishoda programa. Iskustvo stečeno u CAE potvrđuje da se ponekad ishodi programa značajno razlikuju od sveukupnog napretka klijenta na razvoju. CAE identificira programe pomoći koji su imali:

- o zadovoljavajuće ishode koji su u skladu s dobrim razvojem klijenta
- o nezadovoljavajuće ishode kod klijenta koji je postigao dobre sveukupne razvojne rezultate, bez obzira na slab program Banke
- o zadovoljavajuće ishode kod klijenta koji nije ostvario zadovoljavajuće sveukupne rezultate tokom perioda implementacije programa.

Procjene ishoda programa pomoći i učinka Banke nisu iste.

Na isti način, nezadovoljavajući ishodi programa pomoći ne znače uvijek da je i učinak Banke nezadovoljavajući i obratno. To postaje jasnije kada se uzme u obzir da je doprinos Banke

ishodima njenog programa pomoći samo dio priče. Ishodi programa pomoći su određeni zajedničkim uticajem četiri faktora: (a) klijenta; (b) Banke; (c) partnera i drugih subjekata; i (d) vanjskim silama (kao što su prirodni događaji, međunarodni ekonomski šokovi, itd.). U datim okolnostima, negativni uticaj bilo kojeg pojedinačnog faktora može biti veći od pozitivnog uticaja ostala tri, te dovesti do nezadovoljavajućeg ishoda.

OED mjeri učinak Banke primarno na osnovu doprinosa aktivnosti koje su direktno pod kontrolom Banke. Ocjenjivanje učinka Banke uobičajeno uzima u obzir značaj i implementaciju strategije; dizajn i superviziju intervencija pozajmljivanja Banke; obim, kvalitet i praćenje dijagnostičkih aktivnosti i drugih analitičkih i savjetodavnih aktivnosti; usklađenosti aktivnosti pozajmljivanja Banke i njenih drugih aktivnosti koje ne uključuju pozajmljivanje sa zaštitnim politikama i, partnerske aktivnosti Banke.

Evaluacija u tri dimenzije

Kao provjera subjektivnosti svojstvene rangiranja, OED ispituje brojne elemente koji doprinose ishodima programa pomoći. Dosljednost rangiranja dalje se testira ispitivanjem programa pomoći zemlji u tri dimenzije:

- (a) Dimenzija proizvoda i usluga, uključujući analizu "od dna ka vrhu" glavnih inputa programa - zajmova, analitičkih i savjetodavnih aktivnosti i koordinacije pomoći.
- (b) Dimenzija uticaja na razvoj, uključujući analizu "s vrha ka dnu" osnovnih ciljeva programa u smislu relevantnosti, efikasnosti, ishoda, održivosti i institucionalnog učinka.
- (c) Dimenzija atribucije, u kojoj ocjenjivač pripisuje odgovornost za ishode programa jednom od četiri kategorije aktera.

¹ U ovoj bilješki, program pomoći se odnosi na proizvode i usluge ostvarene kao podrška ekonomskom razvoju zemlje klijenta u određenom vremenskom periodu, a klijent se odnosi na zemlju koja je korisnik tog programa.

Rangiranje ishoda programa pomoći

U rangiranju ishoda (očekivanog uticaja na ishod) programa pomoći, OED mjeri obim u kojem su glavni strateški ciljevi relevantni i ostvareni, bez bilo kojih nedostataka. Programi uobičajeno izražavaju svoje ciljeve u smislu viših ciljeva, kao što su smanjenje siromaštva. Strategija pomoći zemlji (CAS) može, takođe, utvrditi međuciljeve, kao što su poboljšanje ciljanja socijalnih usluga ili promocija integriranog ruralnog razvoja i navesti kako se očekuje da oni doprinesu ostvarivanju viših ciljeva. Zadatak OED-a je da potom ocijeni da li su međuciljevi dali zadovoljavajuće neto koristi i da li je lanac rezultata naveden u CAS-u bio validan. Gdje kauzalne veze nisu u potpunosti specificirane u CAS-u, zadatak je ocjenjivača da izvrši rekonstrukciju kauzalnog lanca od raspoloživih dokaza i da procijeni relevantnost, efikasnost i ishod u odnosu na međuciljeve i više ciljeve.

Ocjenjivač, takođe, procjenjuje stepen vlasništva klijenta nad međunarodnim razvojnim prioritetima, kao što su Milenijumski razvojni ciljevi i prioriteti korporativnog zalaganja Banke, kao što su zaštitne politike. Idealno, sve razlike u tim pitanjima bile bi identificirane i riješene CAS-om, omogućavajući ocjenjivaču da se usmjeri na to da li su usvojeni kompromisi prikladni. Međutim, u drugim slučajevima može se naći da je strategija dala blaže tumačenje određenih konflikata ili izbjegla rješavanje ključnih razvojnih ograničenja klijenta. U svakom slučaju, posljedice bi mogle uključiti umanjenje značaja programa, gubitak klijentovog vlasništva nad njim i/ili neželjene sporedne efekte, kao što je kršenje zaštitnih politika, gdje se sve od toga treba uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja ishoda programa.

Skala rangiranja

OED koristi šest kategorija rangiranja ishoda, koje se kreću od veoma zadovoljavajućeg do veoma nezadovoljavajućeg.

<i>Veoma zadovoljavajuće:</i>	- Program pomoći ostvario je barem prihvatljiv napredak prema svim relevantnim ciljevima i imao je uticaj na razvoj najboljih praksi kod jednog ili više njih. Nisu identificirani nikakvi veći nedostaci.
<i>Zadovoljavajuće:</i>	Program pomoći ostvario je prihvatljiv napredak u pravcu svih relevantnih ciljeva. Nije bilo ostvarivanja najboljih praksi niti su identificirani veći nedostaci.
<i>Umjereno zadovoljavajuće:</i>	Program pomoći ostvario je prihvatljiv napredak prema većini relevantnih ciljeva. Nisu identificirani veći nedostaci.
<i>Umjereno nezadovoljavajuće:</i>	Program pomoći nije ostvario prihvatljiv napredak u pravcu većine relevantnih ciljeva, ili je ostvario prihvatljiv napredak na svima, ali (a) nije adekvatno uzeo u obzir ključna razvojna ograničenja ili (b) javili su se veći nedostaci, kao što je kršenje zaštitnih politika.
<i>Nezadovoljavajuće:</i>	Program pomoći nije ostvario prihvatljiv napredak u pravcu većine relevantnih ciljeva ili (a) nije adekvatno uzeo u obzir ključna razvojna ograničenja ili (b) javili su se veći nedostaci, kao što je kršenje zaštitnih politika.
<i>Veoma nezadovoljavajuće:</i>	Program pomoći nije ostvario prihvatljiv napredak u pravcu niti jednog od relevantnih ciljeva i nije adekvatno uzeo u obzir ključna razvojna ograničenja, uz istovremenu pojavu barem jednog velikog nedostatka, kao što je kršenje zaštitnih politika.

Uticaj na institucionalni razvoj može se rangirati kao: velik, značajan, umjeren ili zanemariv. Uticaj na institucionalni razvoj mjeri obim u kojem je program povećao sposobnost klijenta da svoje ljudske, financijske i prirodne resurse koristi efikasno, ravnomjerno i na održiv način. Primjeri oblasti obuhvaćenih u ocjenjivanje uticaja programa na institucionalni razvoj su:

- Koliko je zdravo ekonomsko upravljanje
- Struktura javnog sektora i naročito državne službe
- Koliko je institucionalno zdrav financijski sektor
- Koliko je zdrav zakonski, regulatorni i pravosudni sistem
- Obim sistema monitoringa i ocjenjivanja

- Efektivnost koordinacije pomoći
- Stepen financijske odgovornosti
- Mjera izgradnje kapaciteta NGO
- Nivo socijalnog i ekološkog kapitala.

Održivost se može rangirati kao: veoma vjerovatna, vjerovatna, nevjerovatna, veoma nevjerovatna ili ako su raspoložive informacije nedovoljne, ne može se ocijeniti. Održivost mjeri fleksibilnost razvojnih koristi programa pomoći prema riziku u toku vremena, uzimajući u obzir osam faktora:

- Tehničku fleksibilnost
- Financijsku fleksibilnost (uključujući politike povrata troškova)
- Ekonomsku fleksibilnost
- Socijalnu podršku (uključujući uslove koji podliježu zaštitnim politikama)
- Ekološku fleksibilnost
- Vlasništvo vlade i ostalih ključnih subjekata
- Institucionalnu podršku (uključujući povoljan zakonski/regulatorni okvir i organizacionu i upravljačku efektivnost)
- Fleksibilnost prema vanjskim efektima, kao što su međunarodni ekonomski šokovi ili promjene političkog i sigurnosnog ambijenta.

Aneks D: Komentari Vlade

BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
PREDSJEDAVAJUĆI

Sarajevo, 12. april 2004. godine

SVJETSKA BANKA
Evaluacija operacija
Gregory, K. Ingram
generalni direktor

Veza: Bosna i Hercegovina - Evaluacija pomoći zemlji

Poštovani g. Ingram,

Zahvaljujem Vam za pismo od 10. marta 2004. g. i mogućnost da damo komentare na nacrt OED izvještaja pod nazivom "Bosna i Hercegovina - evaluacija pomoći zemlji", koji vrši procjenu pomoći Svjetske banke Bosni i Hercegovini u periodu 1996-2003. godine.

Generalno se slažem s analizom Svjetske banke strategije i sveukupnog ekonomskog učinka. Vlade u Bosni i Hercegovini smatraju doprinos Svjetske banke oporavku naše zemlje nemjerljivim. Svjetska banka imala je ključnu ulogu u obezbjeđenju neophodne finansijske i tehničke pomoći zemlji. Međutim, uradila je izuzetno dobar posao u oblasti mobilizacije i koordinacije donatora. Imajući to u vidu, slažem se s Vašom analizom da se u Bosni Svjetska banka pokazala "u najboljem svjetlu" i da se iskustvo iz rada Banke u našoj zemlji može smatrati "najboljom praksom". Za budući rad Banke u postkonfliktnim situacijama, preporučio bih poduzimanje istog pristupa - rano uključivanje i jačanje kapaciteta vlade bi trebali ostati glavni elementi buduće strategije.

Pozitivni uticaji rada Banke u postkonfliktnom društvu kao što je Bosna i Hercegovina je primjetno u svim oblastima i sektorima. Bosna i Hercegovina predstavlja dobar primjer, gdje koordinacija donatorske pomoći, zajedno s izgradnjom lokalnih kapaciteta postkonfliktnog društva, može poboljšati ekonomsku i političku situaciju.

Privatizacija bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini je jedna od uspješnih priča. Međutim, nedovoljni rezultati privatizacije preduzeća se ne mogu smatrati zadovoljavajućim. Uprkos naporima koje je uložila Svjetska banka, ova oblast ostaje pitanje velike brige. Svjetska banka nije uspjela ostvariti zadovoljavajući uticaj na prethodne vlade da uspješno završe proces privatizacije preduzeća.

Jedan od razloga za to bio je "nedostatak vlasništva od strane Banke". Banka nije trebala dozvoliti uključivanje toliko mnogo aktera na strani donatora u "pomaganje" zemlji da ubrza privatizaciju. Ta je oblast tradicionalno bila oblast gdje Banka ima komparativne prednosti. Uz neodlučnost vlade, to je doprinijelo stvaranju velikog korporativnog duga, koji danas predstavlja najveći problem i rizik za bosansku ekonomiju. Stoga, nadam se da Banka neće nastaviti s pravljenjem iste greške i da će se nametnuti kao glavni akter u nadolazećem procesu pomaganja vladama da implementiraju plan korporativnog restrukturiranja, koji je u pripremi. To bi bila jasna preporuka s naše strane.

Želio bih podržati preporuke da se PIU strukture inkorporiraju u vladu i da se osigura da buduća pomoć Banke zemlji bude u skladu sa Srednjoročnom strategijom razvoja BiH (PRSP) i procesima EU integracija.

Srdačan pozdrav,

Adnan Terzić

Cc. G. Andrianus P.W. Melkert, izvršni direktor za BiH
G. Ajay Chhibber, direktor, OED
G. R. Kyle Peters, viši rukovodilac, OED
Gdja. Orsaila Kalantzopulos, direktor za BiH
G. Dirk Reinerman, rukovodilac za BiH

Aneks E: Pomoć IFC-a Bosni i Hercegovini u FG97-03

Bosna i Hercegovina (BiH) postala je članica IFC-a u aprilu 1996. g. Strategija IFC-a u zemlji bila je pružanje podrške javnim i privatnim naporima na ostvarivanju dvostruke transformacije u BiH, s jedne strane olakšavajući postkonfliktnu rehabilitaciju i rekonstrukciju, s druge strane tranziciju sa socijalističke na tržišnu ekonomiju. Strategija je stoga obuhvatila sve sektore ekonomije, a naročito oblasti koje su bile jake prije rata (mala i srednjevelika preduzeća, drvnu preradu, agro-biznis) i poslijeratne razvojne potrebe (financijska tržišta i infrastrukturu). U početku svoje uključenosti, IFC je uvidio da ozbiljni nedostaci poslovne klime u BiH, vezani za privatizaciju i regulatorni ambijent, trebaju biti riješeni putem neinvesticionih operacija, i da svi investicioni projekti u BiH zahtijevaju značajnu tehničku pomoć da bi imali izgleda kod banaka. U skladu s tim, IFC je slijedio multidimenzionalni pristup, kombinirajući investicione operacije u strateški ciljanim oblastima s različitim neinvesticionim operacijama.

Investicije su vršene direktno i putem IFC-ovog Fonda za mala preduzeća (SEF), koji je specijaliziran za financiranje malih i srednjevelikih preduzeća u izabranoj grupi zemalja u cijelom svijetu, obuhvaćenog inicijativom "Širenje dopiranja IFC-a", odobrenom u FG96. Između FG97 i FG03, u skladu sa strategijom, IFC je odobrio 100 miliona US\$ (uključujući 8 miliona US\$ zajedničkih zajmova više kreditora) u 16 projekata na finansijskom tržištu (uključujući mikrofinanciranje i instrumente kolektivnih investicija), u industriji cementa i građevinarstvu, drvno-prerađivačkoj industriji, preradi vune, prehrambenoj industriji i industriji napitaka, hemijskoj industriji i trgovini. To je dovelo do 13 ugovaranja ukupne vrijednosti od 70 miliona US\$. Iako su odobrenja i ugovaranja za BiH u FG97-03 prevazišla neke druge južnoevropske zemlje¹

1 Južnoevropske zemlje - s njihovim indeksom prosječnog GDP-a za period, prema 100 za BiH - ovdje uključuje Albaniju (80), BiH (100), Bugarska (287), Hrvatska (451), BJR Makedonija (80), Moldavija (34), i Rumunija (863).

(Hrvatska, Bugarska i Rumunja) u dolarskom iznosu, BiH je ipak, rangirana na sedmo mjesto između svih zemalja u tranziciji² po omjeru IFC odobrenja i ugovaranja i prosječnog GDP-a za taj period i prelazi druge južnoevropske zemlje, osim Makedonije, i u slučaju odobrenja, Albanije. Po odobrenjima i ugovaranjima po glavi stanovnika, BiH spada među prvih pet zemalja u tranziciji, a treća je među južnoevropskim zemljama.

Iako su do sada ocijenjeni ishodi za samo tri projekta, ovaj OEG pregled dopunjava nalaze ocjenjivanja podacima iz dokumenata o superviziji i rangiranju kreditnog rizika da bi se došlo do ocjene razvojnih i investicionih ishoda 10 završenih projekata. Nalazi navode da je strategija IFC-a bila uglavnom prikladna, posebno u smislu razvoja finansijskog tržišta. Oba projekta u bankarskom sektoru, mikrofinancijska banka i sredstva specijalne namjene za privatizaciju poslovnih banaka, imali su značajne i dalekosežne razvojne uticaje i opravdavaju dalju uključenost IFC-a u ovaj sektor, što se dokazuje novim ugovaranjima. Projekti u prehrambenoj i industriji pića takođe su polučili dobre rezultate. Čini se da je jedini značajan nedostatak bio naglasak na drvno-prerađivački sektor. Oba IFC-ova projekta u ovom sektoru imala su izuzetno loš učinak i minimalne ili negativne uticaje na razvoj. Razlozi lošeg učinka obuhvataju istorijsku vlasničku strukturu i organizaciju drvno-prerađivačke industrije u BiH, gdje su firme bile dio državnih konglomerata pod čijom kontrolom su bile centralizirane funkcije marketinga, računovodstva i proizvodnje. Kao rezultat, firme se nisu lako prepuštale privatizaciji i nedostajale su im osnovne upravljačke i marketinške vještine. Tehnička pomoć koju je obezbijedio IFC pokazala se nedovoljnom za prevazilaženje tih slabosti.

2 Dvadeset šest zemalja u Evropi i centralnoj Aziji: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Češka, Mađarska, Makedonija (bivša jugoslovenska republika), Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Latvija i Litvanija; Jermenija, Azerbejdžan, Bjelorusija, Estonija, Gruzija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina i Uzbekistan. Srbija i Crna Gora nisu uključene u ovu analizu.

Do vremena kada je odobrena linija za BiH agenciju, instrument linije agencije (praktični do sada prekinut u IFC-u) imao je dobro utvrđene dokaze loših ishoda, ali se to ignoriralo i rezultiralo je daljim lošim ishodima. Sveukupno, operacije IFC-a u BiH su imale značajno negativan uticaj na neto profit IFC-a, uključujući rashode za tehničku pomoć na vlastitom računu IFC-a, i dovele BiH blizu dna rangiranja po doprinosu zemalja u tranziciji profitu.

Neinvesticione operacije poduzimali su Savjetodavna služba za strane investicije (FIAS); Razvoj preduzeća u jugoistočnoj Evropi (SEED), sredstvo za razvojne projekte kojim upravlja IFC, i projektni konsultanti koje je financirao IFC-ov trust fond za tehničku pomoć (TATF).

FIAS je poduzeo četiri operacije tokom FG98-03, počevši s pomoći vladi u izradi nacrtu zakona o investicionoj politici, uključujući i pomoć na razvoju institucionalnog okvira za novouspostavljenu Agenciju za promociju stranih investicija (FIPA). FIAS je, takođe, proveo dvije studije administrativnih barijera da bi istražio proceduralne prepreke za uspostavljanje i odvijanje investicionih projekata, uključujući i jednu provedenu u vezi s kreditom Svjetske banke za usklađivanje poslovnog ambijenta (BAC). Iako je većina njih urađena nedavno, da bi mogle biti obuhvaćene zajedničkom OED-OEG evaluacijom FIAS-a u 1998. g, dokazi iz drugih izvora navode da su obezbjeđenje i ishodi tih operacija zadovoljavajući i da se njihovi uticaji tek očekuju.

Od svog pokretanja sredinom 2000. g, SEED je obezbijedio investicione usluge (uključujući pripremu planova za interno jačanje i investicionih planova) i usluge izgradnje kapaciteta (uključujući obuku) za mala i srednjevelika preduzeća i lokalna poslovna udruženja. Takođe je radio na poboljšanju ambijenta pogodnog za poslovanje malih i srednjevelikih preduzeća radeći s vladinim i međunarodnim donatorskim agencijama na reformi politike, zakona i propisa. Pored BiH, SEED, takođe, djeluje u Albaniji, na Kosovu, BJR Makedoniji i Srbiji i Crnoj Gori. Ipak, BiH je njegov najveći klijent, na kojeg otpada 51 procenat sveukupne radne snage SEED-a i preko 40 procenata projekata u svakoj kategoriji usluga koje pruža. Nezavisno srednjoročno ocjenjivanje

SEED-a koje je proveo OEG u 2003. g. nalazi da je većina malih i srednjevelikih preduzeća zadovoljno investicijama i uslugama izgradnje kapaciteta koje je obezbijedio SEED i navode poboljšani učinak kao rezultat promjena njihove strategije ili poslovanja koje je potakao SEED. Studija, takođe, zaključuje da je SEED doprinio specifičnim reformama u cilju jačanja poslovnog ambijenta, što je kritičan prioritet za BiH. Za dalje, on preporučuje, da je najznačajnije da SEED usmeri svoje napore na pružanje intenzivnijih usluga klijentima i da razmotri reorganizaciju svog poslovanja po zemljama i linijama usluga.

U smislu obima TATF, BiH je četvrti klijent po redu među zemljama u tranziciji nakon Rusije, Ukrajine i Bjelorusije, i najveći među južnoevropskim zemljama, i po apsolutnom obimu i po omjeru TATF financiranja i GDP-a. Između FG97 i FG03, IFC je obezbijedio TATF financiranje za 20 operacija. Većina njih (16 ili 80 procenata) bile su vezane za specifične investicione projekte, gdje je praktično svaki investicioni projekat sadržavao komponentu tehničke pomoći. Suočen s teškim poslovnim ambijentom u BiH, IFC je napravio prikladan izbor instrumenata dopunjavajući investicione operacije s neinvesticionom podrškom. Ipak, većina i sredstava (52 procenata) i projekata (45 procenata) koji se odnose na drvno-prerađivački sektor, i retrospektivno, uzimajući u obzir minimalni uticaj tehničke pomoći na taj sektor, sredstva su se mogla efikasnije usmjeriti na projekte u drugim sektorima (posebno finansijska tržišta, gdje se pokazalo da je tehnička pomoć imala značajan uticaj na razvoj privatnog sektora). Među iskustva koja je IFC do sada stekao iz svojih investicionih i neinvesticionih operacija u BiH spadaju (1) potreba za uzimanjem u obzir relevantnih rizika specifičnih za zemlju kada se vrši odabir projekata i zadržavanje isplata ako se ne riješe fundamentalne slabosti projekta; (2) potreba za kritičnom procjenom, u svjetlu stečenih iskustava, sposobnosti državnih preduzeća da funkcioniraju nezavisno u tržišnom ambijentu nakon njihovog odvajanja od državnih konglomerata i (3) kritični značaj jasnog dizajna i lokalne ekspertize u planiranju neinvesticionih projekata i pažljivog monitoringa takvih operacija da bi se na vrijeme mogla izvršiti usklađivanja.

Tabela E.1 IFC Odobrenja i ugovaranja BiH u FG97-03 po sektoru, godini, broju i obimu																
A. Odobrenja	FG97		FG98		FG99		FG00		FG01		FG02		FG03		Ukupno FG 97-03	
	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.
Cement i građevinarstvo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29.1	1	-	-	29.1	1
Hemija	-	-	-	-	2.7	1	-	-	2.3	1	-	-	-	-	5.0	2
Financijska tržišta	2.6	2	-	-	0.3	1	-	-	14.1	2	17.5	2	-	-	34.5	7
Hrana i piće	8.1	1	2.1	1	2.4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	12.6	3
Industrija (drvo)	-	-	16.0	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.0	2
Trgovina	-	-	2.5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.5	1
Ukupno FG	10.7	3	20.6	4	5.3	3	-	-	16.4	3	46.6	3	-	-	99.6	16

Napomena: Iznos za hranu i piće u FG97 i za cement i građevinarstvo u FG03 uključuje US\$3 M, odnosno US\$5 M odobrenja zajedničkih zajmova od više kreditora.

B. Ugovaranja	FG97		FG98		FG99		FG00		FG01		FG02		FG03		Ukupno FG 97-03	
	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.	US\$ M	No.
Cement i građevinarstvo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9.8	1	9.8	1
Hemija	-	-	-	-	2.4	1	-	-	2.1	1	-	-	-	-	4.5	2
Financijska tržišta	-	-	2.5	2	0.3	^a	-	-	0.4	^a	12.4	1	12.7	^{a1}	28.3	3
Hrana i piće	-	-	4.1	1	4.6	2	-	-	-	-	-	-	-	-	8.7	3
Industrija (drvo)	-	-	16.4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.4	2
Trgovina	-	-	-	-	2.5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2.5	1
Ukupno FG	-	-	23.0	5	9.8	4	-	-	2.5	1	12.4	1	22.5	2	70.2	13

a. Iznos za godinu uključuje i prava izdavanja, što se ne smatra pojedinačnim ugovaranjem.

Aneks F: MIGA-ine operacije, garancije u Bosni i Hercegovini

Projektno preduzeće	Naziv investitora	Zemlja investitora	Sektor	FG izdavanja	Aktivna
CC Beverages Proizvodnja i usluge d.o.o.	Coca-Cola Beverages Holdings II B.V.	Nizozemska	Proizvodnja	2000.	Ne
Coca-Cola Beverages B-H d.o.o.	Coca-Cola Beverages Holding II B.V.	Nizozemska	Proizvodnja	2000.	Ne
Coca-Cola Beverages B-H d.o.o.	CCB Management Services G, bh	Austrija	Proizvodnja	2000.	Ne
Raiffeisenbanka d.d.	Raiffeisen Zentralbank Osterreich AG	Austrija	Financije	2001.	Da
International Dialysis Centers Banja Luka	International Dialysis Centers B.V.	Nizozemska	Usluge	2001.	Da
International Dialysis Centers Banja Luka	International Dialysis Centers B.V.	Nizozemska	Usluge	2001.	Da
Hypo Alpe-Adria-Banka d.d. Bosna i Hercegovina	Hypo Alpe-Adria-Bank AG	Austrija	Financije	2001.	Da
Hypo Alpe-Adria-Banka d.d. Bosna i Hercegovina	Hypo Alpe-Adria-Bank AG	Austrija	Financije	2001.	Da
CommerceBanka d.d.	Slovene Export Corporation, Inc.	Slovenija	Financije	2002.	Da
Mercator Tržni Centar Sarajevo	Poslovni Sistem Mercator d.d.	Slovenija	Usluge	2002.	Da
Mercator Tržni Centar Sarajevo d.o.o.	Poslovni Sistem Mercator d.d.	Slovenija	Usluge	2002.	Da
HVB-Banka Bosna i Hercegovina d.d.	Bank Austria Creditanstalt AG	Austrija	Financije	2003.	Da
Kristal Banka Ad Banja Luka	Hypo Alpe-Adria Bank AG	Austrija	Financije	2003.	Da
Raiffeisen Banka d.d. Bosna i Hercegovina Banja Luka D.O.O.	Raiffeisen Zentralbank Osterreich AG (RZB)	Austrija	Financije	2003.	Da
	International Dialysis Centers BV	Nizozemska	Usluge	2004.	Da
Raiffeisen Banka d.d. Bosna i Hercegovina	Raiffeisen Zentralbank Osterreich AG	Austrija	Financije	2004.	Da
Raiffeisen Banka d.d. Bosna i Hercegovina	Raiffeisen Zentralbank Osterreich AG	Austrija	Financije	2004.	Da

Aneks G: Evidencija aktivnosti uprave

Glavne preporuke OED-a koje se mogu pratiti i koje zahtijevaju odgovor	Odgovor uprave
<p>Buduće strategije pomoći zemlji trebaće biti bliže usklađene i s PRSP-om i s pomoći EU u cilju povećanja efekta smanjenje IDA pomoći i zadržavanja fokusa BiH na pridruživanje i konačan prijem u EU.</p>	<p>Svjetska banka tradicionalno vrlo blisko saraduje s EC, kopredsjedavajućim pet donatorskih konferencija za BiH. Nedavno je osoblje, uz blisku saradnju i s BiH vlastima i s EC, uspješno pomoglo da se osigura da nedavno završena vladina strategija srednjoročnog razvoja (PRSP) bude jedinstvena strategija s ciljevima, kako rasta i smanjenja siromaštva, tako i stabilizacije i pridruživanja EU. Novi CAS Banke za FG05-08 biće čvrsto naslonjen na PRSP i trenutno se priprema u bliskoj saradnji s EC da bi se osiguralo da pomoć bude komplementarna i selektivnija, s obzirom na smanjenje priliva IDA sredstava u BiH. Predviđa se da će se budući CAS-ovi pripremati na isti način.</p>
<p>Buduća pomoć bi trebala dati prioritet pitanjima upravljanja u svim sektorima. U razvoju privatnog sektora, na primjer, to bi uključivalo fokusiranje na rješavanje pitanja državnih preduzeća (oštra budžetska ograničenja, uklanjanje zakonskih i institucionalnih barijera za privatizaciju) i jačanje agencija za privatizaciju.</p>	<p>Uprava stavlja sve veći naglasak na upravljanje i u tekućim i u narednim aktivnostima s podrškom Banke. Nacrt novog CAS-a predlaže programsko pozajmljivanje čiji bi primarni fokus u prvim godinama bio podrška vlastima na rješavanju pitanja korporativnog upravljanja u državnim preduzećima u cilju olakšanja dalje privatizacije i likvidacije; paralelno s tekućim komplementarnim naporima na reformi javne administracije i smanjenju njenog udjela u ekonomiji. Ipak, treba napomenuti da taj pristup još uvijek zahtijeva jako "vlasništvo" od strane vlasti BiH da bi bio uspješan.</p>

Glavne preporuke OED-a koje se mogu pratiti i koje zahtijevaju odgovor	Odgovor uprave
<p>Korištenje PMU-a bi se trebalo prekinuti i PMU-i bi se trebali ugraditi u vladine strukture. To će zauzvrat zahtijevati reforme platne skale državnih službenika.</p>	<p>PMU-i su dobro poslužili Banci u neposrednom postkonfliktnom periodu, kao što je u CAE naglašeno. Uviđajući potrebu za daljim jačanjem vlada, broj PMU-a je već značajno smanjen posljednjih godina i došlo je do ugrađivanja nekih aktivnosti PMU-a u vladu. Uprava jasno uviđa da je sada došlo vrijeme da se ubrza taj proces uključivanja PMU u vladine strukture. U nedavnom CPPR-u iz 2003. g. donešena je odluka da se svi novi projekti trebaju implementirati u okviru vladinih struktura. Ipak, dok ne dođe do značajnijeg jačanja vladinih procedura i procesa, određene aktivnosti PMU-a (naročito nabavka i financijsko upravljanje) trebaće se ugovarati s vanjskim izvršiocima da bi se zaštitile fiducijarne obaveze Banke.</p>
<p>Projekcije Banke o rastu, kreditnoj sposobnosti i toku reformi trebale bi se vršiti konzervativnije nego što je to rađeno ranije.</p>	<p>Koristeći iskustva iz prošlosti, uprava namjerava biti još opreznija u svim tim oblastima, vršeći pažljive procjene političkih i ekonomskih reformi. Ipak, Banka treba koristiti svoje vodstvo i moć ubjeđivanja na najbolji način da pomogne vlastima BiH da ubrzaju proces reforme i osiguraju što raniju pojavu samoodržive ekonomije. Pristup IBRD pozajmljivanju će zavisiti od dostizanja dobro definiranih parametara, koji potvrđuju da su značajni ciljevi u procesu reforme ostvareni.</p>

Aneks H: Rezime predsjedavajućeg: Komitet za efektivnost razvoja (CODE)

Neformalni Podkomitet (SC) Komiteta za efektivnost razvoja (CODE) održao je sastanak 2. juna 2004. g. na kojem je razmatrao Evaluaciju pomoći zemlji za Bosnu i Hercegovinu koju je pripremio Odjeljenje za evaluaciju operacija (OED).

Osnovne informacije. OED izvještaj navodi da je sveukupni ishod doprinosa Banke programu rekonstrukcije u BiH bio zadovoljavajući. Uočen je napredak u određenim oblastima upravljanja javnim sektorom kao što su fiskalno upravljanje, harmonizacija i koordinacija poreza, te rekonstrukcija finansijskog sektora. Banka je uspješno pružila podršku reformama u zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj zaštiti i infrastrukturi. Međutim, u izvještaju se, takođe, navodi da je na prelasku na tržišnu ekonomiju, vodenu privatnim sektorom, ostvaren ograničen napredak. Ishod masovne privatizacije velikih preduzeća je generalno nezadovoljavajući; ambijent za razvoj privatnog sektora ostaje nepovoljan, i ostaju problemi u finansijskom sektoru. Evaluacija zaključuje da bi se pomoć Banke trebala usmjeriti na poboljšanje ekonomske politike i upravljanja, pružajući podršku naporima zemlje u pravcu pridruživanja EU, uz blisko usklađivanje programa Banke s PRSP-om u cilju jačanja vladinog vlasništva nad reformama i posvećivanju više pažnje slabostima u upravljanju u svim sektorima u ekonomiji.

Uprava se u velikoj mjeri slaže sa zaključcima CAE i navodi da će preporuke biti odražene u novoj strategiji za BiH. Uprava navodi (i) da će se nove programske operacije za usklađivanje koje će biti uključene u strategiju zemlje, baviti pitanjima korporativnog upravljanja u državnim preduzećima i privatiziranim firmama; (ii) da će se, u koordinaciji s drugim donatorima, intenzivirati poboljšanja poslovnog ambijenta, posebno putem reforme pravosuđa; (iii) da se radi na brojnim inicijativama za gašenje funkcija PMU u implementaciji projekta, ali da će se određene funkcije PMU-a ugovarati s vanjskim izvršiocima u cilju zaštite fiducijarne odgovornosti Banke, posebno u smislu nabavke i finansijskog upravljanja, dok

se ne postignu značajna poboljšanja institucionalnog kapaciteta u BiH. Uprava je, međutim, takođe navela da je CAE procjena pomoći Banke finansijskom sektoru potcijenila vodeću ulogu Banke u pomaganju vlastima na uspješnoj implementaciji reforme bankarskog sektora, kao i uspjeh, koji je CAE uvidio, brojnim finansijskim instrumentima za pomoć realnom sektoru koje je podržala Banka.

Predsjedavajuća, koja predstavlja BiH, izrazila je zahvalnost za OED izvještaj i komentare uprave. Napomenula je da se zemlja suočava s rizicima koji se tiču postojeće složene strukture vlasti, vanjskih šokova i nezavršenog programa reformi u oblasti tržišta rada, velikih javnih preduzeća i konkurentnosti. Takođe je navela da se njene vlasti slažu sa zaključcima OED analize i da su zahvalni za pravovremenu podršku Banke još od završetka rata, te da očekuju dalju pomoć Banke u procesu privatizacije.

Osnovni zaključci i sljedeći koraci. Podkomitet je dobro prihvatio CAE i složio se s OED evaluacijom pomoći Banke. Članovi su pohvalili upravu za izuzetan učinak tokom perioda rekonstrukcije i podstakli tim koji radi da nastavi s pružanjem podrške nastojanjima zemlje na oporavku ekonomskog rasta. Neka od važnijih pitanja koja su razmatrana na sastanku bili su naredni izazovi, osjetljivost ekonomije, te iskustva koja se mogu izvući iz ove konfliktom pogođene zemlje. Članovi su pozdravili pravovremeno razmatranje CAE prije sastanka Odbora na kojem će se raspravljati PRSP.

Bilo je riječi o sljedećim pitanjima:

Strategija i pomoć Banke. Članovi su naveli da je rano uključivanje Banke, posebno investicije u sektor infrastrukture, bilo značajan faktor za uspjeh programa rekonstrukcije. Članovi su pohvalili adekvatnu pomoć Banke uprkos nedovoljnim informacijama i nepostojanju vladine strategije u 1995. g. OED je uvidio da na samom početku aktivnosti nije bilo plana i nije postojala stvarna uloga vlade jer je vlada bila fragmentirana.

Koordinacija donatora. Nekoliko članova naznačilo je da je BiH izuzetan slučaj pomoći Banke i ostalih donatora u poređenju s ostalim postkonfliktnim zemljama. OED se složio da je odgovor međunarodne zajednice bio velikodušan. Neki članovi su pomenuli BiH kao primjer najbolje prakse za uključivanje Banke u koordinaciju donatora, tj. organizaciju sastanaka Konsultativne grupe za mobilizaciju sredstava putem trust fondova. Ipak, jedan član je naglasio da koordinacija nije bila tako dobra u zemlji ili na terenu i tražio je više detalja o preprekama za bolju koordinaciju, o tome šta se moglo uraditi drugačije i zašto Banka nije predsjedavala nijednom radnom grupom u zemlji. OED je naveo da su UN i druge organizacije bile u zemlji tokom konflikta; Banka je počela sa svojom podrškom nešto kasnije kada su te uloge već bili preuzeli drugi. Umjesto osvrtnja unatrag, uprava je predložila da se sagleda mogućnost bolje buduće koordinacije donatora u korist zemlje; osposobljavajući BiH vlasti da same preuzmu te aktivnosti, prebacujući donatorske aktivnosti iz Brisela na ured u zemlji i, usvajanje programa harmonizacije.

PMU. Jedan član je izrazio zabrinutost da PMU-i mogu prije oslabiti kapacitet zemalja, nego ga pojačati. Drugi član je pitao da li se problemi utaje poreza i korupcije mogu dijelom pripisati motiviranosti vladinih zvaničnika da traže dio za sebe, zbog niskih plata u javnoj administraciji u poređenju s platama koje su isplaćivane osoblju PMU-a. OED je naveo da je korištenje PMU-a uobičajena praksa u projektima Banke naročito, ali ne jedino, u postkonfliktnim slučajevima, kao odraz nedostatka kapaciteta u vladi i potrebe da se djeluje brzo. Uprava se složila s pitanjem o korupciji i upravljanju i naznačila da se program i politika pozajmljivanja usmjeravaju na pojačanje kapaciteta javnog sektora, međutim, rezultati tih nastojanja mogu se očekivati tek u srednjoročnom periodu. PMU-i će postepeno postati dio vlade.

Privatizacija. Članovi su naveli da bi ograničeni napredak na privatizaciji mogao biti posljedica nedostatka adekvatnih informacija i slabe uključenosti Banke u vršenju pritiska za provođenje reformi. Jedan član je podržao zahtjev vlade da Banka pomogne na implementaciji zdravog programa privatizacije. Uprava uviđa da

je veličina javnog sektora jedna od prepreka za povećanje ušteda.

Socijalni podaci. Jedan član je pitao koji su razlozi značajnog rasta broja stanovnika u 1995. g. i takođe naglasio da socijalni indikatori, kao što je visoka stopa imunizacije, ne daju jasnu naznaku poboljšanja. OED je objasnio da se povećanje stanovništva može objasniti povratkom izbjeglica u zemlju nakon rata. Uprava je pojasnila da se smatra da su socijalni indikatori navedeni u CAE razumno tačni, s obzirom da BiH ima tradiciju dobrih socijalnih usluga iz perioda bivše Socijalističke Republike Jugoslavije. Ipak, još uvijek ima značajnih slabosti u nacionalnim statistikama - na primjer, posljednji popis stanovništva proveden je prije rata - što se postepeno rješava tekućim programima za koje podršku pružaju EU, MMF i Banka.

Analiza duga. Neke članove je zanimala adekvatnost budućih finansijskih priliva; drugi su pitali da li bi budući negativni transferi u zemlji mogli biti naznaka neodrživog opterećenja dugom. Takođe su htjeli znati kako će negativan tok uticati na buduće odnose Banke sa zemljom. Uprava je odgovorila da će, uz tri kredita za usklađivanje, neto priliv biti pozitivan s obzirom na dalji učinak programa. Jedan član je pitao da li je Banka preoptimistična kada je riječ o obnavljanju IBRD pozajmljivanja BiH. OED je naveo da je BiH naslijedila dio duga bivše Jugoslavije IBRD-u. Uprava je navela da se situacija s dugom popravlja u skladu s projekcijama nove strategije za zemlju.

Pogled u budućnost. Članovi su se sveukupno složili s OED preporukama na stavljanju naglasaka na PRSP prioritete, program privatizacije, EU integracije, poboljšanje upravljanja, jačanje institucija i integraciju PMU-a u javni sektor. Članovi su naglasili značaj konsolidacije tržišno orijentiranih reformi i poboljšanja poslovnog ambijenta. Uprava je ponovila bojazni koje su izrazili članovi Podkomiteta i OED i navela da su program privatizacije zajedno, uz poboljšanje javnog sektora, dva najznačajnija stuba strategije zemlje.

Chander Mohan Vasudev,
predsjedavajući

Bibliografija¹

¹ Pored dokumenata Svjetske banke o pozajmljivanju, izvještaja o ekonomskom i sektorskom radu, OED procjena i PPAR-ova, i dokumenti MMF-a.

- Bisogno, Marcelo, and Alberto Chong. 2003. "Poverty and Inequality in Bosnia and Herzegovina After the Civil War." *World Development* 30 (1): 61-75.
- Bojičić-Dželilović, V., i ostali. 2001. "International Support Policies to South-East European Countries: Lessons (Not) Learned in Bosnia-Herzegovina." Sarajevo: Muller.
- Burg, Steven L., and Paul S. Shoup. 1999. *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention*. Armonk, N.Y. and London: M.E. Sharpe.
- CBS News. 11/19/2003. "Nation Building." 60 Minutes, Volume 36, No. 2. New York, New York.
- Central Bank of BiH. 2003. *Central Bank Bulletin*. Sarajevo.
- . 2002. *Annual Report*. Sarajevo.
- Collier, Paul, and Anke Hoeffler. 2002. *Aid, Policy and Growth in Post-Conflict Societies*. World Bank Policy Research Working Paper No. 2902. Washington, D.C.
- Commission of the European Communities. 2003. "Report from the Commission to the Council on the Preparedness of Bosnia and Herzegovina to Negotiate a Stabilization and Association Agreement with the European Union." Brussels.
- Council of Europe. 1999. *Education in Bosnia and Herzegovina Governance, Finance and Administration. Legislative Reform Programme for Higher Education and Research*, Council for Europe. Strasbourg, France.
- Council of Europe and the World Bank. 2000. *Education in Bosnia and Herzegovina: Governance, Finance, and Administration. Report of the Council of Europe for the World Bank*. Strasbourg, France.
- Daalder, Ivo, and B. Froman. 1999. "Dayton's Incomplete Peace." *Foreign Affairs* 78 (6).
- Donia, Robert J., and John V. A. Fine, Jr. 1994. *Bosnia and Herzegovina: A Tradition Betrayed*. New York: Columbia University Press.
- EBRD (European Bank for Reconstruction and Development). 2003. *Strategy for Bosnia and Herzegovina*. London.
- . Various years. *Transition Report*. London.
- Economist Intelligence Unit. 2003. *Country Profile-Bosnia and Herzegovina (October 2003)*. London: The Economist Intelligence Unit.
- Financial Times. 2003. "Fighting for Bosnia," (a review of the Office of the High Representative and Lord Paddy Ashdown, the current High Representative), London, October 25/26.
- Fox, W., and Christine Wallich. 1997. *Fiscal Federalism in Bosnia - Herzegovina. The Dayton Challenge*. World Bank Policy Research Working Paper 1714. Washington, D.C
- Government of Bosnia and Herzegovina, Ministry of Education, Standards and Assessment Agency. 2003a. "External Assessment of Pupils Achievements in Class and Subject Teaching." Technical Report. Pretest - 2003. Sarajevo.
- Government of Bosnia and Herzegovina. 2003b. *On the Path to Self-Sustainable Economy and Europe, Medium-Term Development Strategy (Poverty Reduction Strategy Paper)*. Sarajevo.
- Jeffries, Ian. 2002. *The Former Yugoslavia at the Turn of the Twenty-First Century, A Guide to the Economies in Transition*. London and New York: Routledge.
- Kaminski, Bartłomiej, and Manuel de la Rocha. 2003. *Stabilization and Association Process in the Balkans: Integration Options and their Assessment*. World Bank Policy Research Working Paper 3108. Washington, D.C.

-
- Knaus, Gerald, and Felix Martin. 2003. "Lessons from Bosnia and Herzegovina: Travails of the European Raj." *Journal of Democracy* 14 (3).
- Nellis, John. 2002. "The World Bank, Privatization and Enterprise Reform in Transition Economies: A Retrospective Analysis." Operations Evaluation Department, World Bank, Washington, D.C.
- . 1999. "Time to Rethink Privatization in Transition Economies." *Finance and Development* 36 (2).
- OED (Operations Evaluation Department, the World Bank). 2004. *Economies in Transition: An OED Evaluation of World Bank Assistance*. Washington, D.C.: World Bank.
- . 2000. *Bosnia and Herzegovina: Post-Conflict Reconstruction*. OED Country Case Study Series. Washington, D.C.: World Bank.
- OHR (Office of the High Representative). 2003. "Twenty-Fourth Report by the High Representative for Implementation of the Peace Agreement to the Secretary-General of the United Nations." Sarajevo.
- Schiavo-Campo, Salvatore. 2003. "Financing and Aid Management Arrangements in Post-Conflict Situations." World Bank CPR Working Paper No. 6. Washington, D.C.
- Simmie, James, and Joze Dekleva (eds.). 1991. *Yugoslavia in Turmoil: after Self-Management*. London and New York: Pinter.
- Sowards, Steven W. 1996. "Twenty-five Lectures on Modern Balkan History." <http://www.lib.msu.edu/sowards/balkan/>
- UNDP (United Nations Development Program). 2003. "International Assistance to BiH, 1996-2002." Sarajevo.
- . 1998. "Poverty and Inequality in Bosnia-Herzegovina: the Legacy of the War." Human Development Report. New York.
- Woodward, David. 1998. *The IMF, the World Bank and Economic Policy in Bosnia: a Preliminary Assessment* Oxford, U.K.: Oxfam.
- World Bank. 2003a. "Foreign Trade Institutions and Policies: Country Case Study of Bosnia-Herzegovina." In *Trade Policies and Institutions in the Countries of South Eastern Europe in the EU Stabilization and Association Process: Background Country Studies*. Washington, D.C.
- . 2003b. *Stabilization and Association Process in the Balkans: Integration Options and their Assessment*. Washington, D.C.
- . 2003c. *Making Services Work for Poor People*. World Development Report. Washington, D.C.: World Bank
- . 2003d. *Bosnia and Herzegovina Poverty Assessment*. Washington, D.C.
- . 2003e. "Implementation Completion Report: Bosnia and Herzegovina Enterprise and Banking Privatization Adjustment Credit." Washington, D.C.
- . 2002a. *Transition, The First Ten Years: Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union* Washington, D.C.
- . 2002b. *Bosnia and Herzegovina-From Aid Dependency to Fiscal Self-Reliance: A Public Expenditure and Institutional Review*. Washington, D.C.
- . 2000. *The Road to Stability and Prosperity in South-Eastern Europe: A Regional Strategy Paper*. Washington, D.C.

